

**”Seisoskelua puiden alla, istumista
keinussa, kasvimaalla pyöriskelyä”
– venäjän delimitatiivinen teonlaatu
uniikkiaineeksena, sen frekvenssit ja
kääntäminen**

Hanna-Kaisa Härme

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Käännöstiede (venäjä)

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2013

Tampereen yliopisto

Käännöstiede (venäjä)

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Härme Hanna-Kaisa: ”Seisoskelua puiden alla, istumista keinussa, kasvimaalla pyöriskelyä”
– venäjän delimitatiivinen teonlaatu uniikkiaineiksena, sen frekvenssit ja kääntäminen

Pro gradu -tutkielma, 88 sivua, 2 liitesivua, venäjänkielinen lyhennelmä 10 s.

Toukokuu 2013

Tiivistelmä

Tässä tutkielmassa keskitytään vertailemaan delimitatiivista teonlaadua edustavien verbien frekvenssejä eli esiintymismääriä venäjänkielisissä alkuperäisteksteissä ja suomesta venäjään käännettyissä teksteissä. Tarkoituksena on testata tässä kieliparissa hypoteesia uniikkiainesten aliedustumisesta käännöksissä, sillä kyseisillä kestoiltaan rajattua toimintaa ilmaisevilla verbeillä ei ole suoraa vastinetta suomen kielessä. Lisäksi analysoidaan kääntäjien keinoja ilmaista delimitatiivisten verbien merkityssisältöä suomen kielellä. Tutkielman aineistona toimii kaksi keskenään verrannollista paralleelikorpusta: venäläisestä nykykirjallisuudesta ja suomennoksista koostuva ParRus-aineisto ja suomalaisesta nykykirjallisuudesta ja venäjännöksistä koostuva ParFin-korpus.

Tutkimuksen kuluessa havaittiin, etteivät delimitatiivisen teonlaadun verbit muodosta yhtenäistä ryhmää, vaan ovat keskenään hyvinkin erityyppisiä. Aina ei ole myöskään yksinkertaista sanoa, onko tietyn verbin tietty esiintymä merkitykseltään delimitatiivinen vai ei. Tulokset eivät tue hypoteesia, sillä ainoastaan yksi tarkastelluista verbeistä esiintyy merkittävästi harvemmin käännösteksteissä, eikä syy senkään kohdalla näytä olevan käännösprosessista johtuva. Toisaalta myös delimitatiivisen teonlaadun uniikkisuus suhteessa suomen kieleen asetettiin osittain kyseenalaiseksi, sillä monelle verbille havaittiin varsin kelvollinen suomenkielinen vastine. Tutkimus tuotti lisäksi monia mielenkiintoisia havaintoja koskien delimitatiivisia verbejä, niiden esiintymiskonteksteja ja kääntämistä.

Avainsanat: aspekti, aspektuaalisuus, delimitatiivinen teonlaatu, epätyypilliset frekvenssit, korpustutkimus, kääntämisen universaalit, uniikkiaines

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Taustaa.....	1
1.2 Tutkielman rakenne.....	3
2 UNIIKKIAINES JA KÄÄNTÄMINEN.....	5
2.1 Käännöstieteellinen korpustutkimus.....	5
2.2 Kääntämisen universaalien tutkimus.....	6
2.2.1 Käännösuniversaalien korpuspohjainen tutkimus.....	8
2.3 Uniikkiaineksen katoaminen.....	10
3 ASPEKTI JA TEONLAADUT.....	12
3.1 Mikä on aspekti?.....	12
3.2 Aspekti venäjän kielessä.....	13
3.3 Venäjän teonlaadut.....	15
3.3.1 Delimitatiivinen teonlaatu.....	17
3.3.2 Muita po-etuliitteellä muodostettavia teonlaatuverbejä.....	18
3.3.3 Perduratiivinen teonlaatu.....	19
3.4 Aspekti ja teonlaadut suomen kielessä.....	21
4 TUTKIMUSKYSYMYKSET, -AINEISTO JA MENETELMÄ.....	25
4.1 Tutkimuskysymys.....	25
4.2 Tutkimusaineiston kuvaus.....	25
4.3 Tutkimusmenetelmän kuvaus.....	27
5 AINEISTON ANALYYSI.....	31
5.1 Verbien osuuksien tarkastelua.....	31
5.2 Delimitatiivisen teonlaadun verbit venäjänkielisessä aineistossa.....	36
5.2.1 Pilottitulokset.....	37
5.2.2 Verbikohtaista tarkastelua.....	39
5.2.3 Yhteenvetoa.....	76
6 PÄÄTELMÄT.....	79
LÄHTEET.....	84
LIITTEET.....	89
РЕЗЮМЕ.....	1

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa

Venäjän kieltä pidetään Suomessa keskimääräistä haasteellisempänä kielenä oppia. Kun tavallinen englantia ja ruotsia äidinkieltensä lisäksi opiskellut suomalainen koululainen alkaa tutustua venäjän kieleen, hän kohtaa monia uusia kielen ilmiöitä. Substantiivien jaottelusta en- ja ett-sukuisiin on vielä kohtalainen matka sanojen jaotteluun venäjän tavalla kolmeen eri sukuun, jotka vielä tietyllä tasolla viittaavat sukupuoliin. Adjektiivien taivutus näiden sukujen mukaisesti on sekin aika helposti ymmärrettävissä, puhumattakaan suomen tapaisesta verbien persoonataivutuksesta preesensissä. Mutta kun verbien kohdalla aletaan puhua aspektista, tuntuu aluksi, ettei ole mitään, mihin tämän jaottelun suhteuttaisi. Yhtäkkiä kaikille verbeille on kaksi vaihtoehtoa, ellei enemmänkin, ja lisäksi lukematon määrä etuliitteitä. Erilaisia verbejä on valtava määrä ja niiden käytössä pitäisi vielä osata noudattaa tiettyjä pelisääntöjä. Monia venäjän kielen verbiviidakko varmasti hirvittää, mutta ainakin omalla kohdallani aspektikategoria herätti alusta asti kummastuksen lisäksi myös syvää mielenkiintoa ja kysymyksen: Kuinka oppia ajattelemaan kuin venäläinen ja valitsemaan oikea aspekti?

Koska aspekti kategoriana on vieraudessaan alusta asti kiehtonut, halusin paneutua aiheeseen tarkemmin. Oli odotusten mukaista, että aspektiteorian kurssi, jolla aihealueeseen syvennyttiin toden teolla, teki minuun lähtemättömän vaikutuksen. Jo parin luennon jälkeen olin päättänyt tehdä pro gradu -tutkielmani aiheeseen liittyen, mutta pääaineeni ja kiinnostukseni vuoksi käännettieteen näkökulmasta. Aluksi ajatuksena oli tutkia verbien kääntämistä venäjistä suomeen päin, sitä kuinka kääntäjät onnistuvat ilmaisemaan aspektiparien verbien väliset merkityserot, kun suomen verbeillä ei ole aspektia. Asiaan perehdyttyäni kuitenkin tajusin, ettei se ollut ollenkaan niin yksinkertainen, eikä välttämättä käännettieteellisesti hedelmällinen vaan ennen kaikkea hyvin hankala tutkimuskohde. Aspekti ei ole ainesta, jota kääntäjä erityisesti prosessoisi

ja jonka kohdalla voisi soveltaa jonkinlaista käänösstrategiaa. Suomen kielessä saattaa olla verbille tarkka vastine, joka ilmaisee aspektinkin tai sitten aspektin ilmaisee objektin sija, muu lauseyhteys, tai konteksti ylipäättään. Kääntäjällä on kuitenkin harvoin minkäänlaista valinnanvaraa ja hän todennäköisesti kääntää oikein, mikäli ymmärtää lähdetekstiä oikein.

Koska alkoi vaikuttaa siltä, että suomen kielessä on kuitenkin varsin selkeä järjestelmä aspektin ilmaisemiseen, joten alkuperäinen aikomukseni tutkia sitä, millaisia ratkaisuja kääntäjät aspektin ilmaisemiseksi tekevät, alkoi tuntua naiivilta tai ei ainakaan niin mielenkiintoiselta, kuin olin aluksi ajatellut. Käännöksen onnistuneisuus aspektin ilmaisun näkökulmasta näytti riippuvan enemmän venäjänkielisen tekstin oikeasta ymmärtämisestä, kuin käänösstrategiasta. Näin ollen halusin etsiä kiehtovamman ja pulmallisemman aspektiin liittyvän aiheen tutkimukselleni ja päätin kohdistaa huomioni aspektiteorian luennoilla käsitelyihin verbien teonlaatuihin, jotka ovat myös osa aspektuaalisuuden semanttista kenttää. Venäjän teonlaatuverbit muodostetaan kantaverbeistä etuliitteen ja/tai suffiksin avulla ja ne modifioivat kantaverbin merkitystä esimerkiksi ajan tai määrän näkökulmasta. Näitä teonlaatuverbityyppjä on verbien joukossa lukuisia ja esimerkiksi aspektiteorian kurssilla käsiteltiin noin kahtakymmentä eri teonlaatua.

Seuraava ratkaistava kysymys oli, kuinka tutkia teonlaatuja käänöstieteen kontekstissa. Tutkimukselle löytyi mielenkiintoinen käänöstieteellinen näkökulma Sonja Tirkkonen-Conditin artikkelista, jossa hän esittää hypoteesin siitä, että kielen uniikit ainekset aliedustuvat käänöksissä (Tirkkonen-Conditi 2005). Kielen omaperäinen aines, jolle ei ole suoraa vastinetta lähdekielessä, ”unohtuu” kääntäjältä ja näin esimerkiksi käänöksissä englannista esiintyy vähemmän liitepartikkeliä *-kin*, kuin alun perin suomeksi kirjoitetuissa teksteissä. Teonlaatuverbit ovat venäjän omaperäistä ainesta, eikä niistä läheskään kaikilla ole suoraa vastinetta suomen kielessä. Kuitenkin esimerkiksi venäjän ja suomen momentaaniverbejä (esim. *mahnut*, heilauttaa) voidaan pitää suurin piirtein toisiaan vastaavina. Näiden kielten momentaaniverbien keskinäistä vastaavuutta on pohtinut mm. Heikki Enqvist pro gradu -tutkielmassaan (1975).

Valitsin siis tutkimukseni ensisijaiseksi tavoitteeksi testata Tirkkonen-Conditin hypoteesia venäjänkielisellä aineistolla. Lisäperusteena tutkimuskohteen valinnalle toimi tietoisuus siitä, että käännösvenäjää on tutkittu vasta varsin niukasti (Tommola 2005, 105). Halusin selvittää, esiintyykö näitä teonlaatuverbejä venäjäksi käännettyssä suomalaisessa kaunokirjallisuudessa vähemmän kuin venäjäksi kirjoitetussa kaunokirjallisuudessa. Aineistoksi valitsin kaksi kaunokirjallisuudesta koostuvaa korpusta, joista toisessa lähdekielenä on venäjä ja kohdekielenä suomi ja toisessa päinvastoin. Kaunokirjallisuus tuntui aineistona otollisimmalta, koska teonlaatuverbit ovat sellaista ilmaisullista ainesta, joka saatetaan mieltää sävyiltään puhekieliseksi (Zaliznjak & Šmeljov 2000, 106), ja jonka voi olettaa olevan harvinaisempaa muodollisissa tekstilajeissa.

Tutkimuksen toinen tavoite on aineiston laadullinen analyysi. Kvalitatiivista analyysia tarvitaan jo aivan aluksi delimitatiivien tunnistamisessa ja lopuksi mahdollisesti tulosten selittämiseen ja niiden tueksi. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa verbien kontekstit, muodot, merkitykset ja vastineet käännöksissä ja lähdeteksteissä.

1.2 Tutkielman rakenne

Seuraavat kaksi lukua käsittävät tämän tutkielman teoreettisen osuuden. Toisessa luvussa luodaan aluksi katsaus **käännöstieteellisen korpustutkimuksen** vaiheisiin ja selvitetään, miksi korpuksista on tullut niin suosittu työväline käännöstieteellisessä tutkimuksessa. Sen jälkeen esitellään lyhyesti kääntämisen universaalien tutkimusta ja määritellään käsite **käännösuniversaali**. Luvun lopuksi perehdytään Tirkkonen-Conditin **hypoteesiin uniikkiaineen katoamisesta**. Käsittelyssä on myös muita samansuuntaisia hypoteeseja ja tutkimustuloksia.

Kolmannessa luvussa avataan **aspektin** käsitettä ja tarkastellaan sen asemaa venäjän kielessä ja toisaalta suhdetta suomen kieleen. Päähuomio keskittyy kuitenkin **teonlaatuihin** ja ennen kaikkea tutkimuksen kohteeksi valittuun **delimitatiiviseen** teonlaatuun, vaikka myös muutamaan muuhun teonlaatuun tutustutaan päällisin puolin.

Neljännessä luvussa esitellään aluksi tutkimuskysymys ja tutkimuksen päämäärät. Sen jälkeen tutustutaan tutkimuksessa käytettävään aineistoon ja arvioidaan sen sopivuutta sekä mahdollisia puutteita. Lopuksi kuvaillaan tutkimuksen kulkua ja tutkimusmenetelmää.

Itse tutkimuksessa, jota kuvataan viidennessä luvussa, pyritään selvittämään, kuinka paljon aineistossa esiintyy tiettyjä verbejä delimitatiivisessa merkityksessä ja onko kyseisten verbien frekvensseissä eroja aineistojen välillä. Tutkimus on luonteeltaan sekä kvantitatiivista, että kvalitatiivista sillä delimitatiivien tunnistaminen edellyttää verbin merkityksen kontekstikohtaista analysoimista. Merkitysanalyysin jälkeen jatketaan kvantitatiivisella osuudella, jossa tilastollisia menetelmiä apuna käyttäen selvitetään, eroavatko aineistot toisistaan tarkasteltavien frekvenssien osalta. Sen jälkeen aineistoa tarkastellaan vielä tarvittaessa kvalitatiivisesti, mikäli tehdyt havainnot sitä edellyttävät. Tutkimuksen ohessa pyritään myös tekemään kääntäjien ratkaisuja koskevia huomioita.

Kuudennessa luvussa todetaan, toteutuiko hypoteesi tai missä määrin se toteutui, sekä tehdään yhteenvetoa analyysivaiheessa tehdyistä havainnoista ja johtopäätöksiä niiden perusteella. Saatuja tutkimustuloksia arvioidaan kriittisesti ja lisäksi tehdään jatkotutkimusta koskevia ehdotuksia.

2 UNIIKKIAINES JA KÄÄNTÄMINEN

Tämän luvun tarkoituksena on valottaa tutkimuksen käännöstieteellisiä taustoja ja esitellä lyhyesti aiheeseen liittyvää tutkimusta. Lukijalle selviää, mitä tarkoitetaan käännöstieteellisellä korpustutkimuksella, kääntämisen universaalien tutkimuksella sekä uniikkiaineshypoteesilla. Samalla todetaan korpuspohjaisten metodien käyttökelpoisuus ja hyödyllisyys käännöstieteellisessä tutkimuksessa ja näin perustellaan tutkimusmetodin valinta.

2.1 Käännöstieteellinen korpustutkimus

Korpuksella tarkoitetaan kieliaineksesta koostuvaa kokoelmaa, joka on kerätty tietyin kriteerein ja yleensä muodostettu tutkimusta varten (Kielitoimiston sanakirja; Olohan 2004, 1). Ensimmäiset nykysityksen mukaiset laajat elektroniset korpuksset koostettiin 1960-luvulla ja ne koostuivat noin miljoonasta sanasta kirjoitettua kieltä (Laviosa 2002, 5). 1980-luvulla muodostettiin jo kooltaan moninkertaisia korpuksia, joihin sisältyi myös puhuttua kieltä. Nykyään korpuksiin kerätään myös muunlaisia aineistoja, kuten esimerkiksi videokuvaa, entistäkin monipuolisemmin, mutta tekstikorpuksset ovat edelleen tavallisimpia (Laviosa 2002, 7).

Alkuvaiheessa korpuksia hyödynnettiin lähinnä puhtaasti kielentutkimuksen tarpeisiin (korpuslingvistinen tutkimus). Ensimmäiset käännöstieteelliset korpustutkimukset tehtiin 80-luvun lopulla (Laviosa 2002, 1), mutta varsinainen korpuspohjaisen käännöstutkimuksen läpimurto tapahtui 1990-luvulla. Vuonna 1993 Mona Baker arveli, että laajat elektroniset korpuksset voivat olla ihanteellinen työväline kehittää käännöstiedettä tutkimusalana, sillä korpuksset mahdollistavat varsin deduktiivisesti muodostettujen teorioiden järjestelmällisemmän ja kattavamman testaamisen (Baker 1993, 248). Käännöstieteen heikkous oli nimittäin se, että harvoja teorioita oli tutkittu kattavasti. Parhaimmillaankin käytössä oli kooltaan hyvin rajallinen korpusaineisto, sillä

tuohon aikaan kielentutkimuksessa vieroksuttiin epäautenttista kieltä edustavia käännostekstejä korpuksia muodostettaessa. Lisäksi näitä korpuksia käytettiin hypoteesien havainnollistamiseen sen sijaan, että niitä olisi osoitettu oikeiksi tai vääriksi. Siihen mennessä korpuksien sekä menetelmien ja työkalujen olivat kuitenkin kehittyneet merkittävästi ja Baker uskoi, että niitä hyödyntämällä käännostiede voisi kypsyä omaksi tieteenalaksi.

Seuraavien kymmenen vuoden aikana Bakerin oletuksista tuli todellisuutta. Vuonna 2002 Sara Laviosa teki yhteenvetoa edeltäneestä vuosikymmenestä teoksessaan *Corpus-based Translation Studies* ja totesi korpuspohjaisen tutkimuksen muodostuneen kiinteäksi osaksi käännostiedettä ja nopean kasvunsa myötä mullistaneen tavan käsittää, opiskella ja opettaa kääntämistä. Laviosan mielestä Bakeria voi oikeutetusti kutsua korpuspohjaisen deskriptiivisen käännostieteen äidiksi (2002, 18). Myös Hannu Kemppanen (2005, 185) toteaa käännetyn kielen tutkimuksen kehittyneen voimakkaasti juuri laajoja elektronisia aineistoja hyödyntävän korpuslingvistisen käännostutkimuksen alueella.

2.2 Kääntämisen universaalien tutkimus

Käännostieteessä on pyritty löytämään käännoksille yhteisiä piirteitä ja yleisiä lainalaisuuksia jo useamman vuosikymmenen ajan. Muun muassa Gideon Toury käsitteli aiheita jo vuonna 1980 (1980, 601). Voidaan kuitenkin sanoa, että **käänösuniversaalien** tutkimus lähti merkittävään kasvuun vasta 1990-luvun puolivälissä. Tämä kehitys on vahvasti kytköksissä siihen, että elektroniset korpuksien otettiin työkaluksi käännostieteellisessä tutkimuksessa. (Mauranen & Kujamäki 2004, 1.) Myös Bakerin edellä mainittu artikkeli (1993), jossa hän totesi korpuksien käyttökelpoiseksi välineeksi testata tieteenalalla syntyneitä luonteeltaan universaaleja hypoteeseja, on osaltaan vaikuttanut siihen, että kääntämisen kielelliset universaalit ovat olleet ahkerasti käsitelty aihe käännostieteellisessä tutkimuksessa.

Mutta mitä käänösuniversaaleilla oikeastaan tarkoitetaan? Anna Maurasen ja Jarmo Jantusen mukaan käänösuniversaalit ovat käännetyn kielen yleisiä ominaisuuksia

(2005, 7). Ne ovat kielellisiä piirteitä, joiden esiintyminen käännöksissä on tyypillistä kieliparista riippumatta (Laviosa 2002, 18). Laajimmasta näkökulmasta katsottuna piirteen tulisi esiintyä kaikenkielisissä käännöksissä kaikilta mahdollisilta ajoilta ja kaikista mahdollisista kulttuureista, jotta sitä voitaisiin pitää absoluuttisena universaalina. Tämän vuoksi monet tutkijat kritisoivat kääntämisen universaalien käsitettä, joka on helppo tulkita liian jyrkäksi, kapeaksi tai spesifiksi. Käännöstieteeseen näyttäisikin sopivan laajempi näkökulma, joka huomioi useita erilaisia yleisyyden tyyppejä tai lajeja, kuten tietyille tekstityypille tai kieliparille ominaiset tendenssit. (Mauranen & Kujamäki 2004, 2).

Käsitteelle käännösuniversaali onkin ehdotettu myös muita vaihtoehtoja. Gideon Toury käyttää universaalina mieluummin käsitettä **kääntämisen lait**, koska käsitteessä on ikään kuin sisäänrakennettuna poikkeuksen mahdollisuus ja koska poikkeus laista voidaan selittää pois toisella, eri tasolla vaikuttavalla lailla (Toury 2004, 29). Tämä on tarpeellista, koska käännösprosessiin vaikuttavat yhtä aikaa monet erilaiset tekijät (Toury 2004, 25), kuten kielipari, aika, paikka, tekstityyppi, kääntäjä ja tilanne tai olosuhteet (Chesterman 2004, 41).

Vaikka kääntämisen universaalien tutkimus on kiistelty aihe, sitä pidetään tärkeänä. Chesterman toteaa, ettei ole ratkaisevaa, onko yksittäinen tendenssi todella universaali, sillä kapeammankin tason yleistys lisää ymmärrystä. Tieteenala voi edetä kykyyn tehdä ennustuksia koskien tulevaa tai tutkimattomia tapauksia vain etsimällä yksittäisten tapausten välisiä yksittäisiä piirteitä ja niistä edelleen yleistyksiä. (Chesterman 2004, 33.) Sari Eskola arvelee samansuuntaisesti, että paikallisten lakien (joita voidaan havaita esimerkiksi tietyssä tekstilajissa tai kieliparissa) taustalta voi löytyä universaaleja tendenssejä, jotka vaikuttavat kaikkeen kääntämiseen (2004, 85). Toisaalta esimerkiksi tieto kieli(pari)kohtaisista lainalaisuuksista voi auttaa kyseisen kieliparin kanssa työskenteleviä kääntäjiä parantamaan käännöstensä laatua ja olla myös sillä tavalla erittäin hyödyllistä.

2.2.1 Käännösuniversaalien korpuspohjainen tutkimus

Hypoteesit kääntämisen universaaleista koskevat kielenkäytön piirteitä, joiden oletetaan esiintyvän käännöksissä kieliparista riippumatta. Näiden piirteiden ei oleteta esiintyvän aina ja kaikissa käännöksissä, vaan kyse on pikemminkin todennäköisyyksistä ja tendensseistä. Tällaisia kääntämisen vaikutuksia kielenkäyttöön voidaan tutkia vertaamalla kielellisten elementtien frekvenssejä laajoissa kieliaineistoissa (Tirkkonen-Condit 2007, 352–353). Kuten Baker arveli jo vuonna 1993, laajat elektroniset korpuksot ovat ihanteellinen työkalu tällaiseen käännösten yleisten piirteiden tutkimiseen. Korpusten käyttö mahdollistaa kielellisten piirteiden vertailun suuressa mittakaavassa ja sopii yhtä lailla perinteisempään käännösten ja niiden lähdetekstien vertailuun (paralleelikorpuksot) kuin myös uudempaan käännösten ja kohdekielisten alkuperäistekstien vertailuun (verrannolliset korpuksot) (Mauranen & Kujamäki 2004, 2). Edellisten vertailujen pohjalta tehdyt universaalihypoteesit perustuvat kieliparikohtaisiin havaintoihin, mutta jälkimmäisten vertailujen pohjalta voidaan muodostaa hypoteeseja esimerkiksi käännetyn suomen ja alkuperäissuomen välisistä eroista lähdekielestä riippumatta, mikäli aineistossa on käännöksiä useista eri lähdekielistä. Universaalihypoteesien empiirinen tutkimus vaatiikin ennen kaikkea jälkimmäisen metodin käyttöä, sillä sen avulla saadaan tietoa siitä, kuinka käännetty kieli eroaa samankielisistä alkuperäisteksteistä. (Tirkkonen-Condit 2007, 352–353.) Toisin sanottuna näin voidaan löytää piirteitä, jotka erottavat käännökset muista teksteistä.

Ongelmana onkin laajojen vertailtavien korpusten vähyys. Vuoteen 2007 mennessä niitä oli Tirkkonen-Conditin mukaan kerätty ainoastaan suomesta ja englannista. (2007, 352–353.) Silvia Bernardini ja Federico Zanettin punnitsevat artikkelissaan *When is a universal not a universal?* korpuspohjaisen lähestymistavan sopivuutta universaalien etsimiseen. Heidän tarkoituksenaan on kiinnittää entistä enemmän huomiota korpuksen koostumukseen ja ennen kaikkea sen pätevyysaineistona tutkittavan asian kannalta. He korostavat kääntämistä ohjailevan politiikan vaikutusta siihen, millaisia tekstejä ylipäätään on saatavilla osaksi aineistoa ja miten paljon. Bernardinin ja Zanettinin tärkein

muistutus on kuitenkin ehkä se, että mitä enemmän osakorpuksat eroavat koostumukseltaan (tekstien genret, kirjoittamisen ajankohta, arvostus) sitä vähemmän ne ovat vertailukelpoisia. (Bernardini & Zanettin 2004, 51–61.)

Toinen ongelma on korpusten koostumus. Lähes millä tahansa kielellä on saatavilla todella paljon englannista käännettyjä tekstejä. Esimerkiksi suomeksi käännetään englannin lisäksi varsin runsaasti tekstejä venäjämästä ja saksasta, ja luultavasti ruotsistakin kohtuullisesti, mutta muiden kielten osuus onkin sitten aivan marginaalinen. Tästä seuraa sellainen asetelma, että käännosteksteistä koostuvaan korpukseen on lähes mahdotonta saada suurta määrää kovin monesta eri lähdekielestä käännettyjä tekstejä. Oletettavasti paljolti tästä syystä myös Savonlinnassa vuosituhaten vaihteen tienoilla koostettu *Käännössuomen korpus* koostuu kolmesta osasta: alkuperäissuomen korpuksesta, englannista suomennettujen tekstien korpuksesta ja monilähdekielisestä korpuksesta (Jantunen 2005, 170). Kokoamalla useista eri lähdekielistä käännettyjä tekstejä on mahdollista saada aineisto, joka on samaa suuruusluokkaa englannista käännettyistä ja alun perin suomeksi kirjoitetuista teksteistä koostuvien aineistojen kanssa ja siten niiden kanssa vertailukelpoinen. Tällainen asetelma mahdollistaa englannista tehtyjen käännosten ja muista kielistä suomennettujen tekstien vertailun ja niiden ominaispiirteiden erottamisen, joita juuri englanti lähdekielenä käännostekstiin synnyttää. Näin voidaan erottaa englannin kielen vaikutus piirteistä, jotka ovat käännostille tyypillisiä lähdekielestä riippumatta.

Sen lisäksi, että aineistojen koostumusta arvioidaan kriittisesti, on myös tärkeää pitää mielessä kielten moninaisuus. Tulee varoa tekemästä hätäiltyjä johtopäätöksiä perustuen esim. typologisesti läheisten kielten vertailuun tai kielivalikoimaltaan suppeaan aineistoon (Mauranen & Kujamäki 2004, 3). Toury puolestaan muistuttaa, että vaikka universaalit edellyttävät säännönmukaisuuksia, säännönmukaisuudet eivät välttämättä edellytä universaaleja. On aivan eri asia todeta, että käännostessa esiintyy säännönmukaisuuksia, kuin väittää, että ne ovat siellä, koska se on käännost (Toury 2004, 17).

2.3 Uniikkiaineksen katoaminen

Tavallisimmin mainittuja universaalihypoteeseja ovat 1) eksplisiittistyminen eli kielellinen selkiinnyttäminen, 2) konventionaalistuminen eli esim. tyypillisimpien ilmausten suosiminen luovempien ratkaisujen kustannuksella, 3) yksinkertaistuminen eli sanaston ja rakenteiden yksipuolistuminen ja 4) interferenssitaipumus. Interferenssillä tarkoitetaan lähdekielen ja -tekstin vaikutusta kohdetekstiin (mm. Mauranen & Kujamäki 2004, 5–8 ja Tirkkonen-Condit 2007, 353). Sonja Tirkkonen-Condit avaa näiden universaaleiksi oletettujen piirteiden merkitystä seuraavasti:

”Näiden hypoteesien mukaan käännöskieli eroaisi alkuperäiskielestä esimerkiksi siten, että se sisältäisi alkuperäiskieltä enemmän selittäviä ja tarkentavia aineksia mutta vähemmän tyyllisiä poikkeamia kuten murteellisuuksia ja puhekielenomaisuuksia, ilmentäisi kääntäjien välillä pienempää vaihtelua kuin mitä havaitaan alkuperäiskirjoittajien välillä ja olisi sanastoltaan ja rakenteiltaan alkuperäiskieltä yksinkertaisempaa. Interferenssi saisi aikaan sen, että käännöskielessä olisi kohdekielille vierasta käännöskielimäisyyttä.” (Tirkkonen-Condit 2007, 353.)

Tutkimus on tukenut osaa näistä oletuksista, mutta myös vastakkaisten tulosten saaminen on auttanut täsmentämään näitä hypoteeseja. Esimerkiksi eksplisiittistymishypoteesia tutkimukset eivät ole yksiselitteisesti tukeneet (Pápai 2004, Puurtinen 2004). Sampo Nevalaisen (2005) tutkimus tukee yksinkertaistumisoletusta, sillä siinä suomennosten suomi osoittautui sanastofrekvensseiltään vähemmän vaihtelevaksi kuin alkuperäissuomi. Toisaalta tasaantumishypoteesia on täytynyt tarkastella uudessa valossa, kun mm. Jantusen (2005) ja Maurasen (2004) tutkimuksissa on tehty havaintoja epätyypillisistä frekvensseistä käännetyissä kielessä. Äkkiseltään näyttäisi siltä, ettei käännosten kielenkäyttö ole mitenkään yksiselitteisesti alkuperäiskieltä kaavamaisempaa, vaan pikemminkin poikkeavaa muun muassa taajuuksiltaan (eli yksittäisten elementtien tai rakenteiden frekvenssien osalta).

Yksi mahdollinen selitys käännösteksteissä havaittuihin epätyypillisiin frekvensseihin voi olla Nevalaisen mukaan kielen ilmaisukeinojen poikkeava käyttö. Se voi johtua esimerkiksi **uniikkiainesten** ”unohtamisesta” ja toisaalta suorien vastineiden viljelystä, mikä puolestaan olisi johtamassa yksinkertaistumiseen ja yhdenmukaistumiseen ja näkyisi tekstien tasolla muun muassa epätyypillisinä taajuuksina. (Nevalainen 2005, 140). Uniikkiaineiksi on käsitelty enemmän Sonja Tirkkonen-Condit, joka on esittänyt hypoteesin uniikkiainesten aliedustumisesta käännöksissä. Sen mukaan käännöksissä esiintyy niukasti sellaisia kielenaineiksi, jotka ovat ominaisia kohdekielelle, mutta joilla ei ole yksiselitteistä stimulusta eli suoraa vastinetta lähdekielellä (2005, 123).

Tällaisia uniikkiaineiksi ovat suomessa indoeurooppalaisiin kieliin nähden esimerkiksi liitepartikkelit *-kin/-kaan/-kään*, *-han/-hän* ja *-pa/-pä* sekä esimerkiksi englantiin nähden modaalistyyppiset, riittävyttä ilmaisevat verbit kuten *ehtii*, *jaksaa*, *malttaa*, *viitsii*, *mahtua* ja *joutaa*. Tirkkonen-Conditin tutkimustulosten mukaan edellä mainitut piirteet esiintyvät suomennoksissa harvemmin kuin suomeksi kirjoitetuissa teksteissä. (Tirkkonen-Condit 2005.) Vaikka englannissa ei ole yksiselitteisiä leksikaalisia vastineita edellä mainituille verbeille, voidaan aiheellisesti kysyä, kuinka ne voivat unohtua suomentajalta. Looginen selitys tälle on lähdekielen stimuluksen vaikutus. Esimerkiksi englannin *can* saa varmasti todennäköisemmin vastineekseen ensimmäisenä mieleen tulevan verbin *voida* kuin verbin *pystyä*. Vastaavalla tavalla voidaan olettaa, että venäjä lähdekielenä vaikuttaa siihen, että kääntäjä valitsee asiaa tarkemmin pohtimatta *voida*-verbin myös silloin, kun suomeksi olisi luontevampaa puhua vaikka osaamisesta tai jaksamisesta.

Äidinkielelle ominaisten piirteiden katoamista kääntäessä ovat tutkineet myös muut. Sari Eskola havaitsi interferenssiä tarkastelevassa tutkimuksessaan, että käännöksissä olivat ylliedustettuina ne kohdekielen piirteet, joille on lähdekielellä suora vastine (Eskola 2004). Myös Pekka Kujamäen tutkimustulokset viittaavat samaan suuntaan: kääntäjät tukeutuvat sellaiseen vastinepotentiaaliin, jota lähdeteksti suoraan innoittaa (Kujamäki 2005).

3 ASPEKTI JA TEONLAADUT

Tässä luvussa tutustutaan lähemmin käsitteisiin **aspekti**, **aspektuaalisuus** ja **teonlaatu**, sekä niiden ilmenemiseen venäjän ja suomen kielissä. Lisäksi tutustutaan tarkemmin tutkimuksen kohteena olevaan venäjän **delimitatiiviseen teonlaatuun**. Teoreettista taustaa havainnollistetaan esimerkkien avulla. Esimerkkilauseiden käännökset ovat allekirjoittaneen omia, ellei niiden yhteyteen ole merkitty lähteeseen viittaavaa lyhennettä tai niiden alkuperää ole mainittu tekstissä.

3.1 Mikä on aspekti?

Venäjän kieltä opiskelevalla suomalaisella kaikkein haastavin venäjän kielen osa-alue ovat todennäköisesti verbit. Venäjässä useimmille suomen verbeille on kaksi leksikaalisesti samamerkityksistä vastinetta, joiden välinen valinta kuitenkin on harvoin vapaa ja joista siis yleensä vain toinen sopii kuhunkin kontekstiin. Esimerkiksi lauseessa (1) voidaan käyttää vain perfektiivistä *tehdä*-verbiä, kun taas lauseeseen (2) ei sovi kuin imperfektiivinen verbi.

(1) Nastja uže **sdelala** vse domašnyje zadanija. / Nastja teki jo kaikki kotitehtävät.

(2) Kogda ja prišla domoi, Nastja **delala** domašnyje zadanija. /

Kun tulin kotiin, Nastja teki kotitehtäviä

Näitä verbipareja kutsutaan **aspektipareiksi** ja niiden välinen ero on **aspektiero**. Jos venäjän monimutkaista verbisysteemiä vertaa suomeen, voi herkästi olettaa, ettei suomen kielessä ole aspektia. Niin vieraalta ilmiö äkkiseltään vaikuttaa. Tätä oletusta voidaan kuitenkin pitää jopa virheellisenä, sillä ”kaikissa kielissä on aspekti, se vain tuodaan esiin eri tavoin ja sen yhteys verbiin saattaa ilmetä kiertoteitse” (Kangasmaa-Minn 1999, 45). Toisaalta oletusta voidaan yhtä hyvin pitää oikeana, koska suomen kieliopissa ei ole aspektikategoriaa.

Aspektin käsitettä avataan usein kuvaamalla sitä, kuinka se eroaa tempuksesta (aikamuoto). Venäläinen kielitieteellinen tietosanakirja määrittelee aspektin verbin kieliopilliseksi kategoriaksi, joka osoittaa, kuinka verbin tarkoittama toiminta etenee ajassa tai sijoittuu aikaan. Erotuksena tempuskategoriaan aspekti ilmaisee toiminnan sisäistä aikarakennetta (Jartseva 1990, 83.) Aspektilla voidaan erottaa toisistaan tilanteet, joilla on sisäistä ajallista ulottuvuutta (imperfektiivinen aspekti) tilanteista, joilla sitä ei ole (perfektiivinen aspekti) (Suominen 1990, 5). Myös Comrien mukaan aspekti kuvaa tilanteen sisäistä aikarakennetta (1976, 3). *Ison suomen kieliopin* verkkoversiossa aspekti puolestaan määritellään keinoiksi, joilla ilmaistaan tilanteen kestoa, käynnissä oloa ja rajaamista lauseen rakenteen eri tasoilla (VISK, määritelmät).

Edellä esitetyt määritelmät kuvaavat jossain määrin sitä, kuinka erilaisilla tavoilla aspekti voidaan määritellä eri yhteyksissä. Ebba Askonen toteaaakin, että tutkijoilla on ristiriitaisia käsityksiä aspektin tulkinnasta. Tämä osoittaa hänen mukaansa sen, ettei se ole yksiselitteisesti määriteltävä ilmiö, vaan se nivoutuu moniin muihin asioihin, ja sitä voi tarkastella sekä sanasemanttisesti, että lausesemanttisesti (2001, 35). Koska aspekti on kuitenkin venäjässä kieliopillinen kategoria, on luonnollista, että venäjän kieltä käsitellessä se määritellään vähän eri tavalla kuin yleisessä kielitieteessä. Tässä tutkielmassa aspektilla tarkoitetaan pääasiassa venäjän kieliopillista aspektikategoriaa. Aspektin rinnalla on mielekästä käyttää käsitettä **aspektuaalisuus**, jotta voidaan välttää sekaannukset, kun viitataan suomenkielisen ilmaisun aspektiin.

3.2 Aspekti venäjän kielessä

Venäjän kielen tietosanakirjan (*Russkii jazyk. Entsiklopedija.*) mukaan **aspekti** (*vid*) on verbin kieliopillinen (morfologinen) kategoria, jota ilmaistaan **perfektiivisen** ja **imperfektiivisen** aspektin välisen opposition avulla (Avilova 1979, 40). Aspekti on venäjän keskeisin verbikategoria, joka kattaa kaikki verbit (*Russkaja grammatika*, jatkossa RG, § 1386). Suuri osa verbeistä muodostaa aspektiparin, jonka jäsenillä on sama leksikaalinen merkitys, mutta eri aspektimerkitys. Kukin aspektipari muodostuu siis

aina **imperfektiivisestä** ja **perfektiivisestä** verbistä (RG § 1387), mutta leksikaalisen merkityksen identtisuutta voidaan harvoin pitää täydellisenä. Aspektiparien välillä esiintyy eroja niin käytössä kuin merkityksessäänkin. On esimerkiksi sellaisia aspektipareja, joissa imperfektiivinen verbi merkitsee tilaa ja perfektiivinen sen alkua (*ponimat – ponjat*, 'ymmärtää') ja sellaisia, joissa imperfektiivinen verbi ilmaisee prosessia, tulokseen pyrkimistä ja perfektiivinen tuloksen saavuttamista (*rešat – rešit*, 'ratkaista'). Toisin sanottuna aspektiparin osapuolten välinen suhde ei ole aina samanlainen. (Zaliznjak & Šmeljov 2000, 97 – 98.)

Kysymyksestä, mikä yleinen semanttinen piirre erottaa perfektiivisen ja imperfektiivisen aspektin toisistaan, on kiistelty jo toista sataa vuotta. Kuten Venäjän kielen tietosanakirjassa todetaan, aspektologit eivät ole päässeet yksimielisyyteen venäjän aspektin kieliopillisesta merkityksestä (Avilova 1979, 40). **Perfektiivisen aspektin** invariantiksi eli abstraktiksi, muuttumattomaksi merkitykseksi on esitetty muuan muassa päätyneisyyttä, tuloksellisuutta, rajattuutta, punktuaalisuutta ja totaalisuutta, kun taas **imperfektiivisen aspektin** merkitystä on kuvattu duratiiviseksi ja lineaariseksi. Näistä käsitteistä ilmeisesti toimivimpia ovat totaalisuus (*tselostnost*) ja rajattuus (*predelnost*) ja vallalla oleva aspektien invariantin merkitysaineksen selitystapa onkin mm. Maslovin kannattaman totaalisuusteorian ja Vinogradovin rajateorian yhdistelmä (RG, §1386, painetussa I, 583, sekä Avilova 1979, 40). Perfektiivinen aspekti kuvaa totaalista toimintaa ja/tai toimintaa joka saavuttaa sisäisen rajansa, imperfektiivinen taas ei-totaalista toimintaa ja/tai toimintaa joka pyrkii tai ei pyri kohti rajaa. Perfektiivisen aspektin keskeisinä merkityksinä pidetään myös tuloksellisuutta ja momentaanisuutta, kun taas imperfektiivinen aspekti ilmaisee prosessuaalisuutta ja toistuvuutta. (RG, §1386.)

Seuraavat esimerkit havainnollistavat imperfektiivisen ja perfektiivisen aspektin välistä eroa ja samalla suhdetta suomen kieleen:

(3) Krista gotovila jedu. / Krista valmisti ruokaa.

(4) Krista **prigotovila** jedu. / Krista valmisti ruoan.

Ensimmäisessä lauseessa on venäjän imperfektiivinen *valmistaa*-verbi *gotovit*. Lause ilmaisee prosessia, joka oli kuvatulla hetkellä meneillään. Toinen lause, jossa ruoanlaitto on aspektiltaan perfektiivistä, korostaa sitä, että Krista sai ruoan valmiiksi. Verbin kuvaama toiminta nähdään yhtenä kokonaisuutena. Suomeksi näiden lauseiden välinen ero ilmaistaan tässä tapauksessa objektin eli tekemisen kohteen sijamuodolla, jota pidetään suomen kielen merkittävimpana muodollisena aspektin osoittimena (Suominen 1990, 8). Partitiivissa oleva objekti (3), viittaa osaan, kun taas akkusatiivissa oleva niin sanottu totaaliobjekti (4) kokonaisuuteen. Lauseessa (3) ei oteta kantaa siihen, saavuttiko toiminta joskus sisäisen rajansa, vaan todetaan, että se oli käynnissä.

Esimerkkilauseessa (5) nähdään toinen imperfektiivisen aspektin perusmerkitys, eli toistuvuus. Tässä tapauksessa objektin sijamuoto on suomennoksessa sama kuin lauseessa (4), eli pelkästään sen perusteella ei voi tehdä johtopäätöstä lauseen aspektuaalisesta luonteesta.

(5) Obytšno Krista gotovila jedu / Yleensä Krista valmisti ruoan.

Edellä käsitellyissä esimerkkilauseissa toiminta sijoittui menneeseen aikaan, jota voidaan ilmaista molemmilla aspekteilla. Nykyhetkeen sen sijaan voidaan pääsääntöisesti viitata vain imperfektiivistä aspektia käyttämällä, sillä perfektiivisten verbien samalla tavalla muodostetut preesensmuodot viittaavat loogisesti tulevaisuuteen ja ilmaisevat siis (yksinkertaista) futuuria (imperfektiivinen *gotovit – gotovlju*, y.l preesens; perfektiivinen *prigotovit – prigotovlju*, y.l futuuri). Preesensmuotoisen verbin merkitys riippuu siis aspektista. Suomessakin futuuria ilmaistaan preesensmuodoilla, mutta preesensin ja futuurin välinen ero ilmenee muusta kontekstista, esimerkiksi objektin sijasta (vrt. hän laittaa parhaillaan ruokaa – hän laittaa ruoan illalla).

3.3 Venäjän teonlaadut

Myös **teonlaatu** on käsite, joka saattaa aiheuttaa sekaannuksia, koska sitä käytetään erilaisissa merkityksissä. Ebba Askonen mainitsee joidenkin tutkijoiden käyttävän mm.

termiä teonlaatu puhuessaan verbien tai lauseiden aspektuaalisesta merkityksestä (2001, 35). Suomen kielen kohdalla tämä on mahdollista, mutta venäjän verbijärjestelmää kuvattaessa aspektilla (*vid*) ja teonlaaduilla (*sposob deistvija*) on perinteisesti selkeät erilliset merkityksensä. Esimerkiksi Bernard Comrie ei sekaannuksia välttääkseen käytä kirjassaan termiä *aktionsart* (saks. ja engl. teonlaatu), koska sillä on kaksi eri sisältöä. Sitä käytetään toisaalta merkitsemään verbin luontaista aktionaalista merkitystä (*inherent meaning*), toisaalta – erityisesti slaavilaisissa kielissä – sillä tarkoitetaan tiettyjä aspektuaaliselta merkitykseltään yhtenäisiä johdostyyppisiä. (Comrie 1976, 6–7, alaviite 4.) Tällaisia ovat esimerkiksi etuliitteellä *za-* muodostettava inkoatiivinen teonlaatu (*zagovorit* 'alkaa puhua') ja etuliitteellä *na-* ja päätteellä *-sja* muodostettava saturatiivinen teonlaatu (*nahoditsja* 'kävellä kylkiseen').

Tämän jälkimmäisen ja nykyisin slaavilaisten kielten tutkimuksessa vallitsevan teonlaatuikäsitteen loi ruotsalainen Sigurd Agrell tutkimuksellaan teonlaaduista puolan kielessä (Agrell 1908). (Comrie 1976, 6–7, alaviite 4.) Aspekti ja teonlaatu eroavat toisistaan muun muassa siinä, että teonlaatuja ei voida muodostaa järjestelmällisesti kaikista verbeistä, kun taas aspekti kategoriana kattaa kaikki verbit. Lisäksi merkittävällä osalla teonlaatuverbeistä ei ole aspektiparia. On kuitenkin todettava, että tietyistä rajoituksista huolimatta useat teonlaadut ovat hyvin produktiivisia. (Avilova 1979, 40.)

Anna Zaliznjakin ja Aleksei Šmeljovin mukaan teonlaaduilla tarkoitetaan erilaisia semanttisesti modifioituja verbityyppejä, jotka muodostetaan tietyillä muodollisilla keinoilla. Teonlaatua ilmaistaan leksikaalisesti joko etuliitteillä (esim. *poɦodit* 'kävellä vähän aikaa'), suffikseilla (esim. *haživat* 'käydä toistuvasti') tai niiden yhdistelmillä (esim. *dokritšatsja* 'huutaa itsensä väsyksiin'). (Zaliznjak & Šmeljov 2000, 104.) On kuitenkin huomattava, että myös aspektipareja muodostetaan samoilla sananmuodostuskeinoilla kuin teonlaatuverbejä.

Teonlaadut voidaan karkeasti ottaen jakaa kolmeen eri pääryhmään: aikaa, määrää ja erityistä tulosta ilmaiseviin teonlaatuihin. Zaliznjak ja Šmeljov muistuttavat, että samaankin ryhmään luokiteltavat teonlaadut eroavat toisistaan useilla tavoilla, joten tämä

jaottelu on vain suuntaa antava. (Zaliznjak & Šmeljov 2000, 104.) Toisen luokittelutavan mukaan toista ryhmää kutsutaan määrää ja aikaa ilmaiseviksi teonlaaduiksi (RG, § 1414).

3.3.1 Delimitatiivinen teonlaatu

Ajan teonlaatuun ryhmään kuuluvan **delimitatiivisen teonlaadun** (*delimitativnyi* tai *ogranitšitelnyi sposob deistvija*) verbit ilmaisevat ajallisesti rajattua toimintaa (RG, § 1418). Osassa lähteissä todetaan niiden kuvaavan ikään kuin pientä annosta toimintaa, joka on rajattu kestoaltaan lyhyeksi (Zaliznjak & Šmeljov 2000, 111). Keston lyhyiden välttämättömyys on kuitenkin toisaalla kyseenalaistettu, mitä käsitellään tarkemmin kuudennessa luvussa. Tämän teonlaadun verbejä muodostetaan *po*-etuliitteen avulla mistä tahansa luontaisesti rajaamatonta toimintaa tarkoittavista verbeistä. Tyypillisiä delimitatiivisen teonlaadun verbejä ovat mm. liikkumista ja olemista ilmaisevat verbit. Liikeverbeistä vain *hodit*-tyyppisistä eli iteratiivisista (toistumismuotoisista) voidaan muodostaa delimitatiivisia teonlaatuverbejä. (RG §1418.) Zaliznjakin ja Šmeljovin mukaan mistä tahansa rajaamatonta prosessia kuvaavasta verbistä voidaan muodostaa delimitatiivinen teonlaatuverbi, joten tämä ryhmä on varsin produktiivinen (2000, 111).

Delimitatiiviset teonlaatuverbit ovat aspektiltaan perfektiivisiä, mutta säilyttävät osittain imperfektiivisen kantaverbinsä ominaisuuksia. Esimerkiksi ne yhdistyvät ilman prepositiota akkusatiivissa olevaan kestoja ilmaisevaan ajanilmaukseen (*potšital knigu tri tšasa* / luki kirjaa kolme tuntia), vaikka ”tavalliset” perfektiiviset verbit voivat esiintyä vain *za*-prepositiolla muodostetun kestoja ilmaisevan adverbiaalinsa kanssa (*protšital knigu za tri tšasa* / luki kirjan kolmessa tunnissa). (Zaliznjak & Šmeljov 2000, 111.)

Delimitatiivisen teonlaadun verbit voivat Zaliznjakin ja Šmeljovin mukaan helposti muuttua vastaavan etuliitteettömän verbin perfektiiviseksi aspektipariksi (2000, 112). Esimerkiksi verbistä *est* (syödä) muodostettu *poest* voi esiintyä sekä delimitatiivisessa merkityksessä, että *est*-verbin perfektiivisenä aspektiparina niin, että delimitatiivinen merkitys neutraloituu. Vaikka etuliite yleensä muuttaa kantaverbin leksikaalista merkitystä, se voi joissakin tapauksissa menettää leksikaaliset ominaisuutensa ja ilmaista vain kieliopillista perfektiivisen aspektin merkitystä (Avilova 1979, 40). Toisaalta *poest*

voidaan luokitella myös määrää ja aikaa ilmaisevaa teonlaatua edustavaksi, tarkemmin attenuatiivista teonlaatua, joka ilmaisee kevennettyä tai lievennettyä toimintaa (RG § 1423). Ylipäätään määrä ja aika ovat väkisinkin aina jossain määrin sidoksissa toisiinsa. Delimitatiivinen teonlaatu ei siis ole teoriassakaan aina yksiselitteisesti rajattavissa, ja käytännön esiintymien määrittely voi olla sitäkin liukuvampaa.

3.3.2 Muita *po*-etuliitteellä muodostettavia teonlaatuverbejä

Kun etsitään aineistossa esiintyvien *po*-alkuisten verbien joukosta merkitykseltään delimitatiivisia verbejä, on hyödyllistä tiedostaa, että *po*-etuliitettä käytetään venäjässä varsin monipuolisesti. Delimitatiivisen teonlaadun ilmaiseminen on vain yksi näistä käyttötavoista. Aina *po*-etuliite ei anna verbille mitään uutta merkityssisältöä. Esimerkiksi aspektiparissa *prosit* – *poprosit* (pyytää, kutsua) etuliite ainoastaan perfektivoi kantaverbin. Verbien leksikaalinen merkitys on sama eli niiden välillä on vain aspektiero.

Etuliitteellä *po*- muodostetaan aspektiparien ja delimitatiivisen teonlaadun verbien lisäksi myös useita muita teonlaatuverbejä sekä liikeverbejä. Seuraavaksi esittelen lyhyesti kaksi muuta teonlaatua, jotka voivat tulla tässä aineistossa vastaan. Näitä teonlaatuja edustavien verbien joukossa voi esiintyä delimitatiivisten verbien kanssa aivan samannäköisiä verbejä, joilla kuitenkin on aivan eri merkitys (lekseemin polysemia). Tällöin eri teonlaadut voidaan erottaa vain esiintymiskontekstin perusteella.

Ingressiivinen teonlaatu (*ingressivnyi sposob deistvija*), joka muodostetaan kantaverbistä lisäämällä siihen *po*-etuliite, ilmaisee yksittäisen toiminnan alkua, jossa toiminnan alku ja sen jatko muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden (RG, § 1416). Ingressiivit eivät kuvaa pelkästään toiminnan alkua, vaan myös toiminnan olemassaoloa ylipäätään (Zaliznjak & Šmeljov 2000, 109.) Esimerkkilauseesta (6) havaitaan, että ingressiivisen teonlaadun verbin kuvaama toiminta on suomeksi luontevinta ilmaista rakenteella *alkoi* + infinitiivi.

(6) Vdrug **podul** silnyi veter. / Yhtäkkiä alkoi tuulla voimakkaasti.

Delimitatiivisen ja ingressiivisen teonlaadun verbit ovat molemmat aspektiltaan perfektiivisiä ja *po*-etuliitteellä muodostettuja, joten pelkästään verbin ilmiön perusteella niitä ei voi erottaa toisistaan. Lekseemin polysemia eli sanan monimerkityksisyys täytyy siis ottaa huomioon yksittäisen esiintymän merkitystä analysoidessa.

Myös **attenuatiivisen** teonlaadun (*smjagtšitelnyi sposob deistvija*) verbejä voidaan muodostaa *po*-etuliitteen avulla. Tämän määrän teonlaatuihin luokiteltavan ryhmän verbejä muodostetaan kuitenkin myös muilla etuliitteillä. Attenuatiivinen teonlaatu ilmaisee heikentyntä, ei täydessä määrin suoritettavaa toimintaa kuten esimerkiksi verbi *pouspokoitsja* ('rauhottua hiukan'). (Zaliznjak & Šmeljov 2000, 120.) *Russkaja grammatika* huomauttaa, että *po*-alkuisten verbien kohdalla voi olla vaikeuksia erottaa attenuatiivisen ja delimitatiivisen teonlaadun verbejä toisistaan. Esimerkiksi lauseessa (7) voidaan katsoa näiden molempien merkitysten sisältyvän verbin merkitykseen. (RG, § 1423.)

(7) **Р**оговорили немного и разошли. /

Puhuttiin vähän ja erottiin. (RG, § 1423, suomennos oma)

Tässä adverbien *nemnogo* 'vähän' voidaan katsoa kuvaavan ensisijaisesti määrää, mutta jos puhutaan vähän, voidaan olettaa samalla, että siihen kuuluu myös vähän aikaa.

Tarkasteltaessa aineistoa, joka koostuu *po*-etuliitteisistä verbeistä, jotka voivat esiintyä delimitatiivisessa merkityksessä, on siis tiedostettava, että samannäköiset verbit voivat esiintyä myös useissa muissa merkityksissä. Ensinnä on huomioitava perfektiivisen aspektin verbit, jotka esiintyvät verbin peruserkityksessä ja muissa ei-teonlaatumerkityksissä. Toisaalta joukossa voi olla myös ingressiivistä tai attenuatiivista merkitystä ilmaisevia teonlaatuverbejä.

3.3.3 Perduratiivinen teonlaatu

Kun tilannetta tarkastellaan siitä näkökulmasta, mitä vaihtoehtoja suomesta venäjään kääntävällä on, tarkasteluun nousee ainakin yksi aivan eri etuliitteellä muodostettava

teonlaatu. Joissakin tapauksissa myös toinen rajallista kestoja ilmaiseva, **perduratiivinen teonlaatu** (*dlitelno-ogranitšitelnyi sposob deistvija*) voidaan nähdä vaihtoehtona delimitatiiviselle teonlaadulle. Vaikka delimitatiivinen teonlaatu ilmaisee tavallisesti toiminnan lyhyttä ja perduratiivinen pitkää kestoja, on hyvä pitää mielessä, että ajan pituus on suhteellista ja usein myös subjektiivista.

(8) My (naprasno) **prosideli** v prijomnoi dva tšasa. /

Istuimme (turhaan) odotushuoneessa kaksi tuntia.

(9) My **posideli** v prijomnoi (vsego) dva tšasa. /

Istuimme odotushuoneessa (vaivaiset) kaksi tuntia.

(Remtšukova 2004, 112; suomennokset omat)

Näissä lauseissa toiminnan kesto on ajallisesti sama, mutta venäjäksi lauseiden sävy on aivan erilainen. Lauseessa (8) annetaan ymmärtää, että tuo aika oli loputtoman pitkä ja puhuja on turhautunut. Sen sijaan lauseen (9) voi tulkita niin, että puhuja on odottanut joutuvansa istumaan vielä paljon kauemmin ja on siksi iloisesti yllättynyt. Teonlaatuja ilmaisemaa näkemyseroa voidaan pitää täysin subjektiivisena.

Perduratiivinen teonlaatu muodostetaan etuliitteellä *pro-* ja se ilmaisee, että tietyn aikaa kestänyt toiminta on loppunut (Remtšukova 2004, 112). Toiminnan kestoja luonnehditaan merkittäväksi ja usein tätä korostetaan sopivalla ajanilmaisulla kuten *dolgo* (kauan) tai *ves den* (koko päivän). (RG §1419.) Zalijnjakin ja Šmeljovin luonnehdinnan mukaan perduratiivisen verbin kuvaama toiminta on tapahtunut tietyn ajanjakson aikana ja ikään kuin täyttää koko tämän ajanjakson. Heidän esittämänsä esimerkkilause havainnollistaa tätä ajatusta hyvin:

(10) My **prožili** vmeste dvadtsat pjat let. /

Me olimme yhdessä kaksikymmentäviisi vuotta.

Tämä tarkoittaa, että ”kului 25 vuotta ja **koko tämän ajan** me olimme yhdessä” (lihavoinnit lisäämiäni). Usein merkitykseen 'koko tämän ajan' yhdistyy vielä ajatus 'ja se on paljon'. Näin ollen jos jotakin toimintaa tai sen kestoja voidaan pitää negatiivisena, sen

kuvaaminen perduratiivisella teonlaatuverbillä korostaa kielteisyyttä. (Zalznjak & Šmeljov 2000, 112.) Delimitatiivista teonlaatua saatetaan puolestaan käyttää positiivisen arvion ilmaisemiseen (11), mutta myös kuvaamaan toiminnan vähäpätöisyyttä (12). Näiden merkitysten ilmaiseminen seuraavien esimerkkilauseiden suomennoksissa osoittautui varsin haastavaksi tehtäväksi.

(11) My v subbotu horošo **posideli**. /

Lauantaina istuimme vähän iltaa. ('Meillä oli lauantaina hyvä ilta')

(12) Deputaty vsjo vremja obeštšajut **poborotsja** c korruptsijej. (Remtšukova 2004, 112)/

Kansanedustajat lupailevat jatkuvasti taistelevansa korruptiota vastaan.

('Kyllä niiden taistelu tiedetään.' käänös oma)

Samoin kuin delimitatiivinen teonlaatu ei välttämättä ilmaise nimenomaan lyhyttä kestoaa, ei myöskään perduratiiviseen teonlaatuun aina liity merkitystä 'paljon'. Se on tavallista, mutta toisaalta voidaan sanoa esimerkiksi, että *deduška prožil malo* ('isoisä eli vähän / ei elänyt pitkään'). Keston pituus ei siis sinänsä tee välttämättä minkäänlasta eroa delimitatiivisen ja perduratiivisen teonlaadun välille.

3.4 Aspekti ja teonlaadut suomen kielessä

Ison suomen kieliopin verkkoversiossa aspekti määritellään keinoiksi, joilla ilmaistaan tilanteen kestoaa, käynnissä oloa ja rajaamista lauseen rakenteen eri tasoilla. Se tarkoittaa ”näkökulmaa lauseen esittämän tilanteen sisäiseen aikarakenteeseen.” (VISK, määritelmät.) Suomen aspektia ovat tutkineet tai tutkimuksessaan sivunneet muun muassa Hannu Tommola väitöskirjassaan, jossa hän vertailee aspektuaalisuutta suomen ja venäjän kielessä (Tommola 1986) sekä Eeva Kangasmaa-Minn eräässä artikkelissaan (*Verbien sisäisestä aspektista* 1978), Ebba Askonen väitöskirjassaan (*Objektin aspektuaalinen sijanvalinta*, 2001) ja Lasse Suominen pro gradu -tutkielmassaan (*Aspektista ja suomen objektin sijanvaihtelusta* 1990). Toisin kuin venäjässä, suomessa aspekti ei ole tempuksen eli aikamuodon tavoin verbin morfologinen kategoria (Askonen

2001, 41). Askonen toteaa (2001, 39), että ”objektin sijanvalinta näyttää olevan suomen kielessä tärkein morfologinen keino aspektin ilmaisemiseksi”. Toisaalta totaali- ja partiaaliobjektin väliseen eroon tai valintaan liittyy Kangasmaa-Minnin mukaan paljon merkitysvivahteita, jotka eivät välttämättä ole samansuuntaisia aspektieroavaisuuksien kanssa. Hän toteaa, ettei objektin sijamuoto ole aspektin kannalta ratkaiseva, vaan ainoastaan viitteellinen kriteeri (Kangasmaa-Minn 1978). Objektin akkusatiivi/partitiivioption lisäksi aspektin luonnetta osoittavat suomen kielessä ajan adverbiaalit ja OSMA eli objektin sijainen määrän adverbiaali (Askonen 2001, 48).

Tempukseen verrattuna aspektin kannalta menneen ja ei-menneen ajan välistä oppositiota tärkeämpää on verbin ilmaiseman toiminnan kesto. ”Tila tai toiminta voi kestää vain hetken tai sijoittua jatkuvaan ajankohtaan, se on joko momentaanista tai duratiivista.” (Kangasmaa-Minn 1978, 18). Monen muun aspektintutkijan tavoin Kangasmaa-Minn on sitä mieltä, että ratkaiseva ero aspektien välillä on siinä, että perfektiivisessä ilmauksessa tilannetta tarkastellaan ulkoapäin ja kokonaisuutena, kun taas imperfektiivisessä ilmauksessa tilannetta tarkastellaan ikään kuin sen sisältä käsin. Hän jakaa suomen verbit niiden sisäisen aspektin perusteella kolmeen ryhmään: perfektiivisiin (*iskeä*), imperfektiivisiin (*elää*) ja kaksiaspektisiin (*kantaa*), jotka voivat esiintyä niin perfektiivisissä kuin imperfektiivisissäkin ilmauksissa (1978, 20). Askonen puolestaan käyttää Terho Itkosen (1976) mukaista verbien jakoa ”tyypillisimmän leksikaalisen aspektuaalisen merkityksen” perusteella luokkiin (resultatiiviset, irresultatiiviset ja resultatiivis-irresultatiiviset), joita voidaan pitää jossain määrin yhtenevinä Kangasmaa-Minnin ryhmien kanssa (Askonen 2001, 4). Perfektiivinen tekeminenhän on tyypillisesti tuloksellista, resultatiivista, kun taas imperfektiivinen irresultatiivista. Kuitenkin myös perfektiivinen toiminta voi olla irresultatiivista (esimerkiksi *löi Pollea raipalla*).

Sisäinen aspekti ei tarkoita suomen verbien kohdalla samaa kuin venäjän aspekti, vaan käsitteellä voidaan kuvata sitä, millaista verbin kuvaama toiminta tyypillisesti on aspektuaalisuuden näkökulmasta. On myös tärkeää huomioida erityisesti kaksiaspektisten verbien ryhmä, sillä merkittävä osa suomen verbeistä ei luontaisesti edusta jompaakumpaa aspektia enemmän kuin toista. Askosen tutkimuksessa reilu kolmasosa

verbeistä oli resultatiivis-irresultatiivisia (Askonen 2001, 475). Kangasmaa-Minn toteaaakin, että suomen kieltä tarkastellessa on lisäksi erotettava toisistaan verbin aspekti ja ilmauksen aspekti. Ilmauksen aspektin kannalta ratkaiseva on verbin syntaktinen ympäristö. (Kangasmaa-Minn 1978, 26.) Tämä näkyy seuraavissa esimerkkilauseissa, joissa predikaattina on resultatiivis-irresultatiivinen verbi, joka voi esiintyä kumpaakin aspektia ilmaisevissa lauseissa.

(13) a. Anni ompeli mielellään iltaisin.

b. Anni ompeli takkiin napin.

Ensimmäisessä lauseessa ajanilmaus kertoo, että kyseessä on tyypillinen, toistuva toiminta (imperfektiivinen). Toisessa lauseessa taas on selvästi kyse yksittäisestä tuloksellisesta toiminnasta (perfektiivinen). Pelkkä objektin sija ei kuitenkaan aspektia ratkaise, sillä seuraava lause on ainakin venäjäksi käännettynä käsitettävä imperfektiiviseksi.

(14) Anni ompeli joka ilta takkiin napin.

Teonlaatuja, jotka kuuluvat aspektuaalisuuden semanttiseen kenttään, lähinnä sivutaan edellä mainituissa teoksissa. Ainoastaan Tommola käsittelee teonlaatuja laajemmin. Suominen mainitsee ohimennen verbin tekemislaadun (1990, 2) ja Askosen (2001) muodostamassa verbien semanttisessa luokituksessa puolestaan esiintyy verbiryhmiä, joiden nimitykset vastaavat eräiden venäjän kielen teonlaatuisten nimityksiä, mutta niitä käsitellään vain objektin sijan näkökulmasta. Kangasmaa-Minn vuorostaan mainitsee teonlaadun (Aktionsart) ja toteaa sen ilmaisemisen olevan suomessa ”verbin semanttisen perusmerkityksen ja/tai sitä varioivien deverbaalisten verbisuffiksien varassa” (1999, 49).

Kuten jo aiemmin mainittiin, suomessa ei ole suoria vastineita delimitatiivisen teonlaadun verbeille. Käytännössä vastineina toimivat todennäköisimmin delimitatiivien imperfektiivisten kantaverbien suomenkieliset vastineet. Esimerkiksi *podumat* on muodostettu verbistä *dumat*, joka merkitsee 'ajatella'. Myös *podumat* merkitsee 'ajatella', mutta mahdollisimman ekvivalentti (l. yhdenmukainen, täysin vastaava) käänös vaatii

tarkennusta, jota ei suomen kielessä voida verbillä ilmaista, kuten esimerkiksi 'jonkin aikaa'. Koska delimitatiivisen teonlaadun verbejä muodostetaan luontaisesti rajaamatonta toimintaa ilmaisevista verbeistä, oletuksena on, että suomenkieliset vastineet ilmaisevat kestollista toimintaa. Kesto on kuitenkin konkreettisesti rajattu vasta, jos sitä tekstiyhteydessä jotenkin rajataan. Varsinaisten keston määreiden lisäksi rajausta voi ilmaista myös sivulauseella (niin venäjäksi kuin suomeksikin):

(15) Ja **podoždal**, **poka** Saara prišla domoi, i svaril kofe. /

Odotin, **että/kunnes** Saara tuli kotiin, ja sitten keitin kahvia.

Koska kestoja rajaava määre ei ole delimitatiivin yhteydessä millään tavalla pakollinen, herää kysymys, mitä suomentaja tekee, kun määrettä ei venäjänkielisessä lähdetekstissä ole. Silloin voi olla vaikea määritellä, minkä pituiseksi kesto pitäisi rajata ja millaisella ilmauksella. 'Jonkin aikaa' on kenties neutraalein vaihtoehto, mutta vielä neutraalimmalta voi tuntua rajauksen lisäämättä jättäminen (tai pikemminkin pois jättäminen). Toisaalta, jos ilmaistavana on vaikkapa merkitys 'lukea jonkin aikaa', verbiä *lueskella* voidaan pitää parempana vastineena kuin pelkkää verbiä *lukea*. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *lueskella* merkitsee 'lukea sieltä täältä, pinnallisesti, vähän kerrallaan, lueksia'. Tällainen kevennetyn toiminnan merkitys muistuttaa varsin tarkkaan attenuatiivisen teonlaadun määritelmiä, mutta ei jää myöskään kovin kauas delimitatiivisesta merkityksestä. On vaikea sanoa, voiko jompaakumpaa pitää parempana vastineena delimitatiiviselle lukemiselle, koska kumpikaan ei ole täysin ekvivalentti.

4 TUTKIMUSKYSYMYS, -AINEISTO JA MENETELMÄ

Tässä luvussa esitellään aluksi tutkimuskysymys ja tutkimuksen tärkeimmät päämäärät. Sen jälkeen tutustutaan tutkimuksessa käytettävään aineistoon. Lopuksi esitellään tutkimusmenetelmää ja kuvataan tutkimuksen kulkua.

4.1 Tutkimuskysymys

Tämän tutkielman tärkein tutkimuskysymys on, esiintyykö tarkasteltavia teonlaatuverbejä käännettyssä venäjässä vähemmän kuin alun perin venäjäksi kirjoitetuissa teksteissä. Tarkoituksena on selvittää, toteutuuko uniikkiaineshypoteesi tämän piirteen osalta tässä aineistossa. Kun verbien esiintymismääristä ja niiden mahdollisista suhteellisista eroista aineistojen välillä on saatu kvantitatiivisia tuloksia, havaituille ilmiöille pyritään löytämään selityksiä.

Koska sen selvittäminen, toteutuuko hypoteesi, vaatii delimitatiivisessa merkityksessä esiintyvien verbien tunnistamista, mikä puolestaan edellyttää jokaisen kontekstin analysointia, merkittävän osan tutkimuksesta muodostaa kontekstien semanttinen analyysi ja sen kuvaus. Samalla saadaan tietoa delimitatiivisen teonlaadun verbien käyttötavoista ja ominaispiirteistä ja mahdollisista verbien välisistä eroista.

4.2 Tutkimusaineiston kuvaus

Tutkielman aineistona käytetään kahta keskenään verrannollista rinnakkais- eli paralleelikorpusta. Kumpikin korpus koostuu kahdesta osasta, eli alkuperäisteoksista ja käänöksistä. ParRus-korpus koostuu venäjänkielisestä kaunokirjallisuudesta ja samojen tekstien suomennoksista, kun taas ParFin-korpus sisältää suomenkielistä

kaunokirjallisuutta ja teosten venäjänkieliset käännökset. Korpuksat koostuvat kokonaisista teoksista ja niiden julkaistuista käännöksistä. ParRus-korpuksen nykykirjallisuudesta koostuvassa osakorpuksessa on 754241 sanaa venäjänkielisessä osassa ja 712396 sanaa suomenoksissa eli yhteensä 1 466 637 sanaa. Samoin nykykirjallisuutta sisältävässä ParFin-korpuksessa on puolestaan yhteensä 791330 sanaa, joista 369608 on suomenkielisissä alkuperäisteoksissa ja loput 421722 niiden käännöksissä. Sanamäärien ero näyttää hämmentävältä, mutta kun tarkastellaan virkkeiden määrää, ero on lähes olematon (suomi 23955, venäjänoksset 23993). Pohjimmiltaan sanamäärien ero johtuu siitä, että suomi on agglutinoivampi kieli kuin venäjä, eli suomessa käytetään runsaasti erilaisia taivutuspäätteitä, suffikseja ja yhdyssanoja, kun taas venäjässä käytetään paljon erilaisia prepositioita (Nikunlassi 2002, 20.)

Näiden kahden korpuksen voidaan katsoa olevan hyvin vertailtavissa, mutta muutama seikka tulee huomioida. Ensinnäkin ParRus-korpuksen nykykirjallisuuden osakorpus sisältää teoksia pidemmältä aikakaudelta (1962-1995) kuin ParFin (1982-2008) (korpuksat jatkossa yksinkertaisesti ParRus ja ParFin). Korpusten koostumus ja eri teoksista käytetyt lyhenteet käyvät ilmi ParFin-korpuksen koostaneen Juho Härmeen pro gradu -tutkielman liitteistä (Härme, 2012). ParRus-korpusta koskevia tietoja löytyy lisäksi korpuksen koostaneen Mihail Mihailovin väitöskirjasta (Mihailov 2003). Sen lisäksi, että ParRus-aineisto on kokonaisuudessaan vähän vanhempaa, se sisältää myös novelleja, kun taas ParFin koostuu pidemmistä proosateksteistä. Myöskään korpusten genrekoostumus ei ole täysin identtinen, mutta sitä voidaan pitää riittävän samantyyppisenä vertailtavuuden kannalta. Härme pohtii tutkielmassaan tarkemmin näiden aineistojen välistä rinnastettavuutta ja toteaa niiden eroavaisuuksista huolimatta olevan tutkimustaan varten sopivia (2012, 28 – 30). Aineistojen voidaan katsoa sopivan yhtä hyvin tähänkin tutkimukseen, mutta varsinkin tekstien suhteellinen ikäero tulee pitää mielessä tuloksia arvioitaessa. (Kielioppi muuttuu paljon hitaammin kuin sanasto tai tyylilliset konventiot)

Varsinaisessa universaalien tutkimuksessa on ihanteena käyttää mahdollisimman monipuolista ja kattavaa aineistoa. Ajatellaan, että mitä useampia kieliä ja tekstityyppejä on mukana, sitä paremmin tutkimustulokset ovat yleistettävissä. Se ei kuitenkaan millään tavalla vähennä tällaisen tutkimuksen arvoa. Tässä tutkimuksessa on tarkoituksenmukaista käyttää kaunokirjallisuudesta koostuvaa yhden kieliparin aineistoa, koska tarkoituksena on testata hypoteesia uudenaikaisessa yksittäisessä yhden kieliparin aineistossa. Lisäksi tätä aineistoa voidaan pitää toistaiseksi varsin ainutkertaisena, sillä toista yhtä vertailukelpoista kaksisuuntaista suomi-venäjä-aineistoa ei ole vielä koottu.

4.3 Tutkimusmenetelmän kuvaus

Delimitatiivista teonlaatua ilmaisevien verbien määrän kartoittaminen aloitetaan hakemalla ensin ParRus-korpuksesta (eli alun perin venäjäksi kirjoitetuista teksteistä) frekvenssilistan kaikki aineistossa esiintyvät *po*-alkuiset sanat ja valikoimalla joukosta tarkasteltaviksi *po*-alkuiset verbit. Samanlainen lista haetaan myös ParFin-korpuksen venäjänkielisistä käännosteksteistä, mm. sen selvittämiseksi, esiintyykö siellä delimitatiiveja, joita ei venäjä-suomi aineistossa esiinny. Koska jälkimmäinen on käänösaineisto, aineistojen väliltä voidaan odottaa löytyvän eroja.

Näin saaduista listoista etsitään verbit, jotka mahdollisesti edustavat delimitatiivista teonlaatua. Koska delimitatiiviset teonlaatuverbit ovat aspektiltaan perfektiivisiä (Zaliznjak & Šmeljov 2000, 111), joukosta voidaan karsia imperfektiiviset verbit. Esimerkiksi suffiksin *-yva/-iva-* sisältävät verbit ovat lähes aina imperfektiivisiä (esim. *razgovarivat* 'keskustella'), eivätkä harvat perfektiiviset (esim. *povybrasyvat* 'heittää kaikki/paljon menemään') voi olla nekään delimitatiiveja. Samalla täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että joukossa voi olla myös monimerkityksisiä verbejä, joiden aspekti ja mahdollinen teonlaatu voivat vaihdella kontekstin ja merkityksen mukaan.

Joukosta voi poistaa myös *idti*-tyyppiset ns. duratiiviset liikeverbit, sillä vain *hodit*-tyyppisistä (iteratiivisista) liikeverbeistä voidaan muodostaa *po*-etuliitteellä delimitatiivisen teonlaadun verbejä (*Russkaja grammatika*). Duratiiviset liikeverbit (*idti*,

vesti, plyt) ilmaisevat yksisuuntaista liikettä, kun taas iteratiiviset edestakaista tai epämääräistä liikettä (*hodit, vodit, plavat*). Duratiiviset liikeverbit saavat *po*-etuliitteen kanssa aivan eri merkityksen (ns. ingressiivinen teonlaatu), sillä tällöin ne ilmaisevat liikkeen alkua (RG, §1416).

Tarvittaessa verbien merkitys ja aspekti tarkistetaan selittävästä sanakirjoista. Jos aspekti on perfektiivinen ja delimitatiivisen teonlaadun ilmaiseminen vaikuttaa mahdolliselta, vaikka missään sanakirjassa ei mainita tätä rajatun ajan merkitystä, käydään verbin esiintymät läpi mahdollisten delimitatiivien tunnistamiseksi. Tämä on tarpeellista, koska verbeillä on venäjässä tyypillisesti useita eri merkityksiä, ja niitä voi olla jopa niin paljon, ettei niitä kaikkia löydy sanakirjoista.

Seuraavassa vaiheessa haetaan yleisimpien verbien kaikki esiintymät eli konkordanssit, käydään kaikki nämä verbien esiintymät yksitellen läpi ja pyritään määrittelemään, esiintyykö verbi kyseisessä yhteydessä teonlaatumerkityksessä. Tässä vaiheessa tiedossa olevat frekvenssit eivät nimittäin ole vielä delimitatiivien aitoja frekvenssejä, sillä useimmat näistä verbeistä ovat monimerkityksisiä ja ne voivat esiintyä muissa teonlaatumerkityksissä ja usein myös ”tavallisena” perfektiivisen aspektin verbinä (ilman teonlaadun mukanaan tuomaa toiminnan rajattua kestoa luonnehtivaa merkitystä). Toisin sanottuna on siis tutkittava kunkin verbin jokainen esiintymä erikseen ja arvioitava, ilmaiseeko verbi kyseisessä lauseessa delimitatiivista teonlaatua vai jotain muuta. Näin pyritään saamaan selville teonlaatuverbien frekvenssit.

Kun kunkin verbin esiintymät kummassakin korpuksessa on saatu analysoitua, lasketaan niiden esiintymismäärien (absoluuttinen frekvenssi) perusteella niiden suhteelliset frekvenssit. Koska aineistot eroavat kooltaan, käytetään vertailussa suhteellisia frekvenssejä ja suhdelukua 1 000 (kuinka monta esiintymää tuhatta sanaa kohti). Kun suhteelliset frekvenssit on laskettu, on verbien esiintymistiheyksien vertailu ja mahdollisten aineistojen välisten erojen havaitseminen mahdollista. Mahdollisten erojen merkitsevyys tarkistetaan tilastollisin menetelmin (χ^2 -testi). Tässä käytetään apuna RKWard -ohjelmaa (<http://rkward.sourceforge.net/>).

Tämän jälkeen aletaan tutkia verbien esiintymiä tarkemmin analysoimalla niiden konteksteja ja vertailemalla käännöksiä ja alkuperäistekstejä. Näin pyritään selvittämään, näkyykö suomennoksista jotenkin se, että venäjänkielisessä alkutekstissä esiintyy delimitatiivinen teonlaatuverbi ja jos näkyy, onko havaittavissa yleistä tendenssiä, vai onko vaihtelu suurta. Toisaalta yritetään löytää säännönmukaisuuksia myös toisin päin: voiko suomenkielisistä alkuteksteistä löytää stimulusta, joka saisi kääntäjän käyttämään venäjännöksessä teonlaatuverbiä. Tässä kvalitatiivisessa analyysivaiheessa kiinnitetään huomiota erityisesti kestoja ilmaiseviin ajanmääreisiin, koska ne ovat usein kiinteästi yhteydessä delimitatiivisen merkityksen esiintymiseen. Lisäksi huomiota kiinnitetään varsinkin verbien muotoihin ja aspektuaaliseen kontekstiin. Delimitatiivit nimittäin ovat joissain konteksteissa tyypillisempiä, kuin jossain toisissa ja tietyt verbit saattavat herkemmin menettää delimitatiivisen merkityksen esimerkiksi imperatiivimuodoissa. Esimerkiksi lauseen (16) preteritimuotoinen (mennyt aika) tapahtumaketjun kuvaus voidaan puolestaan nähdä tyypillisenä delimitatiivin esiintymiskontekstina. Tässä lauseessa kaksi ensimmäistä verbiä ovat delimitatiiveja.

(16) Mjuller **po**moltšal, **po**jerzal v kresle, a potom podvinul Aismanu listok bumagi. / Mueller oli **hetken** vaiti, sitten hän liikahti tuolissaan ja pani Eichmannin¹ eteen paperiliuskan. (Semenov, J., *Kevään seitsemäntoista hetkeä*, suom. Pienimäki, N.)

(17) Brigadir Šurygin Nikolai Sergejevitš **postojal** pered nei, **podumal**... Podošel k stene, **pokolupal** kirpitši podvernuvšimsja lomikom, zakuril i pošel domoi. / Prikaatin päällikkö Nikolai Sergejevitš Šurygin seisoi kirkon edessä ja mietti... Käveli seinän luo, nirhoi tiiliä käden ulottuville sopivasti sattuneella kangella, sytytti tupakan ja lähti kotiin. (Šukšin, M., *Kova äijä*, suom. Adrian, E.)

Esimerkissä (17) taas ensimmäisen lauseen toimintojen on luontevinta tulkita olevan samanaikaisia ja tässä tapauksessa molemmat kestivät vähän aikaa. Esimerkissä (16) suomentaja on ilmaissut rajattua kestoja määreellä *hetken*, mutta lauseen (17) käänнос ei kyseistä merkitystä korosta. Toisaalta suomen verbi *mieltii* on luonnostaan kestollinen

¹ Kääntäjä on jostain syystä käyttänyt nimen Eismann (ven. Aisman) sijasta nimeä Eichmann.

merkitykseltään ja sitä voi pitää sopivana vastineena delimitatiiviselle verbille. Keston rajaus jää kuitenkin ilmaisematta.

5 AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa tehdään aluksi katsaus verbien osuuksiin toisaalta venäjän- ja toisaalta suomenkielisissä osa-aineistoissa. Tällä tavoin hankitaan pohjatietoa kielten välisistä eroista verbien frekvensseissä. Sen jälkeen kuvataan aineiston analyysia ensin yleisesti ja sitten verbikohtaisesti ja havainnollistetaan verbien käyttöä ja merkityksen tulkintaa esimerkkien avulla. Lopuksi tehdään yhteenvetoa tuloksista niin tilastollisesta kuin myös laadullisesta näkökulmasta.

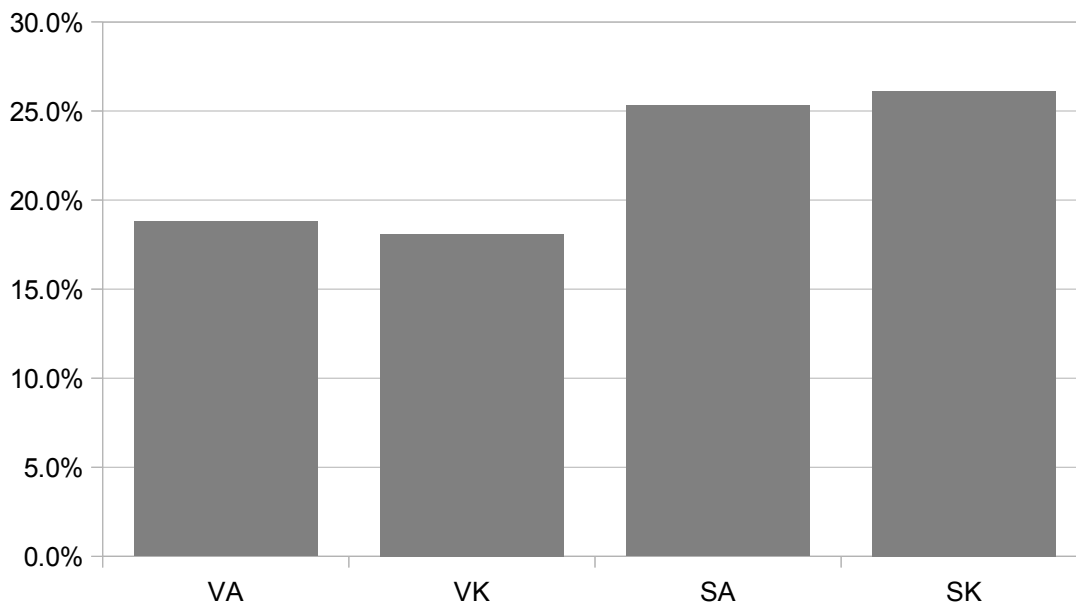
5.1 Verbien osuuksien tarkastelua

Tutkimuksen taustaksi haluttiin selvittää, pitääkö oletus venäjän verbien suhteellisesta runsaudesta paikkansa. Ja koska aineisto sen mahdollisti, päätettiin tarkastella myös sitä, onko alkuperäisaineiston ja käännösaaineiston välillä eroa tässä suhteessa. Asiaa voi tarkastella kahdella eri tavalla ja saada selville eri asioita. Voi laskea kuinka monta prosenttia kaikista sanaesiintymistä (korpusten sanamäärät) on verbejä tai toisaalta tarkastella sanaston monipuolisuutta laskien, kuinka montaa eri sanaa korpuksessa esiintyy ja kuinka suuri osa niistä on verbejä. Ensimmäisessä tarkastelutavassa siis otetaan huomioon kunkin sanan absoluuttinen frekvenssi, eli se kuinka monta kertaa se esiintyy (10 000 vai kaksi kertaa) ja jälkimmäisessä merkitystä on vain kaikilla eri sanoilla, jotka aineistossa esiintyvät.

Saatavissa tuloksissa on kohtalainen virhemarginaali, koska sekä lemmatisaattorissa että tietokannassa voi olla (pieniä) virheitä. Esimerkiksi *po*-alkuisten verbien frekvenssilistalle päätyi verbi *poryt*, vaikka se ei itse asiassa esiintynyt aineistossa kertaakaan. Kuznetsovin selittävä sanakirja (jatkoissa Kuznetsov) mainitsee kyseisen delimitatiivisen verbin (kantaverbi *ryt*, 'kaivaa') ja antaa sen merkitykseksi 'kaivaa vähän aikaa'. Suurin osa tämän verbin oletetuista esiintymistä oli kuitenkin todellisuudessa ajanilmauksen *poroi* 'joskus, toisinaan' esiintymiä. Tämä johtui siitä, että kyseisen verbin

imperatiivimuoto on aivan samannäköinen tämän adverbien kanssa. Loput esiintymät näyttivät verbin gerundimuodolta, mutta taas oli kyse homonymiasta (eli sanasta, jolla on sama kirjoitusasu, mutta eri merkitys): substantiivi *poryv* on merkitykseltään 'puuska' tai 'repeämä'. Pelkkiin frekvenssilistoihin perustuvassa lukujen käsittelyssä ei ole mahdollista tarkistaa kaikkia esiintymiä, joten tuloksiin täytyy suhtautua tietyllä varauksella. Tässä tapauksessa ei ole tarkoituskaan saada kuin suuntaa antavia lukuja taustatiedoksi, joten ei ole mielekää lähteä tutkimaan edes tiedostettuja ongelmakohtia kovin syvällisesti.

Ensimmäinen tarkastelutapa on ymmärrettävämpi, joten aloitetaan siitä. Jotta voi laskea verbien osuuden korpuksen kokonaissanamäärästä, pitää laskea kaikkien verbien frekvenssit yhteen ja sitten jakaa verbiesiintymien summa korpuksen kokonaissanamäärällä. Venäjänkielisessä alkuperäisaineistossa (VA) verbien osuus oli 18,8 % (kaavio 1) ja suomennoksissa (SK) 26,1 %. Suomenkielisessä alkuperäisaineistossa (SA) verbejä oli puolestaan 25,3 % ja venäjännöksissä (VK) 18,1%. Venäjännöksissä verbien osuus kaikista sanoista oli siis hieman pienempi kuin alkuperäisteksteissä, kun taas suomennokset olivat vähän alkuperäissuomea verbipitoisempia. Tilastollisesti nämä erot ovat erittäin merkitseviä ($p < 0,0007$, laskettu liitteestä 1 selviävien lukujen perusteella).

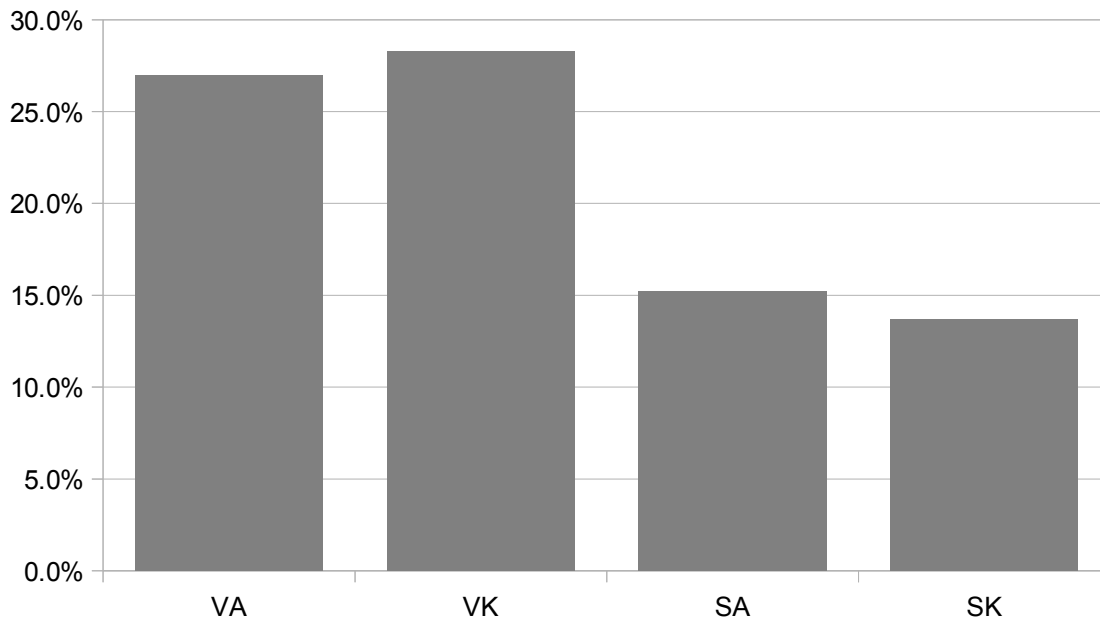

Kaavio 1: Verbien osuus kokonaissanamäärästä

Jälkimmäistä tarkastelutapaa varten haettiin kustakin osakorpuksesta frekvenssilista kaikista siinä esiintyvistä eri sanoista. Sitten eroteltiin niistä verbit ja laskettiin niiden määrän suhde. Toisin sanottuna ensin haettiin lista kaikista kyseisessä korpuksessa esiintyvistä eri sanalemmoista ja sitten laskettiin kuinka monta prosenttia niistä on verbejä. (Käytännössä tämä vaihe suoritettiin ensin, sillä tämän jälkeen oli helppo laskea edellä selostetut luvut.) Erot olivat kerrassaan mielenkiintoisia: Kaikista aineiston venäjänkielisissä alkuperäisteksteissä esiintyvistä eri sanoista verbejä oli 27,0 %. Suomennosaineistossa vastaava luku oli 13,7 %. Suomenkielisissä alkuperäistekstien sanastosta verbejä oli 15,2 % kun taas venäjännösten sanastosta 28,3 %. Näyttäisi siis siltä, että suomennoksissa käytetään alkuperäissuomea köyhempää verbivalikoimaa, kun taas venäjään kääntävät käyttävät laajempaa valikoimaa verbejä. Tilastollisestikin nämä erot osoittautuivat merkityksellisiksi ($p = 2,2E-16$).

Tommola mainitsee havainnon käänöskielen taipumuksesta käyttää suppeampaa verbivalikoimaa alkuperäiskieleen verrattuna (2005, 108.) Suomen kohdalla tämä näyttää pitävän paikkansa, mutta venäjän osalta tämä aineisto osoittaa päinvastaiseen suuntaan:

venäjään päin kääntäneet ovat käyttäneet eri verbejä monipuolisemmin kuin venäjänkielisten alkuperäistekstien kirjoittajat.

Kaavio 2: Eri verbien osuus kaikista eri sanoista

Nämä merkittävät kielten väliset erot eri verbien määrissä selittyvät sillä, että karkeasti ottaen yhtä suomen verbiä vastaa venäjässä kaksi eri verbiä, joista toinen on perfektiivistä ja toinen imperfektiivistä aspektia. Tältä pohjalta voi olettaa, että venäjässä esiintyisi suomeen verrattuna noin kaksinkertainen määrä eri verbejä. Käytännössä totuus ei ole yhtä yksioikoinen, mutta edellä mainittujen osuuserojen suuruusluokan tämä selittää.

Molemmissa kielissä yleisin on *olla*-verbi (*byt*), mutta suomessa se on huomattavasti frekventimpi (52,32) kuin venäjässä (14,93) (luvut suhteellisia frekvenssejä tuhatta sanaa kohti). Käännetyssä suomessa vastaava luku on 51,37 eli hieman pienempi ja käännetyssä venäjässä 12,64 eli (merkittävästi) pienempi. Silmiinpistävä ero *olla*-verbin esiintymisen tiheydessä selittyy osittain sillä, että venäjässä kopulaverbiä ei preesensissä käytetä, vaan *byt* esiintyy pääasiassa preteritissä, futuurissa ja apuverbinä (Ojanen 1999, 168.) Toinen selittävä tekijä ovat suomen liittomuodot, jotka hakukone mitä ilmeisimmin laskee kahteen kertaan: *olla*-verbin muotoina ja pääverbin muotoina. Venäjässä puolestaan ei ole

suomen tapaan olla-apuverbin avulla muodostettavia perfektiä ja pluskvamperfektiä, joten vastaavaa päällekkäisyyttä ei synny.

suomiA	suomiK	venäjäA	venäjäK
olla	olla	byt	byt
sanoa	sanoa	skazat	skazat
tulla	voida	motš	motš
saada	tulla	znat	stat
pitää	saada	govorit	znat
voida	tietää	stat	hotet
mennä	tehdä	hotet	govorit
tehdä	pitää	jest	jest
alkaa	mennä	sprosit	sprosit
nähdä	käydä	idti	kazatsja

Taulukko 1: 10 yleisintä verbiä

Toiseksi yleisin yhtä lailla kaikissa osakorpuksissa on verbi *sanoa* (venäjäksi *skazat*), jonka suhteellinen frekvenssi on alkuperäisaineistoissa suurempi kuin käänösaineistoissa: suomessa 7,11 (vrt. 6,02 SK) ja venäjässä 4,34 (vrt. 4,14 VK). Kolmanneksi yleisin verbi on molemmissa venäjänkielisissä aineistoissa *motš* (4,11 VA ja 3,86 VK) ja käänössuomen aineistossa vastaava *voida* (3,83). Alkuperäissuomen aineistossa kolmantena on sen sijaan *tulla* (4,50) ja *voida* vasta kuudentena (3,27). Tässä suhteessa venäjä näyttää vaikuttaneen käänössuomeen enemmän kuin suomi käännettyyn venäjään, sillä suomenkielisessä käänösaineistossa *voida* on hieman yliedustunut. Todennäköisesti luontevat vaihtoehdot kuten *pystyä* ja *kyetä ovat* vastaavasti aliedustuneet käänöksissä, kun kääntäjä on käyttänyt ensimmäisenä mieleen tullutta vastinetta.

Kun tarkastellaan neljänneksi yleisimpiä verbejä, tilanne kääntyy toisinpäin. Alkuperäisvenäjän aineistossa neljäntenä on *znat* (3,21 'tietää, tuntea'), alkuperäissuomen

aineistossa *saada* (4,13) ja molemmissa käännösaineistoissa *tulla*-verbi (*stat*) (2,18 VK; 3,62 SK). Käännetyssä venäjässä neljänneksi yleisin *stat* on alkuperäisvenäjän aineistossa vasta sijalla kuusi suhteellisella frekvenssillä 1,81. Verbi *stat* on siis yleisempi venäjännöksissä (1,81 VA vrt. 2,18 VK), kun taas suomen *tulla* näyttäisi aliedustuvan suomennöksissä (4,50 SA vrt. 3,62 SK). Tässä on taas huomioitava kielten väliset erot. Suomen *tulla* on monimerkityksinen verbi, jolle ei venäjässä ole yksiselitteistä stimulusta, vaan lukuisia mahdollisia vastineita kontekstista ja merkityksestä riippuen.

Lisäksi venäjän puhua-verbi *govorit* näyttää aliedustuneen käännöksissä samoin kuin suomen *pitää* ja *mennä*. Kymmenen yleisimmän verbin joukossa on myös sellaisia, jotka eivät ole muissa osa-aineistoissa sijoittuneet kärkijoukkoon. Näitä ovat alkuperäissuomessa *alkaa* ja *nähdä*, käännössuomessa *tehdä* ja *käydä*, alkuperäisvenäjässä *idti* ('mennä, kävellä') ja käännösvenäjässä *kazatsja* ('tuntua, vaikuttaa').

5.2 Delimitatiivisen teonlaadun verbit venäjänkielisessä aineistossa

Alkuperäisteksteissä esiintyvien *po*-alkuisten sanojen listasta valikoitiin tutkimuksen kohteeksi kahdeksan yleisintä *po*-alkuista verbiä, joiden pikaisen tarkastelun perusteella havaittiin esiintyvän aineistossa delimitatiivisessa merkityksessä. Tiedossa oli, kuinka monta kertaa kukin verbi esiintyy, mutta tästä vasta alkoi varsinainen työ delimitatiivien esiintymismäärien selvittämiseksi. Jotta frekvenssejä olisi mahdollista vertailla, täytyi tarkasteltavien verbien esiintymät hakea kummastakin korpuksesta. Pelkästään esiintymien hakeminen ei olisi kuitenkaan vielä antanut kattavaa kokonaiskuvausta tilanteesta (yleisimpien joukossa voi eri aineistoissa olla eri verbejä), joten myös käännösvenäjän aineistosta haettiin ensin kaikkien *po*-alkuisten sanojen frekvenssilista, ja suodatettiin joukosta tarkasteltaviksi mahdollisesti delimitatiivisina teonlaatuverbeinä esiintyvät verbit.

Jo tässä vaiheessa huomattiin, että aineistojen välillä on merkittäviä eroja verbien esiintymismäärissä. *Podumat* ja *posmotret* olivat käänösaineistossakin kaksi tiuhimmin esiintyvää verbiä, mutta kolmanneksi yleisin oli *poslušat*, joka oli alkuperäisteksteissä vasta seitsemänneksi yleisin. Viidenneksi käänösaineiston frekvenssilistalla puolestaan kiilasi *pobyvat*, joka oli alkuperäistekstien listalla hädin tuskin kahdenkymmenen yleisimmän joukossa. Molemmilla listoilla suunnilleen samoille kohdille sijoittui vielä *podoždat* (VA 4./VK 6.), mutta siitä eteenpäin listat jatkuivat varsin erinäköisinä. Nämä listaukset eivät kuitenkaan vielä perustuneet delimitatiivien frekvensseihin, vaan mahdollisten delimitatiivien esiintymismääriin. Listauksen perusteella saattoi kuitenkin jo havaita aineistojen väliltä löytyvän eroja. Seuraavaksi piti selvittää millainen osuus verbien esiintymistä oli merkitykseltään delimitatiivisia.

5.2.1 Pilottitulokset

Verbien esiintymien merkityksen määrittely ja jaottelu selviin delimitatiiveihin ja ei-delimitatiiveihin osoittautui pian luultua monimutkaisemmaksi tehtäväksi. Erityisesti tarkasteltaessa niitä verbejä, joilla oli paljon vaihtoehtoisia merkityksiä ja joista delimitatiivisuus ei ollut tyypillisimmästä päästä, havaittiin, että oli vaikea perustellusti todeta, oliko merkitys delimitatiivinen vai ei. Lisäksi tulkintalinjaa oli vaikea pitää yhtenäisenä, ja siihen tuntui vaikuttavan esimerkiksi se, mitä lähdettä oli viimeksi luettu. Arviot eivät siksi vaikuttaneet täysin luotettavilta tai johdonmukaisilta, eikä selkeiden tulosten saaminen realistiselta. Tuloksista näytti olevan tulossa helposti kyseenalaistettavia, kun esiintymiä, joiden tulkinta oli epävarma, oli pahimmillaan reilusti enemmän kuin esiintymiä, jotka saattoi tulkita selvästi delimitatiiveiksi. Näin saatavat tulokset eivät ehkä olisi kuvanneet todellista tilannetta kovinkaan hyvin. Tämän vuoksi päädyttiin pyytämään äidinkieleltään venäläisen henkilön arviota siitä, mitkä esiintymistä ilmaisivat merkitystä 'vähän aikaa'.

Kielenpuhuja sai jaoteltua lähes kaikki esiintymät joko delimitatiivisten tai ei-delimitatiivisten ryhmään, mutta valitteli myös sitä, että jotkin kontekstit olivat todella hankalia. Tältä pohjalta voitiin kuitenkin laskea **pilottitulokset**, joista saattoi tehdä

suuntaa antavia johtopäätöksiä. Yksi johtopäätös oli se, että osa verbeistä sopii muita luontevammin tällä tavalla tutkittaviksi. Niiden osalta sanakirjojen määritelmien ja merkitysvaihtoehtojen perusteella kyetään määrittelemään kaikkien tai lähes kaikkien esiintymien delimitatiivinen merkitys tai sen puute. Toisaalta on verbejä joiden kohdalla merkitykseltään vaikeasti määriteltävien osuus on merkittävä. Todettiin myös, että monien tapausten kohdalla tulkintoja voi olla yhtä monta kuin tulkitsijoita.

verbi	ParRus	ParFin	suht. fr. VA	suht. fr. VK	p=	
podumat	94	40	0,12	0,09	0,17	= ei merkitsevä
pogovorit	61	36	0,08	0,09	0,88	= ei merkitsevä
podoždat	79	31	0,10	0,07	0,11	= ei merkitsevä
posmotret	24	27	0,03	0,06	0,02	= merkitsevä
poslušat	20	28	0,03	0,07	0,00	= merkitsevä
posidet	48	27	0,06	0,06	0,99	= ei merkitsevä
pomoltšat	57	8	0,08	0,02	0,00	= merkitsevä
postojat	37	17	0,05	0,04	0,60	= ei merkitsevä

Taulukko 2: Pilottitulokset

Pilottitulosten mukaan kolmen verbin esiintymismäärät erosivat aineistojen välillä tilastollisesti merkitsevästi. Verbit *posmotret* ja *poslušat* esiintyivät käänösaineistossa huomattavasti tiuhemmin, kun taas *pomoltšat* oli merkittävästi yleisempi venäjänkielisissä alkuperäisteksteissä. Taulukossa 1 on näkyvissä delimitatiivisten verbien esiintymismäärät kummassakin korpuksessa, suhteelliset frekvenssit ja p:n arvo. Viimeinen luvuista saadaan tilastollisen χ^2 -testin avulla ja aineistojen välinen ero tulkitaan tilastollisesti merkitseväksi, jos p:n arvo on pienempi kuin 0,05. Toisin sanottuna lasketaan, onko verbien frekvenssien ero tilastollisesti merkitsevä aineistojen kokoeroon suhteutettuna (esim.: [*podumat* abs. frekv. A], [kokonaissanamäärä A – *podumat* abs. frekv. A], [*podumat* abs. frekv. K], [kokonaissanamäärä K – *podumat* abs. frekv. K]). Sanamäärät lueteltiin edellä luvussa 4.2 ja ne selviävät myös liitteestä 1.

Delimitatiivi – ei-delimitatiivi -kahtiajaon pohjalta lasketut pilottitulokset kaipasivat rinnalleen tarkempaa analyysia. Alkoi näyttää mielekkäältä tarkastella ainakin osaa verbeistä lähemmin ja monitulkintaisuuden mahdollisuus huomioon ottaen. Näin ollen päädyttiin luokittelemaan esiintymiä kolmeen eri ryhmään: delimitatiiveihin, ehkä-delimitatiiveihin ja ei-delimitatiiveihin. Samalla syntyi yksi uusi tutkimuskysymys, eroavatko tähän luokitteluun pohjautuvat tulokset pilottituloksista ja jos eroavat, tapahtuuko sitä kautta linjan, vai verbikohtaisesti. Konkordanssien eli esiintymien analysointiin osallistui kolme eri henkilöä ja tulkintojen erotessa toisistaan sijoitettiin esiintymä ehkä-luokkaan.

5.2.2 Verbikohtaista tarkastelua

Seuraavaksi kuvataan yksittäisten esiintymien tulkintaa verbi kerrallaan. Aluksi mainitaan kunkin verbin kantaverbi ja sen merkitys ja sitten luetellaan erilaisia merkityksiä, joissa etuliitteinen verbi eri sanakirjojen mukaan esiintyy. Sitten käydään läpi aineistossa esiintyviä merkityksiä esimerkkien avulla ja kuvataan merkityksen analysointia kyseisen verbin kohdalla. Samalla tehdään huomioita keston määreiden esiintymisestä ja kääntäjien käyttämistä vastineista. Esimerkeissä on aina ensin katkelma lähdetekstistä, ja sitten vastaava jakso käännöksestä. Jokaisen esimerkin lopussa on sulkeissa tiedot teoksesta, josta katkelma on peräisin.

Kun verbikohtaiset luvut on saatu selville, vertaillaan aineistoja tilastollisesti. Samoin kuin edellisessä luvussa, delimitatiivienkin kohdalla käytetään suhdelukua 1 000, jotta näiden erikokoisten aineistojen välillä voidaan tehdä vertailua. Kuitenkin χ^2 -testi tehdään kokonaisluvuilla, kuten testin tekeminen edellyttää. Testin tulos eli p:n arvo pyritään ilmoittamaan kahden desimaalin tarkkuudella (poikkeuksena hyvin pienet arvot kuten 0,00001).

Podumat

Verbistä *dumat* ('ajatella, miettiä, tuumia; luulla, arvella; epäillä; aikoa; huolehtia') muodostettu *podumat* esiintyy alkuperäisvenäjän aineistossa toiseksi tiuhimmin, kun taas

käännösvenäjän aineistossa se on kaikista yleisin verbi, jonka esiintymistä osa on merkitykseltään delimitatiivisia. Ožegovin ja Ušakovin selittävässä sanakirjoissa (jatkossa Ožegov ja Ušakov) verbin ensimmäiseksi merkitykseksi annetaan '*dumat*-verbin perfektiivinen aspektipari' ja toiseksi 'ajatella vähän aikaa'. Ožegovin esimerkkilauseessa *Ne toropis s rešeniem, podumai horošenko* ('Älä kiirehdi päätöksen kanssa, mieti kunnolla' oma käännös) delimitatiivista merkitystä tukee adverbiaali *horošenko* ('hyvin, kunnolla'). Kuznetsov luettelee edellä mainitut kaksi merkitystä päinvastaisessa järjestyksessä eli delimitatiivisen merkityksen heti ensimmäisenä. Toisaalta Kuusisen ym. venäjä-suomi-sanakirja (jatkossa Kuusinen) antaa *dumat*-verbin perfektiivisiksi aspektipariksi *podumat* vain merkityksessä 'arvella, epäillä'. Tästä voisi vetää sellaisen johtopäätöksen, että muissa tapauksissa verbi todennäköisemmin esiintyy delimitatiivisena. Aineiston analyysi kuitenkin osoitti, että *podumat* esiintyy vailla teonlaatumerkitystä myös muissa *dumat*-verbin merkityksissä, joten ei näytä siltä, että tältä pohjalta saisi johdettua delimitatiivien tunnistusta ohjaavaa sääntöä.

Tehtävänä oli siis tulkita, mikä merkitys milloinkin oli kyseessä. Aineistossa on runsaasti tapauksia, joissa *podumat* esiintyy johtolauseessa (tai vastaavassa merkityksessä), ja siihen perään tai edelle on suoraan tai epäsuorasti kirjoitettu kyseinen ajatus, kuten esimerkissä (18). Verbin merkitys on tavallisimmin 'ajatteli' ja se ilmaisee tulosta eli usein jotain konkreettista ajatusta. Toinen tyypillinen yhteys on ajattelutoiminnan käsittely mahdollisena, ehdollisena tai tulevaisuuteen sijoittuvana, jolloin huomio on mahdollisessa tuloksessa (19). Näissä tapauksissa tulkittiin, että keston merkitys puuttuu, eikä kyseessä siis ole delimitatiivisen teonlaadun verbi.

(18) Posmotrim, **podumal** Gag i uskoril šagi. /

”Katsotaanpa”, Gag ajatteli ja joudutti askeleitaan.

(Strugatskije, A. & B., *Poika helvetistä*, suom. Adrian, E.)

(19) a. Mitä Ingel ajattelisi, jos tulisi nyt ja näkisi sinut tuollaisena? /

Tšto by ona **podumala** jesli by seitšas prišla i uvidela tebja v takom vide?

(Oksanen, S., *Puhdistus*, ven. Džafarova-Viitala, T.)

b. **Podumajut** tšto my ne rady. A ja bez uma radešenka. /

Luulevat vielä, ettei olla iloisia. Ja minähän olen ilosta sekapäinen.

(Šukšin, M., *Lankomies Sergei Sergejevitš*, suom. Adrian, E.)

Delimitatiivinen teonlaatuverbi *podumat* esiintyy tyypillisesti toimintaketjuissa, joissa kuvataan tietyn kerran peräkkäin, tai samanaikaisesti kuten lauseessa (17), tapahtuneita toimintoja. Tämän verbin merkitystä analysoitaessa vaikeaa oli määrittellä objektin ilmaisemisen ja teonlaatu merkityksen esiintymisen välinen suhde. Delimitatiivinen teonlaatu voi esiintyä myös objektin kanssa, mutta oli haastavaa yrittää hahmottaa, sulkeeko verbin jokin tietty rektio (esim. kun se järjestyy jollain tietyllä prepositiolla ilmaistavan objektin kanssa) teonlaatu merkityksen pois, tai onko jokin prepositio muita yleisempi delimitatiivin kanssa. Alla on Kuznetsovin selittävän sanakirjan esimerkit (20) delimitatiivisesta merkityksestä, jossa verbi esiintyy *prepositioiden* o/ob ja nad kanssa. Esimerkissä (21) lauseessa a. on puolestaan tapaus, jossa keston merkitystä ei havaittu. Näin kontekstista irrotettuna se vaikuttaa mahdolliselta, mutta kontekstissa, jossa ajatusten sisällön kuvaus jatkuu, ei ole loogista tulkita, että juuri tuohon ajatukseen olisi liittynyt tietty kesto. Aineistossa on vastaavia tapauksia jonkin verran, kuten myös *konteksteja*, joissa *podumat* esiintyi o-preposition kanssa delimitatiivisena (lause b.). Lauseessa c. on *vuorostaan* prepositio nad, joka oli selvästi harvinaisempi, mutta *jonka* yhteydessä *podumat*-verbi oli luontevaa tulkita johdonmukaisesti delimitatiiviksi. Preposition o/ob kanssa ovat siis mahdollisia sekä delimitatiivinen että ei-delimitatiivinen merkitys, mutta nad-prepositiolla objektin saaneet kontekstit tulkittiin kaikki rajoitettua kestoja ilmaiseviksi.

(20) a. **Podumat nad** perevodom. 'käännös'

b. **Podumat zaranee o** posledstvijah. 'Ajatella seurauksia etukäteen'

(21) a. Hän ajatteli että todella, kotimaa oli sittenkin suloisen kaunis. /

On **podumal o** tom, kak vsjo že udivitelno krasiv rodnoi kraj.

(Paasilinna, A., *Hirtettyjen kettujen metsä*, ven. Zaikov, S.)

b. Ne budem spešit, **podumaem** vserjoz **ob** etom donostšike. /

Eipä hoppuilla, ajatellaanpa tuota ilmiantajaa vakavasti.

(Grossman, V., *Kaikki virtaa*, suom. Adrian, E.)

c. Gimmler obeštšal **podumat nad** etim voprosom. /

Himmler lupasi harkita asiaa.

(Semenov, J., *Kevään seitsemäntoista hetkeä*, suom. Pienimäki, N.)

Sanakirjojen mukaan *podumat* esiintyy tietyissä muodoissa perusmerkityksestä eriytyneessä merkityksessä, johon delimitatiivisuus ei voi yhdistyä. Imperatiiveista on erotettava interjektion tapaan tai kommenttiadverbiaalin tyyppisesti (kommentti/reaktio) käytetty *podumai(te)*. Sen merkitys on samantyylinen kuin rakenteella *podumat tolko* ('ajatella!' 'ajatelkaa(s)') niin venäjäksi kuin suomeksikin. Kyseisiä rakenteita käytetään kummassakin kielessä tyyppillisesti, kun päivitellään jotain asiaa, eikä viitata konkreettiseen ajatteluun. Näissä tapauksissa verbi ei ole osa lauseen syntaktista rakennetta ja se voidaan jättää pois tai lisätä lauseeseen, kuten esimerkkilauseen (22) kääntäjä on tehnyt. Samaan tapaan persoonamuotoisista verbeistä tulee erottaa muodoltaan futuurin yksikön toisen persoonan kanssa yhtenevä interjektio *podumaješ*, jonka merkityksiä ovat: 'voisi luulla' ja 'ihan kuin'.

(22) Can-cania! / **Podumat tolko**, kankan!

(Oksanen, S., *Puhdistus*, ven. Džafarova-Viitala, T.)

Aivan oma ryhmänsä ovat kieltomuodot. Kielteisissä rakenteissa vaikuttaa vain harvoin siltä, että toiminnan kestolla olisi merkitystä, koska yleisimmin merkitys on tulkittava niin, että toimintaa ei ollut, kuten esimerkissä (23) tai sitä ei ole tai tule olemaan. Jos taas joku esimerkiksi *ei ehtinyt ajatella*, niin oleellista on se, mitä ei ehditty ajatella, eikä se, ehdittiinkö jotain kuitenkin ajatella. Delimitatiivinenkin merkitys olisi kuitenkin käsittääkseni teoriassa mahdollinen myös kielteisessä rakenteessa, mikäli se esiintyisi sopivan ajan ilmauksen kanssa (esim. *en ehtinyt lukea tuntiakaan*, eli ehdin kyllä lukea vähän aikaa).

(23) En mä ole tullut ajatelleeksi. /

Ob etom ja ne **podumal**. (Rimminen, M., *Pussikaljaromaani*, ven. Sidorova, A.)

Erityistä mielenkiintoa herättävät tapaukset, joissa *podumat* esiintyy merkityksessä 'luulla'. Vastoin ennakko-odotuksia joukossa on konteksteja, joissa delimitatiivista merkitystä on pidettävä mahdollisena. Tämä koskee preteritimuotoisia esiintymiä, joissa kontekstista käy ilmi, että kyseinen henkilö ei ole enää väärässä luulossa. Esimerkissä (24) a. näille tapauksille tyypillinen määre *sperva* 'aluksi' ilmaisee, että kyseinen luulo ei jäänyt pysyväksi. Jatkossa kerrotaan lisäksi, että kohta tämä henkilö huomaa Bimin hengittävän. Delimitatiivinen merkitys on tällaisissa yhteyksissä täysin mahdollinen: hän luuli hetken, että koira oli kuollut, mutta sitten huomasi, että se on elossa. Lauseessa b. edes luuleminen ei puolestaan ole varmaa, ja jos se on todellista, kyseisellä henkilöllä saattaa hyvinkin olla edelleen virheellinen käsitys asiasta. Luulemisen kestostakaan ei siis ole tietoa, joten delimitatiivinen merkitys on poissuljettu. Edellä esitetyssä esimerkissä (19) b. havaitaan myös ei-delimitatiivinen luulla-merkitys, jossa verbi on futuurimuodossa ja ilmaisee mahdollisuutta, jolloin toiminnalla ei ole kestoä.

(24) a. Vidimo, ona **sperva podumala**, tšto Bim uže mjortv... /

Ilmeisesti hän luuli **aluksi** että Bim oli kuollut.

(Trojepolski, G., *Bim mustakorva*, suom. Iranto, L.)

b. se varmaan luuli, että se on oikeesti kuollu tai jotain.../

...on ved naverno **podumal** tšto on i pravda umer i vsjo takoje...

(Rimminen, M., *Pussikaljaromaani*, ven. Sidorova, A.)

Toinen tyypillinen kontekstityyppi ehkä-luokassa oli juurikin *o/ob*-preposition avulla järjestyvän objektin kanssa esiintyvä *podumat*. Seuraavassa esimerkissä myös luonnehditaan ajattelemista hajamieliseksi ja lisäksi suomentaja on käyttänyt vastineena verbiä *pohtia*. Tällaisten kontekstien kohdalla tulkitsijoiden käsitykset delimitatiivisen merkityksen olemassaolosta olivat keskenään erilaisia, joten ne sijoitettiin ehkä-luokkaan.

(25) On **podumal ob** etom rassejanno i vtšuže, bezo vsjakoi svjazi s soboi. /

Hän pohti tätä hajamielisesti ja sivullisen tavoin näkemättä mitään yhteyksiä

itseensä. (Trifonov, J., *Talo rantakadulla*, suom. Koskinen, M.)

Useimmiten delimitatiivinen *podumat* esiintyy ilman ajanilmausta, mutta aineistossa on myös konteksteja, joissa keston määre tukee teonlaatuverbin merkitystä:

- (26) a. **Tšut podumal**, bystro snjal pidžak, stal i **poderžal** pidžak na vytjanutyh rukah, poka tšernila stekali na pol. /
Mietti hetken, riisui nopeasti takin, nousi ja piteli kädet ojossa takkia niin kauan kuin mustetta valui lattialle. (Šukšin, M., *Nolla-nolla kokonaista*, suom. Adrian, E.)
 b. Mies sanoi heidän miettivän asiaa **hetken**. /
 Glava semji poprosil **vremja podumat**.
 (Hotakainen, K., *Juoksuhaudantie*, ven. Uretski, I.)

Aineistossa ylivoimaisesti tavallisin suomenkielinen vastine verbille *podumat* on *ajatella*. Se saa vastaavasti useimmiten venäjännöksissä vastineekseen verbin *podumat*. Delimitatiivisessa merkityksessä se on kuitenkin vasta toiseksi yleisin vastine verbin *mieltä* jälkeen. Alla olevassa taulukossa listattujen verbien lisäksi kertaalleen esiintyivät vastineet *ajattelemattomuuksissaan*, *empiä*, *katsotaan* ja *vaivata päätä* (muut). ParFin-aineiston taulukossa näkyvien lisäksi *aprikoida*, *käydä läpi*, *suoda muutama ajatus*, *tehdä suunnitelmia* ja *tulla kysymyksiä mieleen* saivat venäjännöksissä kukin kerran vastineekseen delimitatiivisen *podumat*-verbin.

<i>Podumat</i> -verbin vastine	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. lähdetekstissä	joista määre molemmissa
ajatella	24	0	0	0
harkita	20	1	1	1
mieltä	48	7	7	7
pohtia	8	1	1	1
muut	4	1	1	1
Yhteensä ParRus	104	10	10	10

Taulukko 3: Delimitatiivisen *podumat*-verbin suomenkieliset käänkösvastineet ParRus-aineistossa

Molemmissa aineistossa esiintyneitä verbejä *harkita*, *mieltä* ja *pohtia* sekä alkuperäissuomessa esiintyvää *tuumata*-verbiä voidaan pitää merkitykseltään vahvemmin kestollisina ja siten parempina vastineina delimitatiiville kuin verbiä *ajatella*. Kuitenkin *harkita* ja *pohtia* kantavat myös perusteellisen ajattelemisen merkitystä, jollaista ei delimitatiiviseen merkitykseen välttämättä liity. Joka tapauksessa ne esiintyivät lähes pelkästään delimitatiivisen verbin vastineina ja *mieltä*-konteksteistakin valtaosa oli delimitatiivisia. On yllättävää, ettei verbin *ajatella* yhteyteen ole delimitatiivisissa tapauksissa kertaakaan lisätty keston määrettä, mutta toisaalta suomentajat eivät ylipäätään ole tehneet tämän verbin kohdalla yhtään lisäystä. Taulukosta 3 näkyy, että kaikki keston määreet esiintyvät samoissa konteksteissa, eli jos lähdetekstissä on ollut määre, se on laitettu myös käännökseen, ja jos sitä ei ole ollut, sitä ei ole lisätty.

Sen sijaan venäjään päin on tehty kolme keston määreen lisäystä ja kolme poistoa. Tähän suuntaan määreen poistolla on periaatteessa vähemmän vaikutusta, koska jo delimitatiivi itsessään ilmaisee rajattua kestoa. Lisäksi *podumat*-verbi esiintyy kuudessa kontekstissa, joissa vastaava stimulus puuttuu suomenkielisestä lähdetekstistä. Puolessa näistä tapauksista *podumat* toimii vastineena adverbille *sitten* (...*sitten hän sanoi*), jolle suora vastine olisi venäjän vastaava adverbi *potom*.

Saa vastineeseen verbin <i>podumat</i>	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. käännöksessä	joista määre molemmissa
ajatella	11	1	2	1
harkita	3	2	2	2
mieltä	22	8	8	6
tuumata	2	0	0	0
(lisäys)	6	0	0	0
muut (1x)	5	2	1	1
Yhteensä ParFin	49	13	13	10

Taulukko 4: Verbit, joiden vastine ven. käännöksissä on delimitatiivinen *podumat*

Pilottitulosten mukaan *podumat* on myös delimitatiivisessa merkityksessä yleisin *po-*alkuinen verbi molemmissa aineistoissa. Se esiintyy alkuperäisvenäjän aineistossa 94 kertaa ja käänösaineistossa 40 kertaa, eikä frekvenssien ero aineistojen välillä ole näillä luvuilla tilastollisesti merkitsevä ($p = 0,17$). Tarkemmassa tarkastelussa tulkittiin aiempaa suurempi osa konteksteista selkeästi delimitatiivisiksi molemmissa osa-aineistoissa (104 ja 49), eikä frekvenssiero tässäkään tarkastelussa osoittautunut tilastollisesti merkitseväksi ($p = 0,37$).

Pogovorit

Verbistä *govorit* (puhua; sanoa, lausua; keskustella) muodostetulle verbille *pogovorit* kaikki sanakirjalähteet antavat merkityksen 'jutella jnk aikaa'. Ušakov mainitsee lisäksi merkityksen 'käsitellä keskustelussa jokin aihe tai asia'. *Pogovorit* kuuluu niihin verbeihin, joiden kohdalla voi olettaa jopa valtaosan esiintymistä edustavan delimitatiivista teonlaatua. Kaikki esiintymät täytyi silti käydä läpi ja joukosta löytyikin jonkun verran konteksteja, joita ei tulkittu delimitatiivisiksi. Tällaisia ovat esimerkiksi lauseet (27) ja (28). Toisaalta esimerkin (27) ensimmäistä, infinitiivimuotoista esiintymää ei voi aukottomasti osoittaa ei-delimitatiiviseksi. Lauseen (28) *pogovorit*-verbin tulkinnan ei-delimitatiiviseksi voi myös kyseenalaistaa, tai ainakin se vaatii lisäperusteluja.

(27) - Idi prospis sperva! Ponjal? On budet ještšo ostanavlivat.. **Pogovorit**. Ja te

pogovorju. Pogovoriš u menja v drugom meste. /

- Painu ensin nukkumaan pääsi selväksi! Tajuatko? Jutella. Kyllä minä näytän juttelemista! Saat vielä jutella ihan muualla!

(Šukšin, M., *Mielipaha*, suom. Adrian, E.)

(28) -Voiko sen kanssa puhua järkevästi? /

- A nelzja li s nei razumno **pogovorit**?

(Lehtolainen, L., *Kuparisydän*, ven. Džafarova-Viitala, T.)

Lauseen (28) voisi tulkita merkitsevän 'onko sen kanssa mahdollista käydä lyhyt järkevä keskustelu' ja silloin merkitys olisi delimitatiivinen. Mutta tässä yhteydessä on mielestäni

kuitenkin luontevampaa nähdä yksinkertaisesti suhteessa keston neutraali potentiaalinen merkitys, jota ilmaistaan perfektiivisen aspektin verbillä ja jolle on tyypillistä juuri mahdottomuuden tai mahdollisuuden ilmaiseminen. Tässä kysytään siis, 'onko sellainen mahdollisuus olemassa' ja siksi tässä tarvitaan juuri ”tavallista” perfektiivistä verbiä (delimitatiivinen merkitys on neutraloitunut tai heikentynyt).

Delimitatiivisena verbi esiintyy tyypillisellä tavalla rajaavan määreen tai toisen delimitatiivin kanssa (29). Sen sijaan keston määreitä havaittiin *pogovorit*-verbin yhteydessä todella harvoin. Lisäksi valtaosa määreistä ottaa oikeastaan kantaa pikemminkin määrään ja rajaamalla määrän pieneksi rajaa samalla myös keston, kuten esimerkiksi (30) *malost* ('vähän') ja samaan tapaan: *nemnogo* ('vähän, ei paljon') ja *vdoval* ('kyllikseen'). Näissä yhteyksissä voidaan tulkita verbi myös attenuatiivista teonlaatua edustavaksi, mutta kuten aikaisemmin todettiin, raja on häilyvä. Delimitatiiveille tyypillisiä keston määreitä olivat vain *vremja* + inf. ('aikaa jhk') ja *ještšo* ('vielä'), joista edellinen esiintyi tämän verbin kanssa kerran ja jälkimmäinen kahdesti.

(29) **Posidet i pogovorit** – požaluista, a vot **poby**t najedine negde i nekogda. /

Yhdessä istumiseen ja juttelemiseen on kyllä **aikaa**, mutta intiimiin kanssakäymiseen ei sitten millään.

(Marinina, A., *Kaikesta täytyy maksaa*, suom. Kuukasjärvi, O.)

(30) **Malost pogovorili** o tom o sem – narotšno ne o Žuravljove. /

Puhuttiin vähän yhtä ja toista – mutta tahallaan vältettiin kajoamista Zhuraljoviin.

(Šukšin, M., *Teurastus*, suom. Adrian, E.)

Pogovorit esiintyy delimitatiivisena myös positiivista arviota ilmaisevassa merkityksessä. Lauseessa (31) delimitatiivinen teonlaatu korostaa sitä, että Nikitiš rakasti (sanasanainen käännös) kaupunkilaisten kanssa juttelemista. On myös luontevaa ajatella, että tyypillinen juttutuokio kesti 'vähän aikaa'.

(31) Nikitiš **ljubil pogovorit** s gorodskimi ljudmi. /

Nikitiš jutteli mielellään kaupunkilaisten kanssa.

(Šukšin M., *Halu elää*, suom. Rymin, R. & Parkkinen, P.)

Preposition *s/so* avulla ilmaistaan, kenen kanssa puhutaan ja se esiintyy verbin yhteydessä kaikenlaisissa konteksteissa, eikä tunnu vaikuttavan delimitatiivisuuten. Sen sijaan *pogovorit* on useimmiten delimitatiivinen esiintyessään *o*-preposition ja sen avulla ilmaistun puheenaiheen kanssa, kuten esimerkeissä (29) ja (32). Jälkimmäisessä lauseessa esiintyvät molemmat prepositiot (*o* ja *s*) ja tällaisiakin konteksteja oli aineistossa jonkun verran. Ne tulkittiin useammin merkitykseltään delimitatiivisiksi kuin ei-delimitatiivisiksi, mutta niiden kohdalla ei voi tehdä vielä tältä pohjalta yleistyksiä. Lisäksi puheenaihetta ilmaistaan prepositiolla *pro*, kuten esimerkissä(32)b.

- (32) a. **Poslušajte**, Juri Viktoroviš, vy skazali, tšto hotite **pogovorit so** mnoi **ob** Ele. /
Juri Viktoroviš, te sanoitte, että haluatte keskustella kanssani Elenasta.
b. Slušai, Anton, davai-ka **pogovorim pro** kražu iz vašeí fotolaboratorii. /
Kuulehan Anton, siitä teidän valokuva-laboratorionne ryöstöstä.
(Marinina, A., *Kuolema ja vähän rakkautta*, suom. Viitanen, L.)

Keston merkitys vaikutti kaukaisimmalta konteksteissa, joissa ei ollut kyse tietystä konkreettisesta kerrasta, kuten lauseessa (33). Kuitenkin ehkä-luokassa on eniten tapauksia, joissa keston merkityksen olemassaolo on yhtä lailla vaikeaa vahvistaa kuin kiistääkin. *Pogovorit*-verbin delimitatiivinen merkitys vaikuttaisi siis herkästi neutralisoituvan joko osittain tai kokonaan.

- (33) Ona, možet byt, budet udivljatsja i sama sebe, no ona natšnjot každyi vetšer ždat moih zvonkov i ne budet zasypat poka ja ne **pogovorju s** nei. /
Ties vaikka hän suureksi hämmästyksekseen alkaisi jopa odottaa minun soittoani iltaisin, eikä saa unta ennen kuin minä olen keskustellut hänen kanssaan.
(Marinina, A., *Kaikesta täytyy maksaa*, suom. Kuukasjärvi, O.)

Pogovorit on alkuperäisvenäjän aineistossa kolmanneksi yleisin ja käännösvenäjän aineistossa toiseksi yleisin delimitatiivinen verbi. Yleisimmät vastineet suomessa ovat *puhua* ja *jutella*. *Jutella* esiintyi tavallisemmin delimitatiivin vastineena, kun taas *puhua* tavattiin yhtä usein myös vaikeatulkintaisissa konteksteissa.

<i>Pogovorit</i> -verbin vastine	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. lähdetekstissä	joista määre molemmissa
jutella	20	3	1	0
keskustella	13	1	1	1
puhella	3	0	0	0
puhua	20	4	4	3
muut	5	0	0	0
Yhteensä ParRus	61	8	6	4

Taulukko 5: Delimitatiivisen *pogovorit*-verbin suomenkieliset käänkösvastineet ParRus-aineistossa

Taulukoissa näkyvien lisäksi ParRus-aineistossa esiintyivät kertaalleen (muut) *juttusille*, *ottaa puheeksi*, *tarinoida* sekä poisto ja ParFin-aineistossa *käydä juttusilla*, *käydä keskustelu*, *kuunnella*, *neuvotella*, *puheille*, *puhuttavaa*, *sananvaihto* ja *turista*. Taulukoista huomataan, että *pogovorit*-verbin yhteydessä keston määreitä esiintyy niukasti. Suomennokseen määre on lisätty neljä kertaa ja jätetty pois kahdesti. ParFin-aineistossa puolestaan havaitaan yksi lisäys ja yksi poisto.

Saa vastineekseen verbin <i>pogovorit</i>	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. käännöksessä	joista määre molemmissa
jutella	7	2	2	2
jututtaa	4	0	0	0
keskustella	4	1	0	0
puhella	2	0	0	0
puhua	10	0	1	0
muut	9	0	0	0
Yhteensä ParFin	36	3	3	2

Taulukko 6: Verbit joiden vastine ven. käännöksissä on delimitatiivinen *pogovorit*

Tarkemman analyysin myötä selkeiden delimitatiivien määrä ei muuttunut, mutta sen sijaan se osoitti, että vain hyvin pientä osaa esiintymistä voidaan pitää selkeästi ei-delimitatiivisina. Tilastollisesti merkitseviä eroja aineistojen välillä ei havaittu kummankaan tarkastelutavan avulla ($p = 0,88$). Ehkä-luokkaan kuuluvia konteksteja esiintyi niitäkin suunnilleen yhtä paljon molemmissa aineistoissa.

Podoždat

Kantaverbistä *ždat* (odottaa, odotella) vähän poikkeavalla etuliitteellä muodostettu *podoždat* on alkuperäisvenäjän aineistossa neljänneksi yleisin ja käänösvenäjän aineistossa kuudenneksi yleisin verbi, joka esiintyy delimitatiivisessa merkityksessä. Verbi on olemassa periaatteessa synonyyminen, mutta vanhahtava, puhekielinen ja jopa runollinen muoto *poždat*, joka on muodostettu delimitatiiveille tyypillisellä tavalla, mutta jonka käyttö on paljon suppeampaa niin merkityksen kuin myös taajuuden osalta. *Podoždat* esiintyy alkuperäisvenäjän aineistossa 95 kertaa ja käänösvenäjän aineistossa 34 kertaa, kun taas *poždat* esiintyy ainoastaan kahdesti ja vain alkuperäisvenäjän aineistossa.

Kaikissa sanakirjalähteissä mainitaan verbin merkitykseksi ensimmäisenä 'odottaa jnk aikaa' tai 'viettää jnk aikaa odottaen'. Toinen merkitys on kaikkien mukaan jonkun asian siirtäminen tai lykkääminen (35). Lisäksi mainitaan imperatiivimuotojen eriytyneitä käyttömerkityksiä. Imperatiivissa merkitys voi olla 'älä hätäile', tai kuten esimerkiksi lauseessa (34), jossa *podoždi* ei (välttämättä) merkitse kehotusta konkreettisesti odottaa, vaan pikemminkin keskeyttää puhuminen. Tässäkin merkityksessä voidaan kuitenkin tulkita olevan kyse rajatusta kestosta ('keskeytä hetkeksi'). Näin ollen tällaiset kontekstit tulkittiin pääasiassa ehkä-luokkaan kuuluviksi.

(34) -**Podoždi**, - ošelomlenno skazal Gag. Zatknis na minutku. Ty o dele govori, tšto ty mne bubniš? /

-**Odota**, ällistynyt Gag sanoi. Pidä hetken suusi kiinni. Mitä sinä oikein höpötät, puhua asiaa! (Strugatskije, A. & B., *Poika helvetistä*, suom. Adrian, E.)

Delimitatiivisen merkityksen mahdollista yhdistymistä lykkäämismerkitykseen ei voida sulkea pois, mutta esimerkissä (35) merkitys voidaan tulkita puhtaasti perfektiiviseksi. Häiden siirtäminen on tulos, jota rakastunut tyttö ei halua edes ajatella. Sen sijaan esimerkissä (36) odottamiselle määritellään rajattu kesto, jota puhuja ei pidä erityisen pitkänä aikana.

- (35) Ona vľjublena kak koška i sľyšet ne hotšet o tom, tštoby **podoždat** so svadboi. /
Tyttö on korviaan myöten rakastunut eikä halua kuulla puhuttavankaan siitä, että häitä pitäisi siirtää. (Marinina, A., *Kuolema ja vähän rakkautta*, suom. Viitanen, L.)
- (36) V kontse kontsov, jesli vaši tšuvstva dostatotšno krepki, vy možete **ještšo nemnogo** **podoždat**. Poženites tšerez mesjats. /
Jos teidän tunteenne ovat tarpeeksi vahvat, voitte odottaa. Menette naimisiin kuukauden kuluttua.
(Marinina, A., *Kuolema ja vähän rakkautta*, suom. Viitanen, L.)

Valtaosa verbin esiintymistä osoittautui selkeästi rajattua kestoja ilmaiseviksi. Delimitatiivinen *podoždat* esiintyy muiden tavoin tapahtumaketjuissa ja toisten delimitatiivien yhteydessä sekä usein ajanmääreen kanssa. Tämän verbin osalta tyypillisin kestoja rajaava määrite on *poka* ('kunnes'), mutta kestoja ilmaistaan usein myös rakenteella prepositio *do* + 'ajankohta' (ks. lause (39)). Kyseinen rakenne on muiden verbien kanssa oletettavasti harvinainen, sillä se esiintyy tässä aineistossa vain kerran jonkin toisen delimitatiivin yhteydessä (*podumai do zavtra*).

- (37) On **podoždal**, **poka** Nastja vmeste s tolpoi passažirov vlezet v avtobus, pomahal jei rukoi i pošol nazad k metro. /
Juri odotti, että Nastja nousi matkustajajoukon mukana busiin, heilautti kättään ja palasi takaisin metroon.
(Marinina, A., *Kuolema ja vähän rakkautta*, suom. Viitanen, L.)
- (38) Piti odotella **pitkät ajat**, sillä viranomaiset pitivät taloa silmällä - /
Nužno **podoždat** dovolno **prilitšnoe vremja**, potomu kak vlasti sledjat za domom –
(Paasilinna, A., *Hirtettyjen kettujen metsä*, ven. Zaikov, S.)

Verbi *podoždat* esiintyy delimitatiivisena myös kielteisissä rakenteissa, ja useimmiten verbin yhteydessä on silloin kestoja ilmaiseva ajanmääre. Kielto voi kohdistua apuverbiin, kuten esimerkissä (39), mutta yhtä lailla myös pääverbiin.

(39) Eto radostnoje izvestije, razumejetsja, **ne moglo podoždat do zavtra.** /

Moinen ilouutinen ei tietenkään voinut odottaa huomisaamuun.

(Marinina, A., *Kaikesta täytyy maksaa*, suom. Kuukasjärvi, O.)

Podoždat ei kuitenkaan vaadi erillistä ajanmäärettä esiintyäkseen delimitatiivisena. Esimerkiksi lauseessa (40) odottamisen keston rajaa toinen toiminta, jonka ajan luvataan odottaa:

(40) -Poištšite, my **podoždjom.** /

Etsikää kaikessa rauhassa, meillä ei ole kiirettä.

(Pristavkin, A., *Yöpyi pilvi kultainen*, suom. Adrian, E.)

Vain kaksi esiintymää (ParRus) tulkittiin selkeästi ei-delimitatiivisiksi. Toinen niistä on imperatiivimuotoinen *Podoždi-ka!* merkityksessä 'Odotapas vain!' eikä toinenkaan, esimerkki (41), ole merkitykseltään konkreettinen. Ehkä-ryhmään luokiteltiin huomattavasti enemmän esiintymiä ja ne ovat lähes kaikki imperatiivimuotoisia ja keskenään hyvin samantyyppisiä. Esimerkissä (42) a. voidaan ajatella olevan ajatus 'odota hetki, juuri nyt häiritset'. Toisaalta rajoitetun keston merkitys voidaan myös kyseenalaistaa, varsinkin kun sitä ei suomenkielisessä alkuperäistekstissä ole. Esimerkissä (42) b. odottamismerkitys on välitetty myös suomennoksessa, mutta keston merkitystä ei voida aukottomasti osoittaa. Tällaisissa kehoituksissa tarvitaan perfektiivisen aspektin verbi, koska imperfektiivinen aspekti muuttaisi pyynnön luonteen. Näin ollen neutraloitunut delimitatiivi on myös täysin mahdollinen tulkinta.

(41) Eto kak to jest ”tak”?.. Tšego eto vy ”**podoždjote**”? /

-Mitä ”muuten vaan”...! Mitä te ”odotatte”?!

(Trojepolski, G., *Bim mustakorva*, suom. Iranto, L.)

(42) a. - Älä nyt häiritse. Täällä se on. Ihan sama numerosarja. /

Podoždi, ne mešai. Vot. Soveršenno tot že samyi nomer.

(Salminen, A., *Ei-kuori*, ven. Olykainen, L. & L.)

b. - Družotški moi... **Podožite!** Bysitro, gorjatšo podhvatilas Regina Petrovna. Vot na konservnyi zavod sjezdim... Pogljadim... /

- Ystäväkullat, odottakaa! Regina Petrovna sanoi nopeasti, kiihkeästi. Käydään katsomassa säilyketehdasta... (Pristavkin, A., *Yöpyi pilvi kultainen*, suom. Adrian, E.)

Selvästi yleisin suomenkielinen vastine verbille *podoždat* on *odottaa*. Lisäksi sen vastineena käytetään verbiä *odotella*, joka esiintyy vain selkeästi delimitatiivisten kontekstien käännoksissä. Kertaalleen suomennoksissa esiintyvät (muut) *eipäs nuolaista* ja *maltaa* alkuperäissuomessa *annas* ja *venata*.

<i>Podoždat</i> -verbin vastine	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. lähdetekstissä	joista määre molemmissa
odotella	6	5	4	4
odottaa	68	27	24	23
poisjätö	3	0	1	0
muut	2	0	1	0
Yhteensä ParRus	79	32	30	27

Taulukko 7: Delimitatiivisen *podoždat*-verbin suomenkieliset käänösvastineet ParRus-aineistossa

Kahteen edelliseen verbiin verrattuna *podoždat* saa huomattavasti useammin seurakseen jonkinlaisen keston määreen. *Odotella* esiintyy suomennoksissa vain kerran ilman keston rajausta. *Odottaa*-verbin yhteydessä rajausta on lisätty neljä kertaa ja jätetty kerran pois. Venäjään päin käännettäessä keston määre on sekä lisätty että jätetty pois yhden kerran.

Saa vastineeseen verbin <i>podoždat</i>	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. käännöksessä	joista määre molemmissa
odotella	7	6	5	5
odottaa	20	11	11	11
muut	2	0	0	0
lisäys	2	0	1	0
Yhteensä ParFin	31	17	17	16

Taulukko 8: Verbit joiden vastine ven. käännöksissä on delimitatiivinen *podoždat*

Pilottituloksissa delimitatiivinen *podoždat* osoittautui alkuperäisaineistossa toiseksi ja käännösaineistossa kolmanneksi yleisimmäksi (VA: 79; 0,10 VK: 31; 0,07). Ero aineistojen välillä ei ole tilastollisesti merkitsevä ($p=0,11$), mutta verbi kuitenkin esiintyy käännösaineistossa vähän harvemmin. Tarkemmassa tarkastelussa delimitatiivien määrä ei muuttunut, mutta sen sijaan havaittiin jonkun verran vaikeammin luokiteltavia konteksteja, joista valtaosa esiintyi alkuperäisvenäjän puolella. On sinänsä loogista, että käännösvenäjän puolella on vähemmän vaikeatulkintaisuutta, koska suomenkielinen alkuperäisteksti antaa kuitenkin viitteitä siitä, miten käännöskin pitäisi ymmärtää. Myös tämän verbin kohdalla ei-delimitatiiveiksi tulkittavat kontekstit osoittautuivat hyvin harvinaisiksi.

Posmotret

Smotret-verbistä (katsoa, katsella; välittää, piitata; suhtautua; hoitaa, huolehtia; seurata) muodostettu *posmotret* esiintyy alkuperäisvenäjän aineistossa tiuhimmin ja on käännösvenäjän aineistossa toiseksi yleisin delimitatiivisen merkitysvaihtoehdon omaava verbi. Ožegov ei mainitse delimitatiivista merkitystä, mutta Kuznetsov listaa muiden käyttötapojen joukossa kolme delimitatiivista merkitystä. Ne ovat 'etsiä vähän aikaa', 'tarkkailla vähän aikaa' ja 'katsella vähän aikaa' (esimerkiksi *katsella vähän aikaa televisiota*). Myös Kuusinen mainitsee merkityksen 'katsoa, katsella vähän aikaa'. Delimitatiivisen merkityksen saattoi olettaa esiintyvän suhteellisen harvoin ja valtaosa

esiintymistä onkin muita kuin delimitatiivisia. Ylipäättään verbi osoittautui suhteellisen hankalaksi luokittelun kohteeksi, sillä esiintymistä noin kolmasosan kohdalla merkityksen määrittely oli työlästä.

Posmotret esiintyy aineistoissa yleisimmin preteritimuodossa kuvaten kerran menneisyydessä tapahtunutta katsomista, katsahdusta tms. joka tapahtui tiettyssä hetkessä ja jonka keston ei kiinnitetä huomiota (43). Verbi esiintyy usein myös ingressiivisen teonlaadun merkityksessä eli ilmaisee tietyn toiminnan alkua ja jatkumista (44). Selkein ero delimitatiiviin verrattuna on siinä, että ingressiivi kuvaa vain alkua ja jatkoa osoittamatta toiminnan loppumista.

(43) Zara hätkähti ja vilkaisi Lavrentia. /

Zara vzdrognula i **posmotrela** na Lavrentija.

(Oksanen, S., *Puhdistus*, ven. Džafarova-Viitala, T.)

(44) Štab-major oborval sebja na seredine frazy i **posmotrel**, kuda ukazyvala polirovannaja trostotška. /

Majuri vaikeni kesken lauseen ja kääntyi katsomaan kiillotetun kepin osoittamaan suuntaan. (Strugatskije, A. & B., *Poika helvetistä*, suom. Adrian, E.)

Kuten verbi *podumat*, myös *posmotret* esiintyy interjektioimaisessa eriytyneessä merkityksessä. Monikon ensimmäisessä persoonassa *posmotrim* esiintyy suunnilleen yhtä usein merkityksessä 'katsotaan' tai 'se nähdään vielä', kuin varsinaisessa futuurimerkityksessä. Myös yksikön ja monikon 2. persoonissa verbillä voi olla vastaava merkitys. Seuraavat esimerkit (45) havainnollistavat asiaa. Lauseessa a. *katsotaan* ei viittaa konkreettisesti tulevaisuuteen, mutta lauseessa b. asiaan aiotaan palata sodan loputtua.

(45) a. - **Posmotrim**, skazal neopredeljonno Saška, kotoryi uže vsjo ponjal i, naverno, daže pridumal tšto-to nastšot etoi odeždy. /

”Katsotaan nyt”, Saška sanoi epämääräisesti, kaikki oli jo selvää hänelle, hän oli tainnut keksiäkin jotain vaatteiden suhteen.

(Pristavkin, A., *Yöpyi pilvi kultainen*, suom. Adrian, E.)

b. Kontšitsja voina – **posmotrim**. /

Katsotaan sitten, kun sota on loppunut.

(Rasputin, V., *Elä ja muista*, suom. Adrian, E.)

Imperatiivimuodoissa *posmotret* esiintyy vain muutamaa otteeseen merkitykseltään selvästi delimitatiivisena. Lisäksi joidenkin esiintymien kohdalla lyhyen keston merkitystä on pidettävä mahdollisena, esimerkiksi kun kehoitetaan katsomaan kunnolla tai nopeasti. Hieman yllättäen verbin gerundimuotojen joukosta ei löydy ollenkaan delimitatiivisia esiintymiä ParRus-aineistosta ja ParFin korpukestaikin vain kaksi esiintymää, jotka saatettiin tulkita delimitatiivisiksi. Monen muun verbin kohdalla kun gerundi osoittautui juuri delimitatiiville tyypilliseksi muodoksi. Näiden gerundien osalta jää kuitenkin tulkinnanvaraa. Lauseessa (46) a. katsomisen keston rajaa ulkoa oppiminen; kun tulos on saavutettu, loppuu myös katsominen. Sen sijaan esimerkissä b. ei voida osoittaa rajoitetun keston merkitystä. Suomenkielinen alkuteksti ja käännös ovat kuitenkin aspektuaalisuuden näkökulmasta erilaisia. Suomeksi Pekka tajuaa asian katsomisen alettua, venäjäksi taas katsominen saattaa olla siinä vaiheessa jo ohi. Kestoa katsomiselle ei kuitenkaan osoiteta, ainoastaan tulos.

(46) a. -Tätä yhtä juttua mä en kyllä ymmärrä, marsalkka sanoi ja katsoi sitä pahvia ja oppi sen sitten nopeasti ulkoa ja nitisti sen pieneksi mytyksi. /

- Ja tolko odnogo ne ponimaju, - skazal Maršal, ještšo raz vnimatelno **posmotrev** na korobku, otševidno, zautšivaja naizust napisannyi na nei tekst, potom vzdohnul i smjal jejo v komok. (Rimminen, M., *Pussikaljaromaani*, ven. Sidorova, A.)

b. Mutta katsoessaan lattialle Pekka tajusi äkkiä, että matkaa oli monta metriä. /

No, **posmotrev** vniz, na pol, Pekka ponjal, tšto put etot v neskolko metrov.

(Mäkelä, H., *Pekka Peloton*, ven. Ioffe, E.)

Ainoa varsinainen keston määre *nedolgo* ('ei kauan, vähän aikaa') esiintyy sekin vain kerran tämän verbin yhteydessä. Sen lisäksi verbin *posmotret* määreinä tavataan samoin kertaalleen *nemnogo* ('vähän') ja *bystrenko* ('nopeasti'). Ne eivät suoraan määritä kestoja, mutta käytännössä kuitenkin sitä edellyttävät. Jos katsoo *vähän*, *kunnolla* tai *nopeasti*, katsoo joka tapauksessa ainakin vähän aikaa.

Esimerkkilause (47) havainnollistaa ”tavallisen” perfektiivisen ja delimitatiivisen verbin välistä merkityseroa. Kun joku katsoo elokuvaa vain vähän aikaa, toiminnan kuvaamiseen tarvitaan delimitatiivista verbiä, kuten lauseessa (47). Jos taas joku katsoo jonkun elokuvan (kokonaan) vaikkapa elokuvissa, se nähdään yksittäisenä tulokseen johtavana toimintana, eikä verbiä ole tällaisessa tapauksessa luontevaa tulkita delimitatiiviseksi.

- (47) Poležal poltšasika na divane, **podremyvaja**, potom vkljutšil televizor i **posmotrel seredinu** kakogo-to filma, no tak i ne ponjal, v tšom tam sut. /
Sitten hän torkkuu sohvalle puolisen tuntia, avasi television ja tuijotti hetken elokuvaa, jonka juonesta hän ei tajunnut mitään.
(Marinina, A., *Kaikesta täytyy maksaa*, suom. Kuukasjärvi, O.)

Edellä mainittujen imperatiivien lisäksi *posmotret* esiintyy rajatun keston merkityksessä preteritissä, infinitiivissä ja futuurissa. Delimitatiivisia infinitiivimuotoja esiintyy tyypillisesti samassa yhteydessä useampia (yleensä kaksi), kuten lauseessa (48).

- (48) I togda etomu Taradinu ostavalos by tolko **posmotret** na nih svoimi glazami, sravnit primety i **ponabljudat** za obrazom žizni. /
Ja silloin Taradinin olisi tarvinnut vain verrata tuntomerkkejä ja tarkastella heidän elämäntapojaan. (Marinina, A., *Kaikesta täytyy maksaa*, suom. Kuukasjärvi, O.)

Esimerkki (49) havainnollistaa delimitatiivin ilmaisullista puolta. Kansiota ei näissä lauseissa olla tutkimassa perin pohjin (jolloin etuliite olisi *pro*), mitä korostaa myös jälkimmäisen lauseen (b.) suomennoksen partitiivi *kansiotanne*. Myös lauseessa a. *kansiotaan* voisi olla parempi muoto. Joka tapauksessa ajatuksena on, että selataan läpi sillä silmällä, että löytyykö jotain merkittävää.

- (49) a. - Snašala vy **posmotrite** jego dosje, ili srazu vzjat mne? /
- Haluatteko te ensin tutkia hänen **kansionsa**, vai teenkö minä sen?
b. -Znaete, ja vtšera **posmotrel** vaše dosje. /
Tutkin muuten eilen **kansiotanne**.
(Semenov, J., *Kevään seitsemäntoista hetkeä*, suom. Pienimäki, N.)

Yleisin suomenkielinen vastine verbille *posmotret* on luonnollisesti *katsoa* ja sen vastine venäjännöksissä oli myös usein *posmotret*. Delimitatiivisessa merkityksessä vastineena käytettiin lähes yhtä usein myös verbiä *katsella* ja lisäksi verbejä *tarkastella*, *tuijottaa*, *tutkia* ja *vilkaista*. Suomenkielisten tekstien *tähytä* ja *tapittaa* saivat samoin venäjännöksissä vastineekseen delimitatiivisen *posmotret*-verbin.

<i>Posmotret</i> -verbin vastine	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. lähdetekstissä	joista määre molemmissa
katsella	10	2	1	1
katsoa	16	1	2	1
tuijottaa	4	1	0	0
tutkia	4	0	0	0
muut	2	0	0	0
Yhteensä ParRus	36	4	3	2

Taulukko 9: Delimitatiivisen *posmotret*-verbin suomenkieliset käänkösvastineet ParRus-aineistossa

Suomentaja on lisännyt keston määreen kahdesti ja jättänyt sen pois kerran. Venäjään päin käännettyissä teksteissä kolmesta määreestä on säilynyt yksi. Ylipäätään keston määreitä esiintyy tämänkin verbin yhteydessä todella niukasti. Se, että *nähdä* on saanut vastineekseen delimitatiivisen *posmotret*-verbin, voi vaikuttaa kummalliselta, mutta kyseisissä konteksteissa *nähdä*-verbin merkitys on niin lähellä katsomista tai katselua, että ratkaisu on itse asiassa luonteva.

Saa vastineeseen verbin <i>posmotret</i>	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. käännöksessä	joista määre molemmissa
katsella	8	2	1	1
katsoa	12	1	0	0
nähdä	3	0	0	0
muut	2	0	0	0
lisäys	1	0	0	0
Yhteensä ParFin	26	3	1	1

Taulukko 10: Verbit joiden vastine ven. käännöksissä on delimitatiivinen *posmotret*

Pilottitulosten mukaan delimitatiivinen teonlaatuverbi *posmotret* on alkuperäisvenäjän aineistossa seitsemänneksi yleisin (VA: 24; 0,03) ja käännösaineistossa viidenneksi yleisin (VK 27; 0,06). Silmiinpistävää on se, että esiintymiä on määrällisesti enemmän puolta pienemmässä käännösaineistossa ja siksi on loogista, että frekvenssierokin on tilastollisesti merkitsevä ($p=0,0165$). Kun esiintymiä analysoitiin tarkemmin ja mukaan otettiin vaihtoehto ”ehkä”, luvut kääntyivät luontevammiksi ja selkeiden delimitatiivien määrä nousi alkuperäisvenäjässä suuremmaksi kuin käännöksissä. Aineistojen välillä ei enää ole havaittavissa tilastollisesti merkitseviä eroja frekvensseissä ($p = 0,39$). Tämän verbin kohdalla ehkä-luokka muodostui kooltaan varsin merkittäväksi, selkeiden delimitatiivien luokkaa suuremmaksi.

Poslušat

Kantaverbistä *slušat* (kuunnella; käsitellä; seurata; välittää; totella) muodostettu *poslušat* on alkuperäisvenäjän aineistossa seitsemänneksi yleisin ja käännösvenäjän aineistossa kolmanneksi yleisin verbi, joka esiintyy myös delimitatiivisessa merkityksessä. Kaikki sanakirjalähteet mainitsevat verbille ensimmäisenä tai toisena merkitysvaihtoehdon 'kuunnella vähän aikaa'. Lisäksi se esiintyy *slušat*-verbin aspektiparina (merkityksessä 'kuulla/kuunnella joku tietty asia' ja 'totella/uskoa') ja imperatiivissa eriytyneessä merkityksessä 'kuule(han)'. Merkittävä osa ei-delimitatiivisista esiintymistä onkin tässä

aineistossa juuri imperatiivimuodossa (50). Preteriti- ja infinitiivimuodoissa (51) delimitatiivisen merkityksen sulkee tavallisesti pois konkreettinen tulosmerkitys.

(50) -**Poslušaite**, - skazal vdrug Gepard. Tšto eto u vas tam delaetsja?

-Kuulkaahan nyt, Gepard sanoi. Mitä teillä tuolla oikein tapahtuu?

(Strugatskije, A. & B., *Poika helvetistä*, suom. Adrian, E.)

(51) a. -Ei saa pelleillä, se sanoi. -Teidän täytyy kuunnella sydänäänät.

- Ne nado štit, - skazala ona. - vy dolžny **poslušat** serdetšnyje šumy.

(Salminen, A., *Ei-kuori*, ven. Olykainen, L. & L.)

b. - Tebja prosili, ty **poslušal**? /

- Kuuntelitko sinä, kun sinua pyydettiin? (Šukšin, M., *Kova äijä*, suom. Adrian, E.)

Delimitatiivisena *poslušat* esiintyy aineistossa tavallisimmin infinitiivissä ja preteritissä, mutta myös futuurissa ja konditionaalissa. Osa näistä on delimitatiiveille tyypillisiä tapahtumaketjuja, tai samanaikaisia toimintoja kuvaavia konteksteja. Esimerkkilauseessa (52) on samassa yhteydessä kaksi delimitatiivaa. Infinitiivimuotoisten esiintymien joukossa on myös useampia tapauksia, joissa rajaa delimitatiivisen ja attenuatiivisen teonlaadun välillä voidaan pitää häilyvänä. Lauseessa (53) a. *poslušat* on ylipäättään lisäys, jonka kääntäjä on tehnyt, koska venäjänkielisen lukijan ei voi olettaa tietävän, mikä Ruisrock on. Ei ole kuitenkaan yksiselitteistä tulkita verbi delimitatiiviseksi. Lauseessa voisi kuitenkin yhtä hyvin olla imperfektiivinen *slušat*, jos haluttaisiin korostaa prosessia. Ruisrock ei ole yksittäinen kokonaisuus samalla tavalla kuin vaikka ooppera, jonka kokeminen alusta loppuun on selkeä tulos. Niinpä tällaisessa yhteydessä on luontevaa käyttää teonlaatuverbiä merkityksen 'mentiin vähän kuuntelemaan rokkia' ilmaisemiseksi ja tässä voi nähdä yhtä lailla rajoitetun ajan kuin rajoitetun määränkin merkityksen (attenuatiivinen teonlaatu). Määrän merkitys on kuitenkin tällaisessa kontekstissa epämääräisempi. Lause b. on samantyyppinen, ymmärtäminen on mahdollista, kun on kuullut kertomusta riittävästi (vähän aikaa eli tarvittavan määrän).

(52) ...a v tot raz on objazatelno sbegal by **posmotret** i **poslušat** poblizhe takoje tšudo. /
...sillä kerralla hän olisi ehdottomasti juossut katsomaan ja kuulemaan lähempää
moista ihmettä. (Trojepolski, G., *Bim mustakorva*, suom. Iranto, L.)

(53) a. Ruisrock on liian iso papu. Siellä tapasin Matin, vaikka Sirkun kanssa me sinne
yhdessä liftattiin. /

Ruisrok – eto sliškom bolšoje zerno. Tam ja vstretila Matti, hotja my s Sirkku
prijehali tuda na poputkah **poslušat** rok.

(Hotakainen, K., *Juoksuhaudantie*, ven. Uretski, I.)

b. Asian ymmärsi kun kuunteli Cristinen kertomusta suvustaan. /

Vsjo stanovilos ponjatnym, stoilo liš **poslušat** rasskaz Kristin o jejo detstve.

(Paasilinna, A., *Hirtettyjen kettujen metsä*, ven. Zaikov, S.)

Vaikka delimitatiivia *poslušat* käytetään muuten varsin tyypillisesti, mutta se saa todella harvoin seurakseen keston määreen, kuten lauseessa (54)a. Esimerkissä (54) b. ajanilmaus ei liity suoraan kuuntelemiseen, mutta välillisesti sen voi katsoa sitä rajaavan. Lauseessa (55) kääntäjä on valinnut *hetken* vastineeksi adverbien *nemnogo* ('vähän'), mutta merkitys on joka tapauksessa lähinnä *vähän aikaa*.

(54) a. Kohonen tuli keittiöstä, kuunteli **puoli minuuttia** ja ehdotti häkkiä. /

Kohonen vernulsja iz kuhni, s **polminuty** poslušal i predložil pojehat v kutuzku.

(Hotakainen, K., *Juoksuhaudantie*, ven. Uretski, I.)

b. ...mä voisin kyllä ihan hyvin maata **vähän aikaa** patjalla ja kuunnella radiota
telkkarin puutteessa - /

...a ja by seitšas s udovolstvijem prosto prileg **nenadolgo** na matrapasike i za
neimenijem televizora **poslušal** by radio -

(Rimminen, M., *Pussikaljaromaani*, Sidorova, A.)

(55) Minä kuuntelin **hetken** ja aloin veivata perussäveliä bassosta, sitten melodiana. /

Ja **nemnogo** poslušala i natšala improvizirovat osnovnyje zvuki na basah, a zatem
vsju melodiju. (Lehtolainen, L., *Kuparisydän*, ven. Džafarova-Viitala, T.)

Futuuria käytetään venäjässä usein myös kerrottaessa havainnollista esimerkkiä menneestä tapahtumasta. Delimitatiivinen *poslušat* esiintyi myös tällaisessa kontekstissa, kyseessä on teonlaadulle ominaisesti tapahtumaketjun kuvaus:

(56) Do etoi dveri ja tseluju vetšnost dobiralsja. Proidu desjat šagov, ostanovljus,

poslušaju – i dalje. /

Hiipimiseni ovelle kesti ikuisuuden. Kuljen kymmenen askelta, pysähdyn,

kuulostelen – ja taas eteenpäin.

(Strugatskije, A. & B., *Poika helvetistä*, suom. Adrian, E.)

Yleisin vastine verbille *poslušat* on suomennoksissa *kuulla*. Sen sijaan venäjännöksissä *poslušat* esiintyy useammin verbin *kuunnella* vastineena. Delimitatiiville *kuunnella* on näistä kahdesta tyypillisempi vastine ja lisäksi *kuulostella* esiintyy ainoastaan delimitatiivisissa konteksteissa. Vain kolmessa kontekstissa ParFin-aineistossa esiintyi keston määre, ja niissä kaikissa määre löytyi sekä lähdetekstistä, että käännöksestä. ParRus-aineistossa määreitä ei havaittu.

<i>Poslušat</i> -verbin vastine		Saa vastineekseen verbin <i>poslušat</i>	
	frekvenssi		frekvenssi
kuulla	8	kuulla	2
kuulostella	2	kuulostella	2
kuunnella	7	kuunnella	22
poisjättö	3	kokeilla (sydän)	1
Yhteensä ParRus	20	lisäys	1
		Yhteensä ParFin	28

Taulukko 11: Delimitatiivisen *poslušat*-verbin vastineet ja sen vastineekseen saavat yksiköt

Delimitatiivinen *poslušat* esiintyy poikkeuksellisesti tiuhemmin käännösaineistossa (28; 0,07) kuin alkuperäisvenäjässä (20; 0,03). Ero aineistojen välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p=0,002$). Tarkemmassa tarkastelussa havaittiin vielä muutamia

tulkinnanvaraisia esiintymiä, mutta selkeiden delimitatiivien määrä pysyi samana, eikä ehkä-luokka kasvanut kooltaan merkittäväksi.

Tämän verbin kohdalla on siis havaittavissa tilastollisesti merkitsevä ero aineistojen välillä, mutta se ei ole hypoteesin mukainen vaan juuri päinvastainen. Selitys tälle voisi olla jonkun yksittäisen kirjailijan mieltymys suosia ilmausta *kuules*, mutta sellaista ei ole havaittavissa, sillä *poslušat*-kontekstit jakautuvat varsin tasaisesti eri teoksiin. Kontekstit eivät myöskään painotu tietyn kääntäjän kohdalle.

Posidet

Kantaverbistä *sidet* (istua, olla) muodostetun *posidet*-verbin esiintymiä on delimitatiivisen merkityksen omaavista verbeistä kahdeksanneksi eniten alkuperäisvenäjän aineistossa ja kymmenenneksi eniten käänösvenäjän aineistossa. Kaikki sanakirjalähteet antavat verbille merkityksen 'istua vähän aikaa' eikä muita kuin rajoitetun ajan merkityksiä mainita ollenkaan ('olla vähän aikaa vieraisilla', 'olla vähän aikaa pidätettynä'). Istuminen on luontaisesti staattista toimintaa, joka ei etene ja jolle on vaikea kuvitella tulosta. Tällainen toiminta vaatii esimerkiksi keston rajauksen, jotta se voi ylipäättään esiintyä perfektiivisenä. Näin ollen vaikuttaa semanttisesti mahdottomalta, että *posidet* esiintyisi ilman teonlaadun lisämerkitystä, koska on vaikea kuvitella ajallisesti rajaamatonta perfektiiivistä istumista. Suomeksi voisi periaatteessa kirjoittaa lauseen *Matias istui tuolin rikki*, jolloin useimmat luultavasti arvelisivat Matiaksen keikkuneen tuolilla kielloista huolimatta. Käännettäessä tällaista lausetta venäjäksi ei kuitenkaan välttämättä käytettäisi perfektiiivistä istua-verbiä, vaan imperfektiiivistä.. Käänös kuuluisi: *Matias sidel na stule, poka on vdrug ne slomalsja*. Suomeksikin olisi luontevampaa sanoa, että *Matias istui, kunnes tuoli yhtäkkiä hajosi*.

Joka tapauksessa pidettiin siis epätodennäköisenä sitä, että *posidet* esiintyisi ilman rajatun keston merkitystä. Oletus osoittautui oikeaksi, sillä kaikki esiintymät tulkittiin merkitykseltään delimitatiiviseksi. Lähimpänä keston näkökulmasta neutraalia ovat esimerkin (57) tapaiset esiintymät, joissa kestoja rajaa vain itse delimitatiivinen verbi ('tuli istuakseen vähän aikaa'). Erikoista tässä on käännökseen lisätty ajanmääre *tšasto* 'usein',

koska ainakin itse ymmärrän alkuperäistekstin kontekstin niin, että tässä on kyse tietystä kerrasta muun muassa siksi, että tätä lausetta seuraa silloin käydyin keskustelun kuvaus.

(57) Sulevi tuli hänkin rannalle istumaan. /

Тшasto i Sulevi prihodil **posidet** na bereg.

(Krohn, L., *Sfinksi vai robotti*, ven. Tinovitskaja, J.)

Posidet-verbin yhteydessä esiintyi monipuolinen joukko erilaisia keston määreitä, kuten *tšut dolše obyšnogo* ('vähän tavallista pidempään') esimerkissä (58), *neskolko mgnoveni* ('muutamaman hetken') esimerkissä (59) sekä *malo-malo* ('ihan vähän').

(58) Segodnja ne bombjat, rabotat vy ještšo ne natšali, možno i **posidet tšut dolše obyšnogo**. /

Eihän pommituskaan ole vielä alkanut, ettekä ole vielä aloittanut työnteokoakaan. Nyt voisi vaikka seurustella vähän pitempään.

(Semenov, J., *Kevään seitsemäntoista hetkeä*, suom. Pienimäki, N.)

(59) Gimmler tšut ulybnulsja, **posidel neskolko mgnoveni** moltša, a potom pružinisto podnjalsja - /

Himmler hymähti, istui hetkisen vaiti, sitten hän nousi pontevasti ylös -

(Semenov, J., *Kevään seitsemäntoista hetkeä*, suom. Pienimäki, N.)

Määrettä ei aina ole venäjänkielisessä alkuperäistekstissä, mutta suomennoksessa sellainen on suurimmassa osassa tapauksista. Silloin, kun suomennoksessa ei ole ajanilmausta, kesto välittyy verbin luonteen (esim. *istuskella*) tai kontekstin kautta (*istahtaisin tupakalle*). Toiseen suuntaan tilanne on monimutkaisempi. Vain kolmanneksessa konteksteista, joissa kääntäjä on valinnut venäjännökseen delimitatiivin, on suomenkielisessä alkuperäistekstissä keston määre. Useimmissa tapauksissa kuitenkin joko verbin semanttisen luonteen tai kontekstin perusteella on perusteltua käyttää käännöksessä teonlaatuverbiä. Esimerkin (60) tapauksessa delimitatiivin käytön voi kuitenkin kyseenalaistaa. Ainakaan määreen *nemnogo* ('vähän') lisääminen ei näytä perustellulta, koska sen myötä ajatus muuttuu. Alkuperäistekstin mukaan henkilö istui ja jatkoi, eli aloitti kaksi toimintaa jotka jatkuivat sen jälkeen. Käännöksen voi kuitenkin

ymmärtää niin, että toinen puuha jatkui vasta istumisen jälkeen. Osuvampaa olisi tässä käyttää verbiä *sest* ('istutua), jolloin asennon muutos jäisi yksiselitteisesti voimaan.

(60) Se kõnysi takaisin pöydän luokse ja istui ja jatkoi sitä puupiirrostaan. /

On vlez za stol, **posidel nemnogo** i snova stal tšto-to staratelno vyrezat.

(Rimminen, M., *Pussikaljaromaani*, Sidorova, A.)

Muiden delimitatiivien tapaan myös *posidet* esiintyy tyypillisesti toisten delimitatiivien seurassa, kuten lauseissa (29), (61) ja (69)a.

(61) Ty lutšše **posidi** i **pomoltši**, za umnogo soidjoš. /

Pitäisit turpas kiinni, niin kävisit ihan täysjärkisestä.

(Jerofejev, V., *Moskova-Petuški*, suom. Adrian, E.)

Posidet oli tavallisesti saanut suomennoksissa vastineekseen verbin *istua* ja oli tyypillisin vastine myös toiseen suuntaan. Suomenkielisten tekstien venäjännöksissä verbiä *posidet* oli käytetty muutaman kerran myös *olla*-verbin vastineena ja lisäksi kertaalleen verbien *istahtaa*, *istutua*, *kyyhötellä* ja *pysyä* vastineena. *Istahtaa* tarkoittaa Kielitoimiston sanakirjan mukaan 'istutua (lyhyeksi aikaa)' ja sitä voi pitää erityisen hyvänä vastineena delimitatiiville. Toisaalta *istutua* ('käydä istumaan') joka ensisilmäyksellä vaikuttaa kehnommalta vastineelta, toimii keston määreen kanssa yhtä hyvin. Kuten taulukosta 12 havaitaan, se ei esiinny suomennoksissa ilman määrettä. Venäjänkielisissä teksteissä *posidet* esiintyi myös merkityksissä *hoitaa* tai *pitää huolta* (lapsista), *seurustella* ja *viettää aikaa*. Lisäksi se oli kertaalleen suomennettu verbeillä *kyykkiä* ja *odottaa* (imperatiivissa).

<i>Posidet</i> -verbin vastine	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. lähdetekstissä	joista määre molemmissa
istahtaa	3	2	1	1
istua	28	24	13	13
istuskella	4	2	1	1
istuutua	3	3	3	3
muut	7	3	1	1
poisjättö	3	2	2	2
Yhteensä ParRus	48	36	21	21

Taulukko 12: Delimitatiivisen *posidet*-verbin suomenkieliset käänkösvastineet ParRus-aineistossa

Taulukoista havaitaan, että aineistot eroavat toisistaan huomattavasti keston määreiden frekvenssien suhteen. Delimitatiivisten verbien suomenkielisistä vastineista vain neljänneksen yhteydessä ei ole määrettä. Tämä johtuu osaltaan siitä, että suomennokseen on lisätty keston rajaus 15 kertaa, mutta myös siitä, että jo lähdeteksteissä puolella konteksteista kesto on erikseen rajattu. ParFin-aineistossa on puolestaan tehty yksi lisäys ja yksi poisto ja määre on vain kolmasosassa konteksteista.

Saa vastineekseen verbin <i>posidet</i>	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. käännöksessä	joista määre molemmissa
istua	19	6	6	5
olla	3	1	1	1
muut	4	1	1	1
Vaihto/lisäys	1	1	1	1
Yhteensä ParFin	27	9	9	8

Taulukko 13: Verbit joiden vastine ven. käännöksissä on delimitatiivinen *posidet*

Pilottitulosten mukaan delimitatiivinen *posidet* on kummassakin aineistossa viidenneksi yleisin ja suhteelliselta frekvenssiltäänkin suunnilleen yhtä yleinen (VA: 48; 0,06 ja VK 27; 0,06). Frekvenssien ero aineistojen välillä ei luonnollisesti ole myöskään tilastollisesti

merkitsevä ($p=0,99$). Käännösaineistossa frekvenssi on hieman suurempi. Tarkempi tarkastelu ei muuta tilannetta, sillä kaikki esiintymät ovat varsin yksiselitteisesti delimitatiiveja.

Pomoltšat

Verbistä *moltšat* (olla hiljaa/vaiti; vaieta) muodostettu *pomoltšat* on yleisyyden perusteella alkuperäisvenäjän aineistossa sijalla 8 ja käännösvenäjän aineistossa sijalla 22. Ožegovin sanakirjassa ei ole sanakirja-artikkelia tästä verbistä, mutta kaikki muut antavat sille ainoastaan merkityksen 'olla vaiti vähän aikaa'. Silti verbin esiintymiä analysoitiin olettaen, että kaikissa konteksteissa ei välttämättä ole rajoitetun ajan merkitystä ja alkuperäisvenäjän aineistosta löytyikin muutama kyseenalainen tapaus. Näistä tapauksista useimmissa verbi on imperatiivimuodossa, joka esiintyessään ilman ajanilmausta tuntuu kadottavan merkityksen 'vähän aikaa' ja korostavan ensisijaisesti tuloksen tärkeyttä (62). Tulos, johon pyritään, on loogisesti ajateltuna vaikeneminen, eikä kestoon oikeastaan oteta kantaa (tyypillinen neutraloitumistapaus). Sen sijaan ajanilmauksen tai toisen delimitatiivin kanssa delimitatiivinen merkitys säilyy myös imperatiivimuodossa, kuten esimerkeissä (61) ja (63).

(62) Ona mogla skazat strogo: Papa, **pomoltši!** Tebe nelzja razgovarivat na moroze. /

Tämä saattoi sanoa ankarasti: Isä, ole vaiti! Sinä et saa puhua pakkasessa!

(Trifonov, J., *Talo rantakadulla*, suom. Koskinen, M.)

(63) **Pomoltšite minutku.** / Olkaa hetki hiljaa.

(Marinina, A., *Kaikesta täytyy maksaa*, suom. Kuukasjärvi, O.)

Vaikeatulkintaisten esiintymien joukossa on myös kaksi konditionaalia. Esimerkissä (64) luontevin tulkinta on samankaltainen kuin esimerkin (62) kohdalla eli kestop merkitys tuntuu neutraloituvan. Huomio on siinä, että vaikeneminen olisi ylipäättään ollut parempi vaihtoehto. Tässä tapauksessa keston merkityksen puuttuminen voisi olla luontevaa myös siksi, että vaikka itse rakenne ei ole kielteinen, tässä itse asiassa kerrotaan, että

vaikeneminen jäi tapahtumatta, eli kestoja ei ollut. Lauseen loppu tukee tätä käsitystä: kyseinen henkilö ei säästellyt kieltään, vaikenemisesta puhumattakaan.

(64) Ty by vtšera lutšše **pomoltšala** ili vpolovinu mene jazyk-to svoi vysovyvala, a segodnja možno i pogovorit. /

Olisit ollut hiljaa eilen tai ainakin säästellyt kieltäsi, niin tänään voitaisiin keskustella. (Rasputin, V., *Elä ja muista*, suom. Adrian, E.)

Tavallisimmin *pomoltšat* esiintyy aineistossa preteritimuodossa, kuten esimerkissä (16). Toiseksi tyypillisimpiä ovat gerundirakenteet, kuten lauseessa (65). Ilmaistakseen rajatun keston merkitystä *pomoltšat* ei tarvitse tuekseen keston määrettä, mutta suomennokseen sellainen on useimmiten täytynyt lisätä, jotta merkitys välittyisi. Tavallisin suomennoksissa esiintyvä keston määre on *hetken*, ja muita tavallisia ovat mm. *tovin* ja *vähän aikaa*.

(65) – Vladimirom, mne kažetsja, zvali Lenina, – **pomoltšav** skazala Barbara. /

Jos muistan oikein oli Leninin etunimi Vladimir, virkkoi Barbara **hetken vaiettuaan**. (Semenov, J., *Kevään seitsemäntoista hetkeä*, suom. Pienimäki, N.)

Delimitatiivisessa merkityksessä *pomoltšat* on pilottitulosten mukaan alkuperäisaineistossa neljänneksi yleisin (57 esiintymää; suhteellinen frekvenssi 0,08) ja käänösaineistossa vasta kahdeksanneksi yleisin (8 esiintymää; suht. frekv. 0,02). Aineistojen välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevä ero ($p=0,0001279$). Käänösvenäjän aineistossa kaikki ja alkuperäisvenäjänkin aineistossa 92 % esiintymistä oli delimitatiivisia. Tarkemmassa analyysissä todettiin, että myös loput alkuperäisaineiston esiintymät saattavat olla delimitatiiveja.

Tavallisin suomentajien käyttämä vastine oli *olla vaiti*, toiseksi yleisin hieman ongelmallinen *vaieta* ja kolmanneksi yleisin rakenne *hetken vaitiolon jälkeen*. Viimeisintä tosin käyttää vain kaksi kääntäjää: Adrian viisi kertaa ja Anhava kerran. *Vaiti* esiintyi myös verbien *pysyä* ja *katsoa* kanssa. Lisäksi imperatiiveille on erilaisia yksittäisiä käänösratkaisuja. *Vaieta*-verbin käytössä ongelmallista on se, että syntyy herkästi

suomelle epätyypillisiä, käännöskielimäisiä rakenteita. *Hetken vaiettuaan* (65) kuulostaa suhteellisen luontevalta, mutta *vaikeni hetken* voi tuntua jo hieman oudolta. Jälkimmäistä luontevampi rakenne olisi kenties *vaikeni hetkeksi*.

<i>Pomoltšat</i> -verbin vastine	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. lähdetekstissä	joista määre molemmissa
(olla) vaiti	34	18	5	5
vaieta	11	3	0	0
hetken vaitiolon jälkeen	5	5	5	5
(olla) hiljaa	3	2	2	2
muut	4	2	1	1
Yhteensä ParRus	57	30	13	13

Taulukko 14: Delimitatiivisen *pomoltšat*-verbin suomenkieliset käännösvastineet ParRus-aineistossa

Taulukossa 14 näkyvien vastineiden lisäksi aineistossa kertaalleen esiintyvät *piti tauon*, *älä kysele* ja *hetken päästä*. Yhden kontekstin kohdalla korpuksessa on ongelma, eikä suomennosta saada näkyviin. Keston määreiden yleisyydessä on havaittavissa yhteneväisyyksiä *posidet*-verbin kanssa: kääntäjät ovat lisänneet suomennoksiin keston määreitä kohtuullisen usein, eikä niitä lähdetekstissäkään ole erityisen niukasti. ParFin aineistossa melkein kaikissa konteksteissa on erillinen keston rajausta.

Saa vastineeseen verbin <i>pomoltšat</i>	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. käännöksessä	joista määre molemmissa
olla hiljaa	6	6	5	5
lisäys	2	0	0	0
Yhteensä ParFin	8	6	5	5

Taulukko 15: Verbit joiden vastine ven. käännöksissä on delimitatiivinen *pomoltšat*

Kuten edellä ilmeni, *pomoltšat*-verbiä käytetään selkeästi vähemmän aineiston käännösteksteissä. Tämä havainto herättää pohtimaan, esiintyykö myös suomen *vaieta* tai *olla hiljaa* alkuperäisteksteissä harvemmin, vai eikö suomalainen alkuteksti vain

stimuloinut käyttämään delimitatiivista verbiä vaitiolon kuvaamisessa venäjäksi. Tämän tutkimiseksi tarkemmin tarkasteltiin ensin *moltšat*-kantaverbin frekvenssejä ja havaittiin samansuuntainen tilanne: suhteellinen frekvenssi on venäjänkielisissä alkuperäisteksteissä 0,34 ja käänöksissä 0,17, eli puolet pienempi. Seuraavaksi haettiin molemmista aineistoista kaikki kontekstit, joissa suomenkielisessä tekstissä esiintyi *vaiti*, *vaieta*, *vaitiolo* tai *hiljaa*, koska nämä olivat yleisimmät *pomoltšat*-verbin vastineet (tai niiden osat) suomennoksissa. Joukosta karsittiin esiintymät, joissa ei viitattu vaiti olemiseen, vaan luonnehdittiin esimerkiksi liikettä tai puhetta hiljaiseksi tai pyydettiin pitämään pienempää ääntä suoranaisten vaikenemisen sijasta. Luonnollisesti haku sanalla *hiljaa* tuotti eniten karsittavia esiintymiä, mutta oli tarkoituksenmukaista ottaa mukaan myös kontekstit, joissa siihen liittyi joku muu kuin *olla*-verbi (esimerkiksi *pysyä hiljaa*).

	ParRus / suht. fr.	ParFin / suht. fr.
(olla) vaiti	0,42	0,03
vaieta	0,21	0,08
vaitiolo	0,02	0
(olla) hiljaa	0,11	0,14

Taulukko 16: Vastineiden jakaumat

Yllä olevasta taulukosta nähdään, että myös suomeksi kirjoitettujen ja suomennettujen tekstien välillä on silmiinpistävä ero. Tämän tarkastelun perusteella vaikuttaa siltä, että ParFin-korpuksen teksteissä on kauttaaltaan vähemmän vaikenemiskonteksteja kuin ParRus-korpuksessa ja ero kontekstien yhteismäärien välillä on erittäin merkitsevä ($p=2,2e-16$). *Vaiti* olemista tai *vaikenemista* käsitellään suomalaisten kirjailijoiden teksteissä huomattavasti niukemmin (ero tilastollisesti erittäin merkitsevä), eikä substantiivina *vaitiolo* esiinny ollenkaan. Sen sijaan *hiljaa* olemisesta puhutaan alkuperäisteksteissä vähän enemmän kuin suomennoksissa. Näyttää siltä, että venäjän vaikenemisverbit stimuloivat kääntäjiä käyttämään vastineina verbiä *vaieta* ja rakennetta *olla vaiti*, kun suomelle tyypillisempi *hiljaa* olemisen puolestaan on hieman harvinaisempaa suomennoksissa (ero ei tilastollisesti merkitsevä, $p=0,27$).

Edellä havaitun perustella voidaan perustellusti kysyä, eivätkö suomalaiset kirjailijat ylipäätään kirjoita vaikenemisestä, ja mistä se johtuu. Selitystä voidaan kuitenkin tässä tapauksessa hakea myös aineiston ominaisuuksista. Se tosiseikka, että ParRus-korpuksen aineisto on kokonaisuudessaan jonkin verran vanhempaa kuin ParFin-korpuksessa, saattaa hyvinkin vaikuttaa asiaan tällaisen kielenkäytön piirteen kohdalla. Jotta asiaan saataisiin lisäselvyyttä, otettiin tarkasteluun vielä kolmas korpusaineisto. Suomalaisesta kirjallisuudesta koostuva FiLT-korpus (Finnish Literary Texts) sisältää tekstejä kahdelta aikakaudelta, joten korpus soveltuu hyvin sen arvioimiseen, vaikuttaako aika vaikenemiskontekstien määrään. Vanhemmat tekstit ovat vuosilta 1870 – 1920 (mediaani 1895, jatkossa 1900-luvun tekstit) ja uudemmat vuosilta 1994 – 2000 (mediaani 1998, jatkossa 1990-luvun tekstit). Korpuksessa on yhteensä 1 945 481 sanaa, joista 1 390 590 sanaa uusissa ja 554 891 vanhemmissa teksteissä. Uudempi osio on siis kooltaan yli kaksinkertainen verrattuna vanhempaan, joten lukuja vertailtaessa käytetään suhteellista frekvenssiä 1 000 sanaa kohti. Lisäksi on mainittava, että uudempien tekstien kirjoittajia on yhteensä 36 ja vain yhdeltä kirjailijalta on mukana enemmän kuin yksi teksti. Iäkkäämmät 15 tekstiä ovat puolestaan viiden eri henkilön kirjoittamia.

Kokonaisuudessaan FiLT-korpukselta saadut luvut asettuvat ParFin- ja ParRus-korpusten välimaastoon. Tekstit eroavat kuitenkin enemmän suomennosaineistosta. Kun 1900- ja 1990-lukujen tekstejä tarkastellaan erikseen, havaitaan huomattavia eroja aikakausien välillä. Vaikenemiskontekstien yhteismäärien erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä kaikkien muiden osa-aineistojen, paitsi ParFin- ja 1990-luvun tekstien välillä. Vanhemmissa teksteissä tarkastelluista rakenteista yleisin on (*olla*) *vaiti*, kun taas uudemmissa tavallisimmin on ParFin-aineiston tapaan (*olla*) *hiljaa*. Näyttäisi siltä, että sanan *vaiti* käyttö on merkittävästi vähentynyt 1900-luvun aikana. Se on järkeenkäyvää, koska useimmat äidinkieltään suomalaiset todennäköisesti pitävät sanaa nykyään vähän vanhahtavana tai ylätyylisenä, tai ainakin itse näin arvelen. Suomennosteksteissä (ParRus) *vaiti* on huomattavan paljon frekventimpi jopa 1900-luvun taitteen teksteihin verrattuna ja koska suomennokset ovat kuitenkin huomattavasti tuoreempia, tämä on selvästi käänöksille ominainen piirre, jossa näkyy venäjän vaikutus lähdekielenä.

FiLT	1870 – 1920	1994 – 2000
(olla) vaiti	0,144	0,051
vaieta	0,164	0,101
vaitiolo	0,013	0,002
(olla) hiljaa	0,094	0,118

Taulukko 17: Vaikenemiskontekstit FiLT-korpuksessa

FiLT-korpukseen tehdyn katsauksen pohjalta voidaan todeta, että ParRus- ja ParFin-korpusten väliset erot vaikenemiskontekstien määrässä ja näin ollen myös delimitatiivisen *pomoltšat*-verbin frekvensseissä johtuvat lähinnä lähdetekstien asiasisällöstä. Delimitatiivinen teonlaatuverbi *pomoltšat* esiintyy ParFin-aineiston venäjänkielisissä käännöksissä varsin harvoin, koska vaikenemisesta puhutaan lähdeteksteissäkin harvoin. Näillä tiedoilla ei voida kuitenkaan sanoa ovatko esimerkiksi yksittäisten tekstien teemat syynä ParRus-aineiston vaikenemistiheyteen. Sen selvittäminen, onko venäläiselle kirjallisuuskulttuurille ylipäätään tyypillisempää käsitellä vaikenemistä tai onko venäjässäkin tapahtunut samansuuntaista ajallista muutosta kuin suomessa, voisi olla jatkotutkimuksen kohde. Asiaan ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista eikä mielekäästä tämän syvemmin perehtyä.

Alettaessa käsitellä suomenkielisten tekstien vaikenemiskonteksteja, piti alkuvaiheessa pohtia, esiintyykö suomen *hiljaa* muussa kuin vaikenemismerkityksessä. Myöhemmin FiLT-aineistossa tuli vastaan hyvin mielenkiintoinen esimerkki, joka konkretisoi sen mahdollisuuden, että samanaikaisesti voi istua *hiljaa* ja kuitenkin äännellä:

(66) Riku istui hiljaa edessäni ja uikutti. (Tuominen, T., *Tiikerihai*)

Postojat

Kantaverbistä *stojat* (seisoa, seistä; olla; majoilla) muodostettu *postojat* on alkuperäisvenäjän aineistossa kymmenenneksi yleisin *po*-etuliitteinen delimitatiivisessa merkityksessä esiintyvä verbi ja käännösvenäjän aineistossa 19:ksi yleisin. Kaikissa sanakirjalähteissä annetaan verbille merkitys 'seistä vähän aikaa'. Ožegov mainitsee

tämän toisena, muut ensimmäisenä. Muita merkityksiä ovat mm. 'puolustaa' ja imperatiivissa 'seis' tai 'odota'.

Stojat-verbin ”tavallisen” perfektiivisen aspektiparin olemassaolo voidaan perustellusti kyseenalaistaa, sillä *postojat* on samantyyppinen staattinen verbi kuin *posidet*. Tällaisen verbin kuvaama toiminta rajautuu luontevasti perfektiiviseksi keston rajauksen myötä ja muuta rajaa sille on vaikea mieltää. Esimerkiksi 'seisoin jalkani väsyksiin' olisi kyllä rajattu ja jopa tulokseen johtanut toiminta, mutta se edustaisi taas jotain eri teonlaatua. Merkitys 'seis' on tässä yhteydessä vähän hämäävä, koska sitä merkitystä ilmaisee imperfektiivisen *stojat*-verbin imperatiivi *stoi* ja *postoi* ei kuitenkaan ole merkitykseltään aivan synonyyminen. Ensinnäkin se on aspektiltaan perfektiivinen, eikä kuten juuri totesimme, ole *stojat*-verbin aspektipari. Merkitykseen 'seis' ei luontevasti yhdisty kesto eikä myöskään sen rajaus, mutta *postoi* merkitsee useimmiten pikemminkin: 'hei', 'hetkinen' tai 'odota vähän'. Itse asiassa se on yleensä synonyyminen *podoždat*-verbin imperatiivin *podoždi* kanssa. Näin ollen myös *postojat*-verbin kohdalla ehkä-luokka koostuu imperatiivimuotoisista esiintymistä. Merkityksessä 'odota' tai 'seiso vähän aikaa' verbi esiintyy imperatiivissa myös selkeästi delimitatiivisena, kuten lauseessa (68). *Postoi* on suomennettu kehotukseksi seistä, mutta kyse on ennen kaikkea odottamisesta. Tässä kontekstissa ei ole oleellista, tapahtuuko odottaminen seisten, vaan että se kestää vaaditun ajan (ehtii polttaa tupakan). Lauseessa (67) a. verbin merkitys puolestaan on lähinnä 'hei' tai 'hetkinen', sillä sen funktio on keskeyttää henkilö, jolle puhutaan. Lauseessa b. merkitys on taas pikemminkin 'odota'. Mahdollinen keston merkitys on näissä konteksteissa hyvin pitkälti tulkitsijasta ja tulkintatavasta riippuvainen.

(67) a. Hei ai niin. Miten helvetissä sä nyt täällä olet? /

Hotja **postoi**. Kakogo hrena ty tut delaeš?

(Rimminen, M., *Pussikaljaromaani*, Sidorova, A.)

b. Stoit nam sobratsja kuda-nibud vdvojom, kak ty natšinaješ altruirovat. **Postoi** ne uhodi... /

Aina kun ollaan kahdestaan lähdössä jonnekin, sinä heittädyt altruistiksi. Odota, älä mene vielä... (Strugatskije, A. & B., *Pakoyritys*, suom. Adrian, E.)

(68) **Postoi** zdes, možeš **pokurit** poka. /

Seiso tässä, polta vaikka tupakka.

(Marinina, A., *Kaikesta täytyy maksaa*, suom. Kuukasjärvi, O.)

Muut kuin imperatiivimuotoiset esiintymät ovat järjestään delimitatiivisia. Delimitatiivisessa merkityksessä *postojat* esiintyy usein toisten delimitatiivien (lause a.) tai keston määreen (lause b.) kanssa:

(69) a. Noin puolen tunnin happihyppy: seisoskelua puiden alla, istumista keinussa, kasvimaalla pyöriskelyä. /

Okolo polutšasa aktivnoje potrebenije kisloroda: **postojat** pod derevom, **posidet** na katšeljah, **pokrutitsja** v ogorode.

(Hotakainen, K., *Juoksuhaudantie*, ven. Uretski, I.)

b. Na kryltse on **postojal** **nekotoroje vremja** – ne menše minuty - /

Hän seisoi **jonkin aikaa** ulkorapulla – ainakin minuutin -

(Strugatskije, A. & B., *Poika helvetistä*, suom. Adrian, E.)

Kuitenkaan verbi ei vaadi seurakseen toista delimitatiivaa tai keston määrettä ilmaistakseen kestoaltaan lyhyeksi rajattua pientä toiminta-annosta. Seuraavissa konteksteissa toiminnan rajattu kesto on kuitenkin asiayhteydessään varsin ilmeinen. Esimerkissä (70) suomentaja on vahvistanut *seisoskella*-verbin kestomerkitystä lisäämällä määreen *jonkin aikaa*.

(70) On ne ponimal dlja kakoi nadobnosti taštšilsja sjuda za tridtsat verst – ne dlja togo ze tštoby **postojat** vot tak vozle prjasla i povernut nazad. /

Hän ei ymmärtänyt, mitä varten oli raahautunut tänne kolmenkymmenen virstan päähän, – eihän toki vain seisoskellakseen **jonkin aikaa** täällä aidan luona ja sitten kääntyäkseen takaisin (Rasputin, V., *Elä ja muista*, suom. Adrian, E.)

(71) U doma Very Vasiljevny on **postojal**, perekладыvaja podarki iz ruki v ruku. /

Vera Vasiljevnan talon luona hän seisoi siirrellen lahjoja kädestä toiseen.

(Tolstaja, T., *Joki nimeltä Ockerville*, suom. Koskinen, M.)

Tavallisin vastine delimitatiiviselle verbille *postojat* on suomennoksissa *seistä* (t. *seisoa*) ja toiseksi yleisin *seisokella*. Molemmat esiintyvät myös suomenkielisissä alkuperäisteksteissä ja venäjännöksissä niiden vastine on *postojat*. Taulukossa 18 näkyvien lisäksi suomennoksissa esiintyivät yksittäisissä tapauksissa vastineet *seisahtaa*, *seisahtua*, *odottaa*, *pysähtyä*, *pysytellä* ja *viettää* sekä suomenkielisissä lähdeteksteissä *huojua* ja *jäädä*.

<i>Postojat</i> -verbin vastine	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. lähdetekstissä	joista määre molemmissa
seistä	22	13	9	8
seisokella	6	2	2	2
muut	6	5	4	4
poisjätto	2	0	0	0
Yhteensä ParRus	36	20	15	14

Taulukko 18: Delimitatiivisen *postojat*-verbin suomenkieliset käänkösvastineet ParRus-aineistossa

Taulukosta havaitaan yhteneväisyyksiä kahteen edelliseen verbiin, sillä keston määreitä on suhteellisen runsaasti ja niiden lisäyksiäkin on tehty suomennoksiin useita. Venäjäksi käännettäessä määre on lisätty kahdesti ja jätetty kerran pois. Noin puolet konteksteista sisältävät kummallakin kielellä ja kummassakin aineistossa kestoja rajaavan määreen.

Saa vastineeseen verbin <i>postojat</i>	frekvenssi	keston määre (su)	määre ven. käänöksessä	joista määre molemmissa
odottaa	2	1	1	1
seisoa	8	4	5	4
seisokella	2	2	1	1
muut	2	0	1	0
lisäys	3	1	1	1
Yhteensä ParFin	17	8	9	7

Taulukko 19: Verbit joiden vastine ven. käänöksissä on delimitatiivinen *postojat*

Pilottitulosten mukaan *postojat* on delimitatiivisessa merkityksessä suunnilleen yhtä yleinen molemmissa aineistoissa (VA: 29; 0,05 ja VK: 17; 0,04). Ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. Tarkemmassa analyysissä todettiin, ettei esiintymien joukossa ole yhtään yksiselitteisesti ei-delimitatiivista kontekstia, joten tämänkin verbin kohdalla tulkinta, jossa on mukana tulkinnanvaraa jättävä ehkä-luokka, kuvaa paremmin todellisuutta. Lisäksi delimitatiiveiksi tulkittujen esiintymien määrä nousi tarkemmassa tarkastelussa (36) alkuperäistekstien osalta. Käännösaineistossa määrä pysyi samana.

5.2.3 Yhteenvetoa

Edellä kuvattiin kutakin tarkasteltavaa verbiä erikseen ja havaittiin, että ne käyttäytyivät varsin eri tavoin. Osa verbeistä esiintyy aineistossa aina tai lähes aina delimitatiivisessa merkityksessä, kun taas osa edusti useimmiten jotain muuta merkitystä. Tilastollisesti merkitseviä eroja aineistojen välillä havaittiin vain kahden verbin kohdalla, ja nekin ovat keskenään erisuuntaisia. Voidaan olettaa, että syytkin ovat erilaisia.

Verbi *posidet* esiintyy aineistossa ainoastaan rajattua kestoa ilmaisevana. Myös verbit *podoždat*, *pomoltšat* ja *postojat* ovat useimmiten tai lähes aina merkitykseltään delimitatiivisia. Niiden kaikkien osalta aineistossa esiintyy joitakin vaikeatulkintaisia tapauksia. Lisäksi *podoždat*- ja *postojat*-verbiin kohdalla vähemmistöön jäävät selkeästi ei-delimitatiiviset esiintymät on varsin helppo erottaa delimitatiivisista. *Pogovorit* puolestaan oli lähes aina joko selkeästi (n. 55 % VA / 67 % VK) tai tulkinnanvaraisesti (n. 38 % VA / 33 % VK) delimitatiivinen. Verbiin *podumat*, *posmotret* ja *poslušat* kohdalla valtaosa esiintymistä oli puolestaan ei-delimitatiivisia. Kahden ensimmäisen esiintymistä vain murto-osa (n. 20 % ja alle 10 %) esiintyi rajoitetun keston merkityksessä, kun taas jälkimmäisen kohdalla delimitatiiveihin lukeutui suurin piirtein kolmasosa esiintymistä.

Kääntäjät olivat lisänneet suomennoksiin jonkun verran keston määreitä, joille stimuluksena toimi vain lähdetekstissä esiintyneen verbin delimitatiivisuus. Verbiin *posidet* ja *pomoltšat* yhteydessä lisäyksiä oli tehty runsaasti, kun taas verbiin *podumat* ja *poslušat* yhteydessä ei ollenkaan. Toista käännösuuntaa koskevat havainnot olivat samansuuntaisia. Suomenkielisissä alkuperäisteksteissä stimuluksena delimitatiivin

käyttämislle käännöksessä näytti hyvin vaihtelevalla frekvenssillä toimineen keston ilmaus. Ainoastaan verbin *pomoltšat* käyttöä näytti lähes kaikissa tapauksissa stimuloineen keston määre. Verbien *podoždat*, *posidet* ja *postojat* kohdalla vuorostaan kolmasosa tai noin puolet konteksteista on sellaisia, että suomenkielisissä alkuperäiskonteksteissa on keston määre. Usein delimitatiivi esiintyy venäjännöksessä vastineena semanttisesti kestollista toimintaa ilmaisevalle verbille (*harkita*, *mieltii*; *keskustella*; *odotella*; *katsella*, *tarkastella*; *istuskella*; *seisokella*) tai yhteyksissä, joissa lähdetekstin konteksti muuten sisältää keston merkityksen.

Alla olevassa taulukossa on esitetty vielä yhteenveto sellaisten kontekstien määräst, jossa verbin merkitys tulkittiin selkeästi delimitatiiviseksi. Viimeisessä sarakkeessa on Knut Hofmanin ja Stig Johanssonin (1982) käyttämän laskentamallin avulla lasketut arvot (*difference coefficient*), joiden mukaan vain verbin *pomoltšat* kohdalla voidaan puhua suuresta aliedustumisesta käännösaineistossa ($>0,5$). Kyseinen kaava $(frA - frK) / (frA + frK)$ edellyttää aineistojen samankokoisuutta, joten aineistojen erotessa kooltaan tulee käyttää suhteellisia frekvenssejä. Kaavan avulla saadaan kerroin väliltä $-1 - +1$, jolloin negatiivinen arvo merkitsee yliedustumista ja positiivinen aliedustumista käännösaineistossa (K). Verbin *poslušat* kohdalla arvo on hyvin lähellä suurta yliedustumista (arvo välillä $-0,5 - -1,0$) (Johansson 1980, Jantusen 2005, 171 mukaan).

verbi	ParRus	ParFin	suht. fr. VA	suht. fr. VK	$(frA - frK)/(frA + frK)$
podumat	104	49	0,14	0,12	0,085
pogovorit	61	36	0,08	0,09	-0,027
podoždat	79	31	0,10	0,07	0,175
posmotret	36	26	0,05	0,06	-0,127
poslušat	20	28	0,03	0,07	-0,429
posidet	48	27	0,06	0,06	-0,003
pomoltšat	57	8	0,08	0,02	0,599
postojat	36	17	0,05	0,04	0,084

Taulukko 20: Delimitatiivisten verbien esiintymismäärät

Hypoteesin mukainen oletus oli, että delimitatiivisia verbejä esiintyisi vähemmän käännösaineistossa. Taulukosta 20 nähdään, että vain puolet verbeistä aliedustuu käännöksissä ja tilastollisesti merkitsevästi vain yksi. Vastoin hypoteesia puolet tarkastelluista delimitatiiveista yliedustuu käännöksissä enemmän tai vähemmän selkeästi. Tosin *posidet*-verbin kohdalla on liioiteltua puhua yliedustumisesta, koska suhteellinen frekvenssi on kahden desimaalin tarkkuuteen pyöristettynä kummassakin aineistossa sama ja viimeisen sarakkeen kerroinkin hyvin lähellä nollaa. Kuitenkin, kuten edellä todettiin, vain *pomoltšat* aliedustuu ja *poslušat* yliedustuu tilastollisesti merkitsevästi.

6 PÄÄTELMÄT

Hypoteesi toteutui tässä tutkimuksessa vain hyvin rajatusti ja siltäkin osin kiistanalaisesti. Taustaoletus verbien runsaammasta määrästä venäjässä verrattuna suomeen osoittautui ainakin tämän aineiston osalta oikeaksi, mutta varsinaiset tutkimustulokset eivät tue uniikkiaineshypoteesia. Ainoastaan verbi *pomoltšat* on huomattavasti harvinaisempi käännösaaineistossa. Kyseinen ero ei kuitenkaan osoittautunut nimenomaan uniikkiudesta johtuvaksi käännöprosessin seuraukseksi, vaan koski yhtä lailla kantaverbiä, kuin teonlaatuverbiäkin. Vaikenemiskontekstien niukka määrä ParFin-korpuksessa verrattuna ParRus-korpukseseen oli havaittavissa myös suomenkielisissä osa-aineistoissa. Yksityiskohtaisemman tarkastelun tulokset viittaavat siihen, että syy on pikemminkin löydettävissä kielenkäytön leksikaalisesta (l. sanastollisesta) kehityksestä tai kenties (myös) tekstien tematiikasta ja sen mahdollisessa muutoksesta. Sen sijaan käännöprosessista ei löydetty selitystä havainnolle, joten sen ei voi katsoa tukevan hypoteesia. Toisaalta hypoteesia ei voida myöskään kumota näiden havaintojen perusteella.

Verbin *poslušat* osalta tulokset ovat päinvastaisia, sillä se on tilastollisesti erittäin merkittävästi yleisempi käännösaaineistossa. Sen osalta voitaisiin sanoa tulosten tukevan pikemminkin epätyypillisten frekvenssien hypoteesia (Jantunen 2005, Mauranen 2004, Nevalainen 2005). Käännöskielessä on havaittu aliedustumisen lisäksi myös yliedustumista. Jos taas huomioidaan kyllä- ja ehkä-luokkien yhteismäärät, verbin *podoždat* kohdalla havaitaan tilastollisesti merkittävä frekvenssiero aineistojen välillä. Tätä voi periaatteessa pitää hypoteesia tukevana tuloksena (aliedustumista käännöksissä), mutta tulkinta riippuu täysin siitä, miten ehkä-luokkaan suhtaudutaan.

Tutkimuksen kuluessa havaittiin, etteivät delimitatiivisen teonlaadun verbit muodosta yhtä yhtenäistä ryhmää, vaan ovat keskenään hyvinkin erilaisia muuan muassa käyttötavoiltaan. Tarkastelun kohteena olleet verbit jakautuvat karkeasti ottaen kahteen ryhmään sen perusteella, kuinka tiheästi ne esiintyvät delimitatiivisessa merkityksessä ja

millaisissa yhteyksissä niitä käytetään. Näitä kahta ryhmää voitaisiin kutsua tyypillisiksi delimitatiiveiksi ja herkästi neutraloituviksi delimitatiiveiksi.

Tyypilliset delimitatiivisen teonlaadun verbit esiintyvät useimmiten rajatun keston merkitystä tukevien ajanilmausten kanssa tai toisten delimitatiivien yhteydessä. Niillä ei ole voimakasta taipumusta neutraloitua ja esiintyä vastaavan etuliitteettömän imperfektiivisen verbin perfektiivisenä aspektiparina vailla rajatun keston merkitystä (tai sitä tapahtuu vain hyvin harvoin). Niiden kohdalla kääntäjät olivat usein lisänneet suomennokseen ajanilmauksen, ellei sitä lähdetekstissä ollut.

Herkästi neutraloituvien delimitatiivien kohdalla delimitatiivinen merkitys on puolestaan vähemmistössä, tai korkeintaan suunnilleen yhtä yleinen kuin neutraloitunut merkitys. Usein on vaikea erottaa, kumpi merkitys on kyseessä, koska kontekstin perusteella ei selviä, minkä tyyppinen toiminta on kyseessä (esim. yksittäinen katsahdus, katsomisen alkaminen, vai kestoltaan rajattu katselu). Tulkintaa mutkistaa se, että näiden verbien osalta delimitatiivitkin esiintyvät useimmiten konteksteissa, joista puuttuvat keston määreet, toiset delimitatiivit tai muut tunnistamista helpottavat piirteet.

Edellä todettiin, ettei tämä tutkimus tue uniikkiaineshypoteesia. Näiden tulosten myötä herää kuitenkin kysymys, ovatko teonlaatuverbit ollenkaan sellaista uniikkiainesta, kuin alun perin ajateltiin. Vaikuttaisi siltä, että delimitatiivisen teonlaadun verbeillä on aspektuaalisuuden ilmaisussa venäjäksi oma selkeä työsarkansa yhtä lailla kuin pluskvamperfektillä on oma paikkansa aikasuhteiden ilmaisussa suomen kielellä. Kumpaakin käytetään todennäköisesti silloin, kun sitä tarvitaan, vaikka lähdekielestä vastaava aines puuttuisi.

Tätä taustaa vasten voi hyvin ymmärtää Mihail Šeljakinin toteamuksen siitä, että olisi tarkoituksenmukaista kutsua teonlaatuja aspektuaalisiksi teonlaaduiksi, koska ne ovat sellaista semanttista aineista, joka tekee yhteistyötä kieliopillisen aspektikategorian kanssa (1977, 9). Selkeä raja, jonka lingvistit perinteisesti ovat näiden kahden ryhmän välille vetäneet (Tommola 1983, 21 – 22), tuntuu tämän tutkimuksen pohjalta turhan jyrkältä suhteessa käytäntöön.

Nimittäin se, kuinka vaikeaa useissa tapauksissa on vetää tuo teoriassa niin selkeä raja kantaverbin perfektiiivisen aspektiparin ja delimitatiivisen verbin välille, pakottaa pohtimaan, onko kyseinen raja ylipäätään olemassa. Kuten jo luvussa 3.3.1 mainittiin, Zaliznjak ja Šmeljov (2000) ovat todenneet, että delimitatiivisen teonlaadun verbit voivat esiintyä ilman etuliitteen mukanaan tuomaa rajoitetun keston merkitystä. Tältä pohjalta herää kysymys, voiko niitä silloin pitää kantaverbin aspektiparina, vai ovatko ne silloinkin delimitatiiveja, vaikkakin merkitykseltään neutraalistuneita (tai heikentyneitä).

Tommola ehdottaa artikkelissaan (2008), että delimitatiiveja (kuten myös muita parittomina pidettyjä teonlaatuverbejä) ja niiden kantaverbejä voitaisiin pitää ns. funktionaalisina aspektipareina. Erityisesti verbien *posidet* ja *postojat* kohdalla tämä olisi hyvin luontevaa, koska ne kuvaavat toimintaa, josta tulee rajattua vasta keston rajauksen myötä. Jos ajatellaan niiden kantaverbejä ja niistä muodostettuja perfektiiivisiä (teonlaatu)verbejä, delimitatiivit ovat ehdottomasti lähimpänä perinteistä aspektiparin määritelmää (sama leksikaalinen merkitys, eri aspekti). Sitä paitsi imperfektiivisen ja perfektiiivisen verbin välinen suhde on perinteisenkin ajattelutavan mukaan eri aspektipareissa erilainen, kuten luvussa 3.2. todettiin.

Myös Stephen Dickey on sitä mieltä, että atelisten (l. rajaamatonta toimintaa ilmaisevien) verbien kohdalla delimitatiivisen teonlaadun merkitys, pelkkää kestoja koskeva rajaus, on merkitykseltään niin lähellä perfektiiivisen aspektin totaalista luonnetta, että tosiasiaassa delimitatiiviset verbit toimivat näiden atelisten imperfektiivisten verbien perfektiiivisinä aspektipareina. Hän mainitsee myös, että lyhyen keston merkitystä on usein ylikorostettu. (Dickey 2000, 46 – 47.) Aleksandr Isačenko antaa tästä seuraavan esimerkin (suomennos oma):

(72) On **porabotal** nad etoi knigoi **neskolko let**.

Hän työskenteli tämän kirjan parissa **useita vuosia**.

Isačenko toteaa, että *po*-etuliitteen ainoa merkitys tässä lauseessa on keston rajaus, sillä useita vuosia on kuitenkin tavallisimmin käsitettävä varsin pitkäksi ajaksi. Delimitatiivit ilmaisevat yksinkertaisesti rajattua kestoja. (Isačenko 1960, 391.) Tätä tukee myös

Google-haku sanapareilla *dolgo pogovorit* ja *dolgo posidet*: määre, jonka merkitys on 'kauan' ei ole lainkaan harvinainen näiden verbien yhteydessä.

Tutkimuksen kuluessa jouduttiin moneen otteeseen pohtimaan rajoitetun keston merkitystä. Näkökulmasta riippuen sitä voidaan pitää hyvinkin suhteellisenä piirteenä, sillä lähes kaikella toiminnalla on laajasti ymmärrettynä rajoitettu kesto. Esimerkiksi aivastaminen on luonteeltaan varsin momentaaninen tapahtuma, mutta senkin kesto voidaan mitata. Kieltä tutkiessa aikaa ei kuitenkaan mitata, vaan täytyy jollain muulla tavalla päättää, mihin vedetään raja sen mukaan, onko kesto huomion kohteena vai sivuseikka.

Vaikka keston määreen lisääminen vaikuttaisi selkeimmältä ja tarkimmalta tavalta välittää delimitatiivisten verbien merkitystä suomen kielellä, kääntäjien havaittiin tehneen tällaisia lisäyksiä suhteellisen harvoin. Toisaalta hajonta osoittautui myös tässä suhteessa suureksi (ks. liite 2). Verbin *posidet* kohdalla keston määre on lisätty 56 prosenttiin sellaisista konteksteista, joissa lähdetekstissä ei ollut keston määrettä. Kahden muun verbin kohdalla vastaava luku on huomattavasti alle 10 % (*pogovorit* ja *posmotret*), ja joidenkin verbien yhteydessä lisäyksiä ei ole ollenkaan (*podumat* ja *poslušat*). Aineistossa havaittiin myös sellainen säännönmukaisuus, että jos venäjänkielisessä lähdetekstissä on sama delimitatiivi toistettu kahdesti, niin suomennoksessa on usein verbin toiston tilalla keston määre (delimitatiivi + delimitatiivi = verbi + keston määre).

Myös käänösvastineiden pohjalta voidaan tehdä tiettyjä päätelmiä. Vastoin ennakkoletusta joillekin delimitatiiveille havaittiin olevan suomessa sellaisia vastineita, jotka asettavat oletuksen näiden teonlaatuverbien uniikkiudesta osittain kyseenalaiseksi. Tässä aineistossa vastinepareina kumpaankin suuntaan ilman ajanilmausta toimivat mm.: *harkita* – *podumat*, *jutella* – *pogovorit*, *odotella* – *podoždat*, *tarkastella* – *posmotret*, *istuskella* – *posidet* ja *seisokella* – *postojat*. Uniikkiaineiksena taas voidaan pitää sellaisia kielen aineksia, joille varsinaista suoraa vastinetta ei löydy. Edellä mainitut vastineet eivät ole keskenään täysin ekvivalentteja, sillä suomen verbit eivät sisällä rajatun keston merkitystä. Jonkin tason vastineita nämä verbit kuitenkin ovat, sillä ilman keston määreitäkkin ne ilmeisesti stimuloivat käyttämään venäjässä delimitatiivisia verbejä

sellaisella frekvenssillä, että niitä esiintyy käänösvenäjässä keskimäärin yhtä paljon kuin alkuperäisvenäjässä.

Tämän tutkimuksen pohjalta herää useampiakin kysymyksiä, jotka voisivat toimia kimmokkeena jatkotutkimukselle. Ensinnäkin vaikenemiskontekstien määrää olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin. Sanastollisiin eroihin ja sanaston mahdolliseen muutokseen vaikuttavien tekijöiden systemaattinen tarkastelu olisi haastava tavoite erilliselle tutkimukselle. Suomen- ja venäjänkielisiä tekstejä voisi tarkastella laajemmalla aineistolla ja kenties ottaa mukaan materiaalia useammilta aikakausilta. Analyysin voisi laajentaa myös useampia eri kieliä vertailevaksi sen selvittämiseksi, onko kyse pikemminkin kielikohtaisesta ilmiöstä vai ajan mukanaan tuomasta muutoksesta, vai kenties osaltaan molemmista.

Lisäksi myös muiden teonlaatuverbien esiintymistä käänöksissä olisi syytä tutkia ja vertailla frekvensseihin alkuperäiskielessä. Jokin muu teonlaatu soveltuu todennäköisesti paremmin uniikkiaineksen ”rooliin” ja uniikkiaineshypoteesin testaamiseen. Erityisen mielenkiintoista olisi toteuttaa vastaava tutkimus perduratiivisen teonlaadun osalta ja selvittää, onko kontekstien luokittelu oletuksen mukaisesti yksioikoisempaa sen kuin delimitatiivien kohdalla, vai ilmeneekö siinäkin yllättäviä hankaluuksia. Hankaluuksista ja tulosten näennäisestä epämääräisyydestä huolimatta tämäkin tutkimus tuotti uutta tietoa liittyen kääntämiseen ja tarkasteltuun kielipariin. Toisaalta tätä tutkimusta voidaan pitää hyvinkin arvokkaana, koska se paljasti aihetta koskevan teorian heikot kohdat, joihin voi suhtautua kriittisesti ja osoitti, että se mikä vaikuttaa uniikilta, ei välttämättä ole tosiasiaa niin uniikkia.

LÄHTEET

- Agrell, S. 1908. Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte. Ein Beitrag zur Studium der indogermanischen Präverbia und ihrer Bedeutungsfunktionen. *Lunds Universitets Årsskrift*, new series, I, 4.2. Lund.
- Askonen, E. 2001. *Objektin aspektuaalinen sijaivalinta*. Oulun yliopisto. Oulu.
- Avilova = Авилова, Н. С. 1979 Вид. Teoksessa Филин, Ф. П. (toim.) *Русский язык. Энциклопедия*. Советская энциклопедия, Москва. 40 – 41.
- Baker, M. 1993. Corpus linguistics and translation studies – Implications and applications. Teoksessa M. Baker, G. Francis & E. Tognini-Bonelli (toim.) *Text and technology. In honour of John Sinclair*. John Benjamins, Amsterdam. 233–250.
- Bernardini, S. & Zanettin, F. 2004. When is a universal not a universal? Teoksessa Mauranen & Kujamäki (toim.) *Translation universals. Do they exist?* John Benjamins, Amsterdam. 51 – 62.
- Chesterman, A. 2004. Beyond the particular. Teoksessa Mauranen & Kujamäki (toim.) *Translation universals. Do they exist?* John Benjamins, Amsterdam. 33 – 49.
- Comrie, B. 1976. *Aspect*. Cambridge University Press.
- Dickey, S. 2000. *Parameters of Slavic Aspect. A Cognitive Approach*. CSLI Publications, Stanford (CA).
- Enqvist, H. 1975. К вопросу передачи моментальных глаголов финского языка на русский язык: на материале романа "Здесь под Северной звездой" Вяйнё Линны и повести "Амалия" Сюлви Кекконен. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Eskola, S. 2004. Untypical frequencies in translated language. Teoksessa Mauranen & Kujamäki (toim.) *Translation universals. Do they exist?* John Benjamins, Amsterdam. 83 – 99.

- Hofman, K. & Johansson, S. 1982. *Word Frequencies in British and American English*. Norwegian Computing Centre for the Humanities, Bergen.
- Härme, J. 2012. *Ajan adverbiaalin lauseasemasta – suomea, venäjää ja käännöskieltä vertaileva tutkimus*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Isačenko, A. 1960. *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким*. Морфология, 2. Bratislava.
- Itkonen, T. 1976. Erään sijamuodon ongelmia. Teoksessa *Suomalainen tiedeakatemia: esitelmät ja pöytäkirjat 1974*. Helsinki. 173 – 217.
- Jantunen, J. 2005. Hyvin kummallista vai kovin hyvää? – Esimerkkejä käännösuomen epäkonventionaalisista kontekstuaalisista valintasuhteista. Teoksessa Mauranen & Jantunen (toim.) 2005. 163 – 184.
- Jartseva = Ярцева, В. Н. (toim.) 1990. *Лингвистический энциклопедический словарь*. ”Советская энциклопедия”. 47 – 48, 83 – 84.
- Kangasmaa-Minn, E. 1978. *Verbien sisäisestä aspektista*. Turun yliopisto. Turku.
- Kangasmaa-Minn, E. 1999. *Mitä tulikaan sanotuksi*. Turun yliopisto. Turku.
- Kemppanen, H. 2005. Avainsanoja, ideologiaa ja lojaaliutta: venäjistä suomennettujen historiatekstien korpusanalyysi. Teoksessa Mauranen & Jantunen (toim.) 2005. 184 – 210.
- Kujamäki, P. 2005. What happens to ”unique items” in learners' translations? Teoksessa Mauranen & Kujamäki (toim.) 2004. 187 – 204.
- Laviosa, S. 2002. *Corpus-based Translation Studies*. Rodopi, Amsterdam.
- Mauranen, A. & Kujamäki, P. (toim.) 2004. *Translation universals. Do they exist?* John Benjamins, Amsterdam.
- Mauranen, A. 2004. Corpora, universals and interference. Teoksessa Mauranen & Kujamäki (toim.) 2004. 65 – 82.
- Mauranen, A. & Jantunen, J. (toim.) 2005. *Käännösuomeksi: Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere Studies in Language, Translation and Culture, Sarja A Tampere University Press, Tampere.

- Mihailov, M. 2003. Параллельные корпуса художественных текстов: принципы составления и возможности применения в лингвистических и переводоведческих исследованиях. *Acta Universitatis Tamperensis*, 956. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis*, 280. Tampereen yliopisto.
- Nevalainen, S. 2005. Kõyhtyykö kieli käännettäessä? Teoksessa Mauranen & Jantunen (toim.) 2005. 139 – 160.
- Nikunlassi, A. 2002 *Johdatus venäjän kieleen ja sen tutkimukseen*. Finnlectura, Helsinki.
- Ojanen, M. 1999. *Venäjän kielioppi*. WSOY.
- Olohan, M. 2004. *Introducing Corpora in Translation Studies*. Routledge, London & New York.
- Pápai, V. 2004. Explicitation: A universal of translated text? Teoksessa Mauranen & Kujamäki (toim.) 2004. 143 – 164.
- Puurtinen, T. 2004. Explicitation of clausal relocations: A corpus-based analysis of clause connectives in translated and non-translated Finnish children's literature. Teoksessa Mauranen & Kujamäki (toim.) 2004. 165 – 176.
- Remtšukova = Ремчукова, М. Н. 2004 Морфология современного русского языка. Категория вида глагола. Учебное пособие. Москва: Флинта, Наука.
- Suominen, L. 1990. *Aspektista ja objektin sijavaihtelusta*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Suomen kielen laitos.
- Šeljakin = Шелякин, М. А. 1977. Основные проблемы современной русской аспектологии 2. Шелякин М. А., Сигалов П. С., Гаспаров Б. М. (ред.), *Вопросы русской аспектологии 2*. Уч. Зап. Тартуского гос. Ун-та вып. 434. С. 3 – 22.
- Tirkkonen-Condit, S. 2005. Häviävätkö uniikkiaineokset käännössuomesta? Teoksessa Mauranen & Jantunen (toim.) 2005. 123 – 137.
- Tirkkonen-Condit, S. 2007. Kääntämisen tutkimuksen nykysuuntauksia. Teoksessa Riikonen, H., Kovala, U., Kujamäki, P., Paloposki, O. Höyhty, S., Latikka, A. (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 346 – 354.

- Tommola, H. 1986. *Аспектуальность в финском и русском языках*.
 Neuvostoliittoinstituutin vuosikirja, 28. Helsinki: Neuvostoliittoinstituutti.
- Tommola, H. 2005. Empiirisiä havaintoja ja kriittisiä huomioita käännösuomesta.
 Teoksessa Mauranen & Jantunen (toim.) 2004. 103 – 119.
- Tommola, H. 2008. Аспектуально значимые способы действия. К реабилитации чистоты пары. Teoksessa *Труды по русской и славянской филологии*.
 Лингвистика XI. Тарту, 2008.
- Toury, G. 1980. *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv. Porter Institute.
- Toury, G. 2004. Probabilistic explanations in translation studies. Teoksessa Mauranen & Kujamäki (toim.) 2004. 15 – 32.
- Zaliznjak & Šmeljov = Зализняк А. А., Шмелёв А. Д. 2000. *Введение в русскую аспектологию*. Языки русской культуры. Москва.

Sanakirjalähteet

- Kielitoimiston sanakirja*. 2004. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 132.
 Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy, Helsinki.
- Kuusinen, M. & Ollikainen, V. & Syrjäläinen, J. 2002. *Uusi venäläis-suomalainen suursanakirja. Osat I ja II*. Elävä kieli, Moskova.
- Kuznetsov = Кузнецов, С. А. (toim.) 1998 *Большой толковый словарь русского языка*.
 Норинт, Санкт-Петербург.
- Ožegov = Ожегов, С. И. & Шведова, Н. Ю. 2008 [1992]. *Толковый словарь русского языка*. Москва.
- RG = *Русская Грамматика* 1982 Том I, Фонетика, Словообразование, Морфология.
 Академия наук СССР, Институт русского языка, Москва: Наука.
 (käytävissä myös verkossa osoitteessa <http://rusgram.narod.ru/>)
- Ušakov = Ушаков, Д. Н. (toim.) 1996 [1940]. *Толковый словарь русского языка*.
 (käytävissä myös verkossa osoitteessa <http://slovari.yandex.ru/>)
- VISK = Iso suomen kielioppi, verkkoversio: <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>
 (Viitattu 30.10.2012)

Painamattomat lähteet

Энциклопедия "Кругосвет"

[http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/VID.html?
page=0,0#part-853](http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/VID.html?page=0,0#part-853) (Viitattu 6.4.2013)

LIITTEET

Osa-aineisto	eri verbejä	eri sanoja	verbiesiintymiä yhteensä	kokonaissanamäärä
ParRusRu	8915	32965	142134	754241
ParFinRu	6852	24179	76509	421722
ParFinFi	4960	32723	93505	369608
ParRusFi	5489	39957	186131	712396

Liite 1: Verbien osuudet aineistosta kokonaisluvuina

verbi	ParRus, lisäys määreettömän kontekstin suomennoksessa	ParRus = määre suomennoksessa	ParFin = määre suom. lähdetekstissä
podumat	0%	10%	27%
pogovorit	7%	13%	8%
podoždat	10%	41%	55%
posmotret	6%	11%	12%
poslušat	0%	0%	11%
posidet	56%	75%	33%
pomoltšat	39%	53%	75%
postojat	29%	56%	47%

Liite 2: Keston määreiden esiintymisosoituksia

	KYLLÄ	EHKÄ	EI
podumat			
ParRus	104	17	405
ParFin	49	32	204
pogovorit			
ParRus	61	42	8
ParFin	36	18	0
podoždat			
ParRus	79	14	2
ParFin	31	3	0
posmotret			
ParRus	36	58	431
ParFin	26	41	215
poslušat			
ParRus	20	4	43
ParFin	28	7	30
posidet			
ParRus	48	0	0
ParFin	27	0	0
pomoltšat			
ParRus	57	5	0
ParFin	8	0	0
postojat			
ParRus	36	15	0
ParFin	17	2	0

Liite 3: Verbiesiintymien luokittelujakauma (Onko merkitys delimitatiivinen?)

РЕЗЮМЕ

”Постоять под деревом, посидеть на качелях, покрутиться в огороде” – делимитативный способ действия в русском языке, его частотность и переводимость.

1. Введение

Многие финны считают русский язык относительно сложным для изучения – особенно что касается глаголов и разницы между языками. Принципиальная разница состоит в том, что в финском языке нет (грамматической) категории вида, а аспектуальный характер действия выражается другими способами. Соответственно, способы глагольного действия, тесно связанные с категорией вида русского языка, тоже не имеют полного соответствия в финском языке. Правда, некоторые группы глаголов в этих языках, такие как однократный способ действия русского и моментальные глаголы финского языка, довольно близки друг к другу (например: плотнуть *nielaista*).

В этом исследовании рассматривается делимитативный (ограничительный) способ действия, который не имеет соответствия в финском языке. Например, делимитативный глагол *походит* часто переводится на финский как *kävellä vähän aikaa* ('ходить некоторое время'). Так как соответствующего глагола в финском языке нет, делимитативный способ действия можно считать уникальной чертой русского языка. В настоящей работе этот оригинальный способ действия исследуется с точки зрения переводоведения. Проверяется гипотеза о том, что так называемые уникальные черты языка, такие как, например, оригинальные конструкции, в переводных текстах встречаются реже, чем в непереводах (Tirkkonen-Conditt 2005: 123).

Материалом работы являются сравнительные электронные корпуса текстов, которые включают в себя русские и финские оригинальные тексты и их переводы на другой язык (финский или русский). В первую очередь сопоставляются оригинальные тексты с их переводами. Кроме того сравниваются непере译ные русские тексты с переводами на русский язык. Сравнивается именно частотность рассматриваемых глаголов делимитативного способа действия. Материал и методы исследования обсуждаются подробнее в четвёртой главе данной работы.

Во второй главе настоящей работы рассмотрена переводоведческая гипотеза об универсальной тенденции переводов реже употреблять элементы, уникальные для языка перевода. В третьей главе, в свою очередь, рассматриваются важнейшие в данной работе лингвистические понятия – вид, аспектуальность и способ глагольного действия. В пятой главе описывается ход аналитической части работы, а в шестой главе обсуждаются результаты и делаются выводы.

2. Уникальные черты языка в переводах

Развитию переводоведения как науки в течение последних десятилетий способствовало бурное развитие компьютерной техники и особенно – применение корпусов текстов (Kerppanen 2005: 185). Корпуса можно применять в самих разных переводоведческих исследованиях. **Корпус** – это коллекция текстов (в широком понимании термина) в электронном виде (Olohan 2004: 1). Для нашего исследования большой интерес представляют многоязычные корпуса текстов, которые делятся на два класса: **параллельные** и **сравнительные**. Параллельные корпуса состоят из текстов-оригиналов и их переводов. Сравнительные корпуса содержат переводные тексты и тексты-оригиналы на том же языке. Таким образом, они позволяют сравнивать, например, финский язык в переводных и непере译ных текстах и узнать, чем отличается язык переводов от «непере译ного». Также можно обсуждать, как процесс перевода влияет на язык перевода.

Центральными в развитии переводоведческой науки являлись гипотеза Моны Бейкер об **универсальных чертах** переводов и её предположение о том, что корпуса предоставляют возможность проверять разные гипотезы, касающиеся переводных текстов, и развивать методологические средства (Baker 1993: 248). Универсалии – это черты переводного языка, которые появляются в переводах независимо от исходного языка (Laviosa 2002: 18). Предлагаются, например, следующие универсалии: экспликация, упрощение и отклонения в частотности слов. Экспликация означает более высокую степень чёткости (необходимости толковании текста меньше) и упрощение — сокращение разнообразия лексики. Под отклонениями подразумеваются отклонения в частотности слов в сравнении с непереводаемыми текстами. В течение последних десятилетий интерес переводоведов к изучению универсальных особенностей переводных текстов был высоким и после Бейкер многие исследователи предлагали новые универсалии (в частности Tirkkonen-Condit 2005).

В продолжение гипотез об отклонении в частотности слов и упрощении Тиркконен-Кондит предлагает гипотезу об исчезновении уникальных черт. Тиркконен-Кондит предполагает, что уникальные черта языка ”исчезают”, то есть их встречается в переводах меньше, чем в непереводаемых текстах на том же языке. Предполагается, что переводчик словно забывает, например, об оригинальных конструкциях, так как их не встречается в исходном языке. Таким образом, у него нет стимула использовать эти конструкции, и они относительно редко встречаются в переводах. (Tirkkonen-Condit 2005: 123)

3. Вид, аспектуальность и способы действия

В широком смысле **вид** (или аспект или аспектуальность) — это понятийная категория, которая встречается в самых разных языках мира (Kangasmaa-Minn 1999: 45). Ярцева отмечает, что вид указывает, как действие, обозначенное глаголом, протекает или распределяется во времени. Он связан с внутренней

«темпоральной структурой» действия (Ярцева 1990: 83). Вид, имеющий универсальный характер, выражается, например, лексическими и/или словообразовательными средствами. В таком понятии вида его в данной работе называем **аспектуальностью** — в отличие от грамматической категории вида русского языка.

Вид как грамматическая категория глагола встречается в славянских языках — в том числе и в русском языке. В этой категории противопоставляются два значения: **совершенный** вид и **несовершенный** вид (Авилова 1979: 40). Выражение этого противопоставления является обязательным: «всякий глагол, употребленный в высказывании на русском языке, обладает тем или иным значением категорий вида, т. е. является глаголом либо совершенного, либо несовершенного вида» (Кругосвет). Определить грамматическое значение вида не просто. В самом распространённом понимании совершенный вид означает действие, достигшее своего внутреннего абстрактного предела (Авилова 1979: 40). Несовершенное действие, в свою очередь, не стремится, или только стремится к этому пределу. (Русская Грамматика §1386) Согласно Русской Грамматике (далее РГ) глаголы совершенного вида обозначают «ограниченное пределом целостное действие», а у глаголов несовершенного вида этого признака не существует (§1386).

Лексически тождественные глаголы, отличающиеся только по виду (по грамматическому значению), образуют **видовые пары** (Авилова 1979: 40-41). Не все глаголы имеют видовую пару, а существуют и одновидовые глаголы. В частности одновидовыми являются многие глаголы, выражающие способ действия (Авилова 1979: 41).

По РГ под **способами глагольного действия** (СД) подразумеваются группы глаголов, образуемые с помощью приставки, суффикса или с комбинацией приставки и суффикса или приставки и постфикса (напр. ходить > **походить**, **находиться**; глядеть > **глянуть**, **заглядеться**, кашлять > **покашливать**, и т. д.). Они модифицируют значение глаголов например с точки зрения временных

характеристик. (РГ §1413) В отличие от вида, способы глагольного действия не образуются от всех глаголов.

Делимитативный способ действия образуется с помощью приставки *no-* и означает действие, ограниченное по длительности (некоторое время) (Зализняк & Шмелёв 2000: 111). Следует отметить что с приставкой *no-* образуется не только глаголы данного СД. По форме слова невозможно отличать делимитативные глаголы от других глаголов, выражающих способ действия и образуемых также с помощью приставки *no-*. Такими являются ингрессивный (начинательный) и аттенуативный (смягчительный) способ действия. Кроме того, приставка *no-* часто служит просто признаком глагола совершенного вида. Отличить значение этих по форме тождественных глаголов можно только по контексту.

В финском языке не существует грамматической категории вида, но аспектуальность выражается разными способами. Одним из главных средств выражения аспектуальности действия считают падеж объекта (Askonen 2001: 39). Кроме того, в выражении аспектуальности участвуют обстоятельства времени и другие внеглагольные средства. Дополнительно некоторые глаголы имеют аспектуально значимую характеристику.

4. Метод и материал исследования

Материалом настоящего исследования служат два корпуса, которые состоят из двух частей: из художественных текстов на одном языке и их опубликованных переводов на другом языке. Корпус "ПарРус" состоит из оригиналов на русском языке и из их переводов на финский. Соответственно, в корпусе "ПарФин" оригинальные тексты написаны на финском языке, а их переводы – на русском. Обе корпуса состоят из современной литературы. Однако, финские оригиналы опубликованы в 1982 – 2008 гг., в то время как русские оригиналы в среднем являются немного более старыми (1962 – 1995). (О составе корпусов см. Михайлов 2003 и Härme 2012)

Между собой эти корпуса являются сравнительными и с помощью их мы можем сравнивать тексты, переведённые на русский язык, с оригинальными русскими текстами и обнаружить возможные различия между ними. Предметом изучения является частотность некоторых глаголов делимитативного способа действия. Выбираем самые частотные глаголы с приставкой **по-**, которые по словарям встречаются в значении ”быть занятым каким-либо делом некоторое время”.

Сначала выполняем поиск контекстов, в которых встречаются рассматриваемые глаголы. После этого анализируем все контексты, и определяем значение глагола (делимитатив или нет) для каждого случая. Анализ описываем с помощью примеров из материала. Для статистического анализа считаем количество контекстов, в которых обнаружили делимитативный СД и сравниваем частотности делимитативов между русскими оригинальными текстами и русскими переводами. Потом с помощью теста χ^2 выясняем, оказываются ли различия между корпусами статистически значимыми. Кроме того рассматривается, какие соответствия переводчики использовали на финском языке и какие глаголы являются типичными соответствиями именно для делимитативных глаголов.

5. Анализ

Для рассмотрения выбирали глаголы *подумать*, *поговорить*, *подождать*, *посмотреть*, *послушать*, *посидеть*, *помолчать* и *постоять*. Эти глаголы оказались среди самых частотных глаголов, потенциально выражающих делимитативное значение, в обеих корпусах. По словарям глаголы *поговорить*, *посидеть* и *помолчать* имеют только одно значение – делимитативный СД. Глаголы *подождать*, *послушать* и *постоять* встречаются и в альтернативных значениях, между тем как у глаголов *подумать* и *посмотреть* существует довольно много разных значений.

Анализ и определение значений в контекстах оказалось непростой задачей. Кроме ясных делимитативов и яркого отсутствия значения ограниченной длительности, в

материале встречается довольно много контекстов, для которых трудно определить, существует ли в данном контексте значение длительности или нет.

Глаголы *подумать* и *послушать* имеют отдельное значение (без возможности выражать длительности) в повелительном наклонении, и эти случаи довольно чётко отличаются от других. Подобное явление встречается также у глаголов *подождать* и *постоять*, но что касается их, выражение значения ограниченной длительности всегда возможно. Глагол *посмотреть*, в свою очередь, выражает отдельное значение в других формах, в простом будущем, чаще всего в первом лице множественного числа (*посмотрим..*)

(1) - **Послушайте**, - сказал вдруг Гепард. Что это у вас там делается? /

- *Kuulkaahan*, sanoi Gepard. Mitä teillä tuolla oikein tapahtuu?

(Стругацкие А. & Б., *Парень из преисподней*, перевод: Adrian, E.)

По Зализняк и Шмелёву ”глаголы делимитативного способа действия имеют тенденцию к превращению в видовой коррелят” (2000, 112). Самым сложным оказалось именно отличить делимитативный глагол от видовой пары исходного глагола (несовершенного вида), так как значение длительности не всегда подчёркивается с помощью обстоятельства времени. Например, в предложении (2) трудно определить, важен ли сам факт о том, что он так подумал или намекается на процесс, ограниченный по длительности.

(2) Он **подумал** об этом рассеянно и вчуже, без всякой связи с собой. /

Hän pohti tätä hajamielisesti ja sivullisen tavoin näkemättä mitään yhteyksiä

itseensä. (Трифонов Ю., *Дом на набережной*, перевод: Koskinen, M.)

Делимитативные глаголы *подумать*, *поговорить*, *посмотреть*, *послушать* и *помолчать* редко встречаются с обстоятельством со значением длительности. Что касается глаголов *подождать*, *посидеть* и *постоять*, значение ограниченной длительности действия намного чаще (но далеко не всегда) подчёркивается с помощью обстоятельства (2). При переводе на финский переводчики иногда

добавляют обстоятельство длительности, но чаще значение длительности действия выражается с помощью подходящего глагола (например: *ajatella* → *harkita, pohtia; puhua* → *jutella, keskustella; katsoa* → *katsella, tuijottaa, tarkastella; istua* → *istuskella*).

(3) Это радостное известие, разумеется, не могло **подождать до завтра**. /

Moinen ilouutinen ei tietenkään voinut **odottaa huomisaamuun**.

(Маринина А., *За всё надо платить*, перевод: Kuukasjärvi, O.)

В делимитативном значении все глаголы типично встречаются в контекстах, в которых описывается цепь событий или одновременные действия, длительность которых является ограниченной.

(4) **Noin puolen tunnin** happihyppy: seisoskelua puiden alla, istumista keinussa, kasvimaalla pyöriskelyä. /

Около полчаса активное потребление кислорода: **постоять** под деревом, **посидеть** на качелях, **покрутиться** в огороде.

(Hotakainen K., *Улица оконная*, перевод: Урецкий И.)

Статистически значительные отличия между корпусами обнаружили только в частотности глаголов *poslušatʹ* и *pomolchatʹ*. Что касается глагола *pomolchatʹ*, количество контекстов с этим глаголом – намного меньше в переводных текстах. Это всё-таки не оказалось следствием процесса перевода, а скорее знаком того факта, что в текстах корпуса ”ПарФин” вообще меньше говорят о молчании. Причина может заключаться в том, что тексты в данном корпусе немного более новые. Такого предположения поддерживает замечание о том, что в корпусе ”ФилТ” (Finnish Literary Texts) тексты, написанные в 1994 – 2000 гг. содержат контексты с значением молчания на 33 % меньше чем тексты 1870 – 1920 гг.

Глагол *posidetʹ* встречается только в делимитативном значении. Значение ”некоторое время” имеют чаще всего и глаголы *podozdatʹ*, *pomolchatʹ* и *postojatʹ*. Они встречаются и в некоторых трудноопределяемых контекстах. Кроме того, что касается глаголов *podozdatʹ* и *postojatʹ*, замечали редкие и ясные

случаи без значения определённой длительности. У глагола *поговорить*, в свою очередь, такие случаи встречаются только в материале корпуса "ParРус" и даже там весьма редко. Добрая половина контекстов представляет собой делимитативный СД и примерно треть – трудноопределяемые.

С другой стороны, глаголы *подумать*, *посмотреть* и *послушать* встречаются чаще всего без значения ограниченной длительности. Доля делимитативных контекстов составляет у первого примерно 20 % и у последних меньше 10% и примерно 30 %. Кроме того, глаголы *подумать* и *посмотреть* достаточно часто встречаются в трудноопределяемом значении с точки зрения длительности действия.

6. Заключение

Целью данной работы было выяснить, подтверждают ли результаты гипотезу об исчезании уникальных черт. Количественное исследование дало статистически значимый результат для двух глаголов из восьми, но эти результаты между собой противоположны и ни один из них не подтверждает гипотезу. Частотность была значительно меньше в переводных текстах только у глагола *помолчать*, но причиной этого вряд ли был процесс перевода. Скорее всего, что-то совсем другое оказало влияние на количество контекстов со значением молчания. Что касается частотности глагола *послушать*, обнаружили статистически значимую разницу между корпусами, но в противоположную сторону. Таким образом отмечаем, что с этой точки зрения переводные и непереводные (то есть оригинальные) тексты не отличаются друг от друга регулярным образом. Результаты подтверждают скорее гипотезу о нетипичных частотах слов.

В ходе исследования выяснилось, что глаголы делимитативного способа действия не образуют однородную группу, а отличаются друг от друга во многих отношениях. Можно говорить о типичных и о легко нейтрализующихся глаголах делимитативного СД. К первой группе относятся глаголы *посидеть*, *подождать*, *помолчать* и *постоять*, а ко второй — *подумать*, *посмотреть* и *послушать*.

Глагол *поговорить* лучше подходит к первой группе, но в некоторой степени отличается от остальных.

В процессе проведения исследования (определение) наличия или отсутствия значения ограниченной длительности оказалось сложнейшей задачей. И так как отличие между делимитативным СД и глаголом, превращённым в видовой коррелят, показалось совсем нечётким, появился новый вопрос: нельзя ли считать глаголы делимитативного СД со своими исходными глаголами функциональными видовыми парами, как предлагает Томмола (2008)?

Также появляется вопрос о том, является ли делимитативный СД таким уникальным компонентом русского языка, как предполагалось в начале. Ибо по результатам этого исследования частотность делимитативных глаголов в общем примерно одинаковая в обоих корпусах. Это может значить, что в определенных контекстах (с точки зрения аспектологии) нужен именно глагол делимитативного СД и финский как исходный язык обычно не смущает переводчика. Как отмечает Шелякин: "Целесообразно было бы способы действия назвать аспектуальными способами действия, чтобы подчеркнуть, что они являются той семантической областью глагола, которая вступает во взаимодействие с грамматической категорией вида" (1977: 9).

Настоящая работа не закрывает тему: неисследованными остаются другие способы глагольного действия. Кроме того, было бы полезно выполнить дополнительные исследования на более широком материале о количестве контекстов со значением молчания. Также интересно было бы исследовать такие контексты и в других языках, так как по результатам на основе двух языков нельзя сделать обобщения для любого языка.